

51092

УСТАНАК И ДОГОВОР

СРПСКИХ ГЛАВАРА У КУЧИМА 1614 ГОД.

РАДИ УСТАНКА НА ТУРКЕ

ПРИЛОГ КРИТИЦИ ИЗВОРА ЗА ИСТОРИЈУ СРПСКОГ ПАРОДА

од

Јов. Н. Томића

БЕОГРАД

ИШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ЛИТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1901.

ЦЕНА 2·50 ДИН.

САСТАНАК И ДОГОВОР

СРПСКИХ ГЛАВАРА У КУЧИМА 1614 ГОД.

80012

РАДИ УСТАНКА НА ТУРКЕ

*Дизаморди српског Вијетниког и његови
28/IV 1926. од уџака.*

ПРИЛОГ КРИТИЦИ ИЗВОРА ЗА ИСТОРИЈУ СРПСКОГ НАРОДА

од

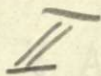
Јов. Н. Јомића

БЕОГРАД

ШТАМПАНО У ДРЖАВНОЈ ШТАМПАРИЈИ КРАЉЕВИНЕ СРБИЈЕ

1901.

САСТАНАК И ДОГОВОР

51092

РАД УСТАНАКА НА УЧБЕНЕ

ДРУШТВО ЗА ПИСМЕНОСТ И ПРОСВЕТА

ПРЕШТАМПАНО ИЗ ПРОСВЕТНОГ ГЛАСНИКА

Јав. бр. 030039522

Друштво за писменост и просвета, Београд

1900

У седници француске Академије Инскрипција и Књижевности (Académie des inscriptions et belles lettres) од 9. јула 1840. год. њен члан Берже де Ксивреј (Berger de Xivrey) приопштио је једну своју расправу под натписом *Mémoire sur tentative d'insurrection organisée dans le Magne de 1612 à 1619 au nom du Duc de Nevers*, која је штампана у *Mémoires de l'Académie des inscriptions et belles lettres*, tome XIV, 1. partie, p. 304.—335., и у *Bibliothèque de l'Ecole des Chartes*, tome II, p. 532.—553.

Као што се види из самог натписа, расправи је предмет један од многих безуспешних покушаја из прве четвртине XVII столећа, да се Хришћани на Балканском Полуострву дигну на оружје против Турака, и устанак се у Грчкој имао извести за рачун Карла II од Гонцаге и Клева, војводе неверског.

Овај властелин француски водио је порекло од византијскога императора Андроника Старијега, који се био оженио Јоландом (Преном) монфератском.¹⁾ С овом женом својом Андроник је, поред друге деце, имао Теодора Порфирогенита, коме мајка 1306. год. даде маркизат монфератски, што га она доби од свога брата Јована Правичнога. Од тог Теодора Палеолога, маркиза монфератскога, у мушком и непосредном наследству, а у шестом колелу, водила је порекло Маргарита²⁾ Палеологова монфератска, кћи Бонифација IV Палеолога, која се 1532. год. удаде за Фредерика Гонцагу, војводу од Мантове и би баба Карлу II Гонцаги, војводи неверскоме. А како Маргарита беше једини потомак од породице Палеолога монфератских, то она сва своја породична права пренесе на свога мужа и на породицу Гонцага, према чему је њен унук, поменути Карло II Гонцага, војвода неверски, сматран представником тога дома. А на основу тог истог права наслеђа војвода неверски, сматрајући себе потомком цариградских Палеолога, у горе обележено доба стао је истицати своје претензије на наслеђе цариградског престола и Грчке, у којој је мислио подићи народ на устанак против Турака, те помоћу његовом да сруши турску царевину па да заснује ново хришћанско краљевство.

¹⁾ Мати Симоиде, жене краља Милутина.

²⁾ Кћи Марије, а унука сленога деспота Стевана Ђурђевића (Бранковића).

О раду Карла Гонцаге на том устанку од 1612.—1619. год. писао је Ксиреј у горе поменутој расправи а на основу нових, дотад необјављених података, међу којима је, као један од најинтереснијих, наведен *извештај о састанку у Кучима 8. септембра 1614. год.*, на који се беху стекли главари српског народа из разних крајева да већају на који ће се начин дићи на Турке. Међу осталим подацима што их је писац тамо навео овај је заузео најгледније место, јер му је садржина врло интересна: у њему је изнесен пројекат устанка с упуштима како треба радити на том послу.³⁾ С тога га је Ксиреј саопштио цео у француском преводу, али је интерес за њ био толики, да су га и у оригиналном италијанском тексту саопштавали: Бишон (Buchon) у својим *Nouvelles recherches sur la principauté de Morée*, потом Александар Бланше у својој књизи *La Grèce depuis la prise de Constantinople jusqu' à nos jours* (livre I, chp. III), Франсоа Ленорман међу прилозима свога дела *Turcs et Monténégrins* (стр. 331.—334.), и многи други. У опште сви писци, који су се бавили проучавањем развоја Источног Питања, у погледу Турске, не моглоше а да се не обазру на овај интересни докуменат.⁴⁾ Али сви ови писци као и други, који су се, пишући о покушајима устанака Хришћана на Балканском Полуострву против Турака почетком XVII столећа, освртали на њ, сматрали су га *аутентичним и потпуно поузданим податком* за догађај, на који се односи, и нико не сумњаше како је ово једна од многобројних мистификација с нарочитом тенденцијом из прве половине XVII столећа, дакле из доба, које обилује сличном грађом, како делима у целини онда штампанима тако и грађом што се чува по архивима, и за коју се, као такву, мисли да је поуздана, а у ствари *није*.

Да је овај докуменат непоуздан и да му је садржина с нарочитим смером дотеривана, уверио сам се поредећи га с многим другим подацима њему савременим по постанку, који још нису обелодањени, али ће у даљем излагању местимично бити обележени и наведени. Међутим карактер овог документа јесте такав, да није довољно само навести други, којим би се тврдило противно овоме, већ је потребно нарочито истаћи зашто да се другим подацима верује а њему не, потребно је објаснити само време и прилике што су их створили, а нарочито личност, која је *њим* тежила да нешто постигне. Али како су прилике, у којима је докуменат постао, интересне и због многих других њему сличних докумената, којима се верује а *не треба* им веровати, а читалац то на другом месту не може наћи правилно схваћено, да бих га тамо упутио, при

³⁾ Биће наведен даље у српском преводу.

⁴⁾ Од српских писаца, на и то непотпуни текст у срп. преводу, донео је само архимац Руварац у свом делу *О иећским патријарсима* (стр. 56.—58.) и на њ се обазру у *Montenegrina-ма* расправљајући о политичком положају Црне Горе и односу њеном према Турцима у XVI и XVII столећу (II изд., стр. 60.). На руском навео га је цео П. Ровински у I књ. *Черногорія*, на стр. 737.—740.

расправљању овог питања морам их изнети нешто опширније него би иначе требало. С тога ћу се у првом реду мало задржати на једном врло карактерном појаву из доба, кад је постао поменути извештај о састанку главара српских у Кучима 1614. године.

У историји Источнога Питања прва половина XVII столећа броји највише авантуриста, пројеката о освајању турске царевине и бесплодних покушаја устанка Хришћана на Балк. Полуострву против Турака. Међу тим авантуристима и радницима на том послу било их је тројких: *једни* су искрено радили за ослобођење свог народа од турске власти, али су недовољно познавали прилике и сувише су веровали у моћ *других*, који су жудели за титулама, славом и јуначким делима, мислили су о новим крсташким ратовима, па ако су имали, давали су новца на предузећа, и то су давали *трећима*, који су обмањивали и прве и друге, служећи као посредници између њих. Из ове друге групе, што су се занимали мишљу о освајању турске царевине па су тражили посредника за посредовање код Хришћана на Балк. Полуострву, јесте војвода неверски, Карло II Гонцаг, док је творац документа из последње.

Кад се војвода неверски почео занимати том мишљу, не зна се тачно. Ксивреј мисли да није било пре 1612. год., али бих рекао да јесте и то да му је почетак у времену, кад се војвода бавио у ћесарској војсци, а то је првих година XVII столећа, када су изасланства српских главара из неких крајева ишла у Грац и у Беч, и молила надвојводу и ћесара да их ослободе турске власти. Тако судим, јер ми је при руци једно саслушање млетачког поданика Мартина Бенедета с Корчуле од 17. марта 1603. год., у коме овај саопшти млетачким властима како га је некакав Француз Јулије де Кортис, родом из Марсеља, на путу од Млетака у Дубровник молио да с њим пође у Беч војводи неверском. Кортис му испрва није хтео казати управо зашто га зове у Беч, али кад је Бенедета заклео пред Богородичином иконом, да ником неће одати поверену му тајну, саопштио му је како војвода, да би Турцима одвратио пажњу од Угарске, смишља, у договору с ћесарем, да с неколико хиљада људи упадне у Неретву, зашто му је био потребан пристанак тамошњег становништва да помогне његову акцију.⁵⁾ После тога нестало је повереника војводе неверскога, а млетачке власти обратише пажњу да омету овај покушај, као што су чиниле и с другима из тога доба, јер млетачка Сињорија сматраше да је ово од исто тако велике штете по њене интересе колико по Турску. Међутим на неколико година касније, кад се војвода савојски, папа, кнез тоскански, војвода мантовански и краљ шпански занимаху мишљу о покрету Хришћана на Балк. Полуострву, и кад

⁵⁾ Шифрован прилог депеши Бернардина Венијера, капетана млетачког бродовља на Јадранском Мору од 19. марта 1603. год. (Млетачки Држ. Архив, *Senato secreta, Disparacci del Capitano di Golfo*).

су због тога били у преговорима с пећким патријархом Јованом, оногшким војводом Грданом и с главарима из Херцеговине, Црне Горе и Брда, у то доба јавља се и војвода неверски с пројектом о освајању Мореје, ступа у везу с владиком и с главарима маинотским, који ће побунити своје племе, а ово да утиче на становништво у свој Грчкој, како би се потом устанак пренео и на остале Хришћане.

Један од првих трагова овог рада војводе неверскога јесте писмо Неофита, владике из Маине од 8. октобра 1612. год., у коме овај писаше како је за војводу и његову жељу дознао од неког Јована и из писама неког другог Калопотоса. Даље вели како је мислио да изиђе преда њ, али видећи да то не може бити, послао му је свог синовца, који ће га у експедицији пратити, а писмо ће му донети брат његов, владичин, с ким иде и Калопотос, који зна да чита и да пише италијански, као језик најподеснији за преписку између обе стране.⁶⁾ У једном пак каснијем писму владика мољаше војводу да не почаси ни часа, већ да похита на нек, у име божије, дође к народу, који га жељно ишчекује. Тада владика затражи да се народу пошље муниције и новаца, не би ли се уверио да се зблиља ради на његову ослобођењу.⁷⁾ Преговори су настављени следеће године и трајали су и даље; за то време владика је послао своје људе војводи у Француску, а овај своје изасланике у Мореју, ставивши им у задатак да тамо ускоре припреме за покрет.⁸⁾

Ну војвода је гледао да за своју намеру придобије и ког моћнијег, с тога се беше обратио шпанском краљу Филипу III, коме су се у то доба обраћали и други посредници за покрет Хришћана на Балк. Полуострву. Поводом тога војвода поднесе краљу један меморијал, у коме му изложи како су му се вратили изасланици с двојицом главара из онога краја и да су се нашли с угледним људима из Маћедоније, Србије, Арбаџије, Далмације и Хрватске, код којих су нашли готово расположење да се ослободе ропства турскога, да за то имају воље, храбрости и међусобног споразума, да су имућни, да имају доста оружја и да на ту сврху имају готових седамдесет хиљада бораца, који су се решили на смрт или да се ослободе од Турака. Даље вели војвода да су му ти угледни људи и главари обећали да ће имати *збор владика, на коме ће се, под изговором да већају о стварима које се тичу цркве, имати утврдити споразум, на основу кога ће њему, војводи, послати нарочите посланике с овлашћењем да с њим преговарају и да му даду јемства. А све то имало је, по обећању ових, да буде у скоро.*⁹⁾ II војвода неверски с поуздањем

⁶⁾ Berger de Xivrey, op. cit.

⁷⁾ Ibidem.

⁸⁾ Fr. Lenorman, Turcs et Monténégrins, стр. 98.

⁹⁾ „Cette heureuse rencontre de volontés fut cause qu' ils promirent de faire une assemblée d'évesques, sous le prétexte d'aviser à ce qui étoit du bien de leurs églises, en laquelle toutes fois ils essaieroient de renouer plus fermement que jamais une bonne et

очекивао је да се то изврши, а није прозирао у суштину рада ових посредника, који су исто тако радили за свачији рачун као и за његов, и из чијег је круга подносилац удешеног извештаја о састанку, чија се одлука подударала у многим с оним обећањем доведених главара.

Тај докуменат у српском преводу гласи: ¹⁰⁾

„Године 1614., 8. септембра би састанак у Кучима, у Горњој Арбанији, на коме су били: патријарах српски и главари из свих покрајина, то јест из Горње Арбаније, Босне, Маћедоније, Бугарске, Србије, Херцеговине и из дѣла Далмације под турском влашћу, а због намета што га наше хтедохе ударити на свештенство; и том приликом већало се да се господин капетан Јован Ренези пошље у Италију папи, да га извести шта се на састанку одлучило ради ослобођења од тираније турске.

„Прво (главари) желе да виде да се што је могуће више оружја унесе у црногорска брда и планине кимериотске, које су близу мора, а то ће бити лако пошто Турци тамо никад не допиру нити су ова икад плаћала султану данак, будући су вечито била слободна.

„Потом ће ова брда додати оружје Дукађинцима, који су близу Кимериота, а одатле их раздати другим Брђанима завереним, као што су: Пипери, Кlemente, Кучи, Вршевци и Бјелопаћлићи, који су слободни од пре тридесет година и не плаћају данак султану. Ту ће се моћи доћи до тридесет хиљада добрих војника.

„Уз то још одлучено је довести дванаест хиљада војника из покрајина завереничких изван Брда, као што су Србија, Херцеговина, Маћедонија, Арбанија и Босна, које се готово све сучељавају с реченим Брдима, тако да ће војска изнети четрдесет и две хиљаде све по избор момака, од којих ће бити дванаест хиљада коњаника и тридесет хиљада пешака.

„При томе радиће се овим редом: Кимериоти имају да изиђу са 8000 људи, који ће се одмах упутити на Авлону, да изненада заузму град и варош, што ће бити лако, јер Хришћани врше стражу у граду, и њихових неколико главара у договору су с реченим Кимериотима.

„Од Дукађинаца и других један део има да се крене на Броју и да је заузме, а то ће се извршити без икакве сметње, јер је обрушен један део зида крај градских врата, а Турци га нису никако оправљали.

„Други део упутиће се Скадру, јер се има дослуха с онима у граду; од овога други део поћи ће према Новом (у Боки); али пре тога Црно-

naturelle intelligence, sur laquelle ils envoieiroient députés exprès vers ledit duc, avec plain pouvoir de traiter avec luy et de donner toutes assurances necessaires de leur part ce qu'ils atend dans quelque temps“ (Fr. Lenorman, *Turcs et Monténégrins*, 98. и 99.).

¹⁰⁾ Ма да је овај извештај саопштио архим. Пларкон Руварац у свом делу *О црквским патријарсима* (стр. 56.—58.), ја га ипак доносим овде, а из простог разлога што тамо има испуштених и погрешно саопштених места.

горци једне ноћи имају изненада заузети тврђаву, јер се има споразума с Хришћанима, који га ноћу чувају.

„И чим се изврши испад из ових планина, имају се побунити речене заверене покрајине па да побију све Турке што се буду тамо нашли; а то ће им бити лако, јер према десеторици Турака стоје по две стотине Хришћана. Потом ће се један део ових племена упутити ка Скопљу, и ту се имају састати са горе речене четрдесет и две хиљаде људи, што ће све изнети на сто и двадесет хиљада, све одабраних војника; а то ће по прорачуну бити за мање од два месеца.

„Одатле ће се упутити к Дринопољу уз припомоћ речених заверених покрајина, и пре него се стигне у Дринопољ, биће на сто и шест хиљада бораца, па и више, ако устреба. И овај поход извршиће се без икакве сметње од стране непријатеља, јер устанак има почети у месецу октобру, кад су Турци разоружани. Па пошто Турци тада у Јевропи немају војске, која би се сукобила с нашом, треба им је довести из Азије, а она нам не може прићи пре шест месеца. А како је уз то још обичај у Турака да војску крећу у рат тек после жетве, ми ћемо имати осам месеца на расположењу, да се снабдемо свим потребама.

„А кад устану све ове покрајине, Турци ће бити врло слаби, поред чега ће нам доћи у помоћ и околни католички владоци, чије се земље граниче с Бугарском, а то су кнезови Влашке и Молдавске, јер су с њима вођени преговори преко влашког архијепскопа, који је крвни сродник патријарха српског; а тога ће бити драге воље, јер ће они остати вечито кнезови, они и њихови потомци.

„За ових осам месеца надамо се, у име бојје, да будемо у Цариграду, пошто је предузеће лако, јер на путу нема никакве тврђаве да би се губило време око њеног освајања нити да нам спречи пут; њих има само на међи према Угарској и Хрватској, и оставићемо их позади; у том случају ћесар неће почасити да заузме Угарску а надвојвода Хрватску.

„Сем тога на реченом састанку предложено је да у случају овог устанка треба исковати новац од мале вредности нешто посребрен и објавити да га сви народи имају примати од војника при плаћању за храну, па ко га буде имао, свака три месеца има да га доноси министрима тих покрајина, за што ће им се дати толика сума добра новца; а то би се урадило, да би речени војници били плаћани сваког месеца, а не да падају на терет народима.

„И још се одлучило да се сав плен задобивен од Турака и Јевреја при пљачкању градова, као што је злато, накит и сребро, има предати државној благајници а за издржавање војске; а од тога ће бити толико блага, да ће се неколико година моћи водити рат без икакве

друге помоћи. Кад се пак буде заузео Цариград, укинуће се и речени новац, па ће се сваки задовољити и даће му се толико у доброј монети¹¹⁾

Ово је тај досад једини познати податак о састанку главара у Кучима 8. септембра 1614. год. Али на њему, како је нађен, нема забележено ни ко, ни кад, ни где га је писао, нити пак коме је упућен, а то су све недостаци, који отежавају да му се што лакше одреди карактер. Па ни из текста не може се то докучити, те за војводу неверског и његову акцију везује се на основу тога што је нађен међу осталим хартијама, које се тичу његова предузећа. Све хартије о војводину раду на покрету, на основу којих је Ксивреј писао поменућу расправу, па им је после објављен и ориџиналан текст, сачуване су у Париској Народној Библиотеци у рукописним зборницима Бетиновим (Bethune), под бр. 9525, 9526, 9546 и 9547, тако да су подаци о раду првих година сви под бр. 9525. Тамо је и меморијал војводин шпанском краљу Филипу III, а и извештај о састанку главара у Кучима и о одлуци збора,¹²⁾ који према ономе што је из првога саопштено горе, и према првом одељку другога, имају везе један с другим. Али при свем том докуменат је врло неодређена карактера, и по начину редиговања његова, што у себи нема ни једног од горе поменутих карактерних знакова, може се извесно закључити само то да није био непосредно упућен личности, чија се помоћ тражила за извођење одлуке на састанку, већ је био приложен неком другом писму. Толико се види из самог документа, али то не искључује његову везу с војводом неверским, јер се зна, и биће даље изложено, да је овај имао веза с посредницима из крајева, који се помињу у извештају; шта више неки од ових бавили су се код њега у Француској.

Ну највећа тешкоћа што се истиче у расправљању овога питања, и која врло много отежава рад, јесте: што се из документа не види ко је управо тај што га је поднео или послао војводи неверском. По садржини документа, а кад се знају прилике овога доба, види се само толико да је он творевина некога од раније поменутих авануриста, јер су у њему, као и у другим штампаним списима и меморијалима из оног доба, а с истом тенденцијом, навлаш изнесене прилике на Балк. Полуострву у много погоднијој светлости, а с намером да би се што лакше придобила личност, којој се обраћао творац извештаја. Зато тамо нису ни излагане тешкоће, које ће имати да савлађује оснивач хришћанског краљевства на развалинама турске царевине, јер и да их је овај хтео проверавати, његови повереници опет морали би тражити обавештења од другова онога што је подносио пројекат. Али зато опет није довољно казати само да је ово посао једнога од авануриста, јер кад је докуменат творевина једне личности, која се хтела послужити њим у извесној прилици, да би постигла

¹¹⁾ Италијански текст у Fr. Lenorman, *Turcs et Monténégrins*, стр. 331.—334.

¹²⁾ *Idem*, стр. 94. и 95.

тренутни смер, упознавање њено и њенога рада јесте врло потребно, да нам, уз друге њему савремене податке, објасни узрок, са кога је тамо изнесени догађај *неверно* представљен. Ну кад се нема другог аутентичног документа, савременога овоме, којим би се утврдило ко му је творац и зашто га је овако редиговао, треба поћи једино оправданим путем, а то је: да се расмотри рад свих авантуриста, који су у оно доба радили на покрету Хришћана против Турака, а нарочито оних што су имали веза с војводом неверским. На тај начин постићи ће се, да се неће моћи својевољно везивати извештај за ма коју личност, већ за ону, чији рад показује да такав поступак има места. После тога доћи ће низ других факата, који ће потврдити поставку о творцу његову и објаснити праву суштину догађаја.

Кад се пак полази од те потпуно оправдане претпоставке, да творца документа треба тражити међ авантуристима, који су посредовали између Западњака и Хришћана на Балк. Полуострву, природно би било задржати се одмах на оним војводиним посредницима код грчких владика и Маинота, који су га позивали 1612. год. и с којима је војвода и даље одржавао везе. Горе сам само напоменуо да је тих веза било, а да је *заиста тако*, види се из даљих података.

16. марта 1413. год. млетачки Сенат својом одлуком извести свог дипломатског заступника у Нануљу код вице-краља, како је баило на Крфу околинским путем дознао да се у Нануљу неколико месеца бавио Атанасије, архијепископ охридски, који је за све то време био на трошку вице-краља, да се договарао с повереницима овога о покрету Кимериота у Арбанији, и како је вице-краљ био послао своје поверљиве људе у Охрид да се извештају о истинитости архијепископова казивања, зато му Сенат стављаше у дужност да се о свему обавести и да пошаље извештај.¹³⁾ Те вести добивене с Крфа потврђене су и с друге стране тако да није могло бити сумње о продуженом раду грчких првака, који су тражили помоћи на више страна,¹⁴⁾ а нису прекидали ни започете односе с војводом неверским. Ово се нарочито лепо види из доставе Арбанаса капетана Јована Ренезија млетачком дипломатском агенту у Милану, Андрији Суријану, од 20 јула 1613. год., где се вели како се војвода неверски из Француске кренуо у Рим, да преговара с папом о предлогу владике лаћедемонскога¹⁵⁾ који је пре неколико месеца био отишао у Француску.¹⁶⁾ Из тог Ренезијева саопштења дознаје се још и то, да је војвода неверски

¹³⁾ Рукопис у Млет. Држ. Архиву (*Senato, Deliberazioni, Reg. 103, fol. 10. и 11.*)

¹⁴⁾ О патријархову доласку у Италију и преговорима има помена на више места у депешама которског провидура и у одлукама Сената и Већа Десеторице.

¹⁵⁾ О владичи лаћедемонском и о његовом бављењу у Нануљу има и у депеши млетачког резидента Агостина Долчи из тога места од 2. априла 1613. год. (У Млетачком Држ. Архиву, *Senato secreta, Dispacci Napoli, filza anno 1613.*)

¹⁶⁾ *Communicate del Cons. dei Dieci, filza 6.*

с владиком у Грчку био послао двојицу својих поверљивих Француза, да извиде Мореју, и да напишу племена, која би, према владичину уверавању, пристала уз владу француску (јер је војвода овај посао радио договорно с краљицом) и чији је број износио на осамдесет хиљада бораца. На свом путу пак у Италију војвода је хтео не само да преговара с папом о потребној помоћи у предузећу и на коју би могао рачунати, већ и да се договори с кнезовима од Мантове и Фиренце.¹⁷⁾

Али и кад се зна да је војвода неверски и даље радио на покрету Хришћана у Грчкој, и то да није радио сам већ договорно с другима а нарочито с папом, о коме се у првом одељку извештаја о збору у Кучима вели да је к њему упућен капетан Ренези;¹⁸⁾ и кад се види да се саопштење Ренезијево млетачком дипломатском агенту у Милану подудара с меморијалом војводиним шпанском краљу — дакле, кад све то постоји, може ли се примити досадашње мишљење: да је састанак у Кучима резултат рада војводиних повереника Грка и да се на њ односе оне *истакнуте речи* у војводину меморијалу шпанском краљу? Привидно и на први поглед изгледа да *јесте*, али *у ствари није*, јер, судећи по самом документу, да му је творац једно од оних лица што су радила да акција војводе неверскога почне прво с устанком Маинота и да се поглавито ослони на Грке у Мореји, камо су били упућени повереници његови, *то* би у овом извештају нарочито било наглашено, на *то* би војводи била обраћена нарочита пажња. Тога пак тамо нема. Шта више у овом извештају нема ни помена о земљишту рада војводиних повереника, и тежиште акције, по пројекту, преноси се у северније крајеве тако да су у првом реду племена у Сев. Арбанији, у Брдима и у Црној Гори, која ће приступити извођењу пројекта о устанку Хришћана у Турској, те према томе и састанак главара бива на средокраћии племена, која ће имати да почну рад. Сем тога по том пројекту, и у даљем раду, предузеће се имало поглавито ослонити на *Србе*, и творац његов рачунао је на извесну помоћ Срба и из других крајева, као из Србије, Херцеговине, Босне, Мађедоније и Арбаније, а акција с јадранског Приморја имала се упутити преко јужних земаља српских, према чему би се и устаничке војске из западних и источних крајева Балк. Полуострва састале у Скопљу, одакле би се потом упутиле преко Дринопоља к Цариграду. Дакле, основ плана што се нуди војводи *јесте* потпуно друкчији од онога, на коме је он до тада радио и продужио радити, и ради кога је слао своје поверљиве људе у Грчку, а то значи да *творца пројекта и извештаја о збору у Кучима не треба тражити међу лицима, која су код војводе неверскога радила у име*

¹⁷⁾ *Ibidem.*

¹⁸⁾ „e con tale occasione (јер је реч о састанку у Кучима) si trattò di rimandare il signor capitano Giovanni Reness in Italia da Sua Santità per darli che avevano (deliberato) in detta assemblea... (*Turcs et Monténégrins*, стр. 331.).

владика и главара грчких, већ међу онима другима што су на Западу радила у име представника српскога народа.

До 1614. год. био је добар број ових посредника, који су код западних дворова радили у име српског народа, и ма да има додирних тачака а негде и неке узајамности у њихову раду, ипак им је рад тако подвојен, да им се, у главном, могу разликовати три групе. Као главни представници *прве групе* у последње време беху: Никола Драшковић,¹⁹⁾ фра Андрија Пољичанин,²⁰⁾ Атанасије Гргичевић,²¹⁾ витез Бртучевић²²⁾ и абат Чедолини, синовац ранијег корчуланског бискупа Петра Чедолини,²³⁾ а тамо се могу уврстити и врло активни посредници Доминик Андријашевић²⁴⁾ и Александар Комуловић,²⁵⁾ који иначе ранијим својим радом имају много јаче везе с представницима треће групе. Мало не сви из

¹⁹⁾ Из оног документа што је објављен у Макушевљевим Monumenta historica Slavorum Meridionalium vicinorumque populorum, vol. II, стр. 309.—310. по почетку изгледа да је Драшковић имао везе и био међ онима из треће групе, ну то није тако, јер увод, у коме се говори о калуђеру Дамњану, посланику патријарха пећкога Јована, као и о самом патријарху, дошао је само да би онај што лепше везао свој предлог за патријархову акцију, јер предлог о упаду у Лику, па да се отуд отпочне освајање турске царевине, јесте обична сврха радника прве групе, која се ослањала на акцију Ускока Сењских у том крају.

²⁰⁾ И овај при крају свог рада покушава да се приближи трећој групи, али није с њом радио.

²¹⁾ О овом раду Гргичевићеву није се ништа знало а каснији рад познат му је највише по релацији о његову путу по Босни 1626. год. (*Relatione data all' Imperatore dal Sign. Athanasio Geogriceo del viaggio fatto in Bosna l'anno 1626*), објављеној у Starinama, књ. XVIII, стр. 116.—149.

²²⁾ Бртучевић радом припада чисто првој групи од 1595. године, али је покушавао да на се сврати пажњу и другим предлозима. Такав му је један врло површан предлог о општем савезу хришћанском против Турака, поднесен великом војводи тосканског (*Archivio di Stato di Firenze, Archivio Mediceo, filza 4275.*).

²³⁾ Овај је познат због свог *Discorso* о одбрани хришћанској од Турака, поднесеној папи Клементу VIII, 28. јануара 1593. год. (*Al sanctissimo padre et Sr. nostro Papa Clemente Ottavo Pontifice Massimo, orazione per la difesa contra' l Turco di Pietro Cedolini, vescovo di Lesina, MDLXXXIII à XXVIII Genaro*), због које су га Млечини били узели на зуб и стали гонити. Папа је посредовао код републике у корист Чедолина, али није могао успети да га одржи на Корчули, те га је морао отуд преместити на другу бискупију.

²⁴⁾ Једно време радио је као повереник војводе Грдана и патријарха Јована код тосканског војводе, али се после приближио радницима прве групе.

²⁵⁾ Рад Комуловићев на покрету Хришћана против Турака почиње врло рано. Још год 1583 он је поднео папи Гргуру XIII извештај о својој каноничкој посети католика у Турској, где говори о броју хришћанских душа и могућности покрета против Турака. 1593. год. Комуловића посла папа Клемент VIII да ради на стварању општег савеза хришћанских владалаца, због чега је ишао ћесару, пољском краљу, козачком хетману и руском цару. (Грађе о томе има у Starinama књ. XIV и XVI, на основу чега је Комуловићев рад у кратко изложен у мојој књижци *Пре три столећа*, стр. 18.—27.).

ове групе беху повереници ћесареви, те ослањајући се на Сењске Ускоке покушаваху да изазову устанак у околини Клисa, или изненада да нападну на тај град, па кад га заузму, да им он послужи за основ даљем раду, а потом да уз припомоћ папе и западних владалаца ослободе Хришћане испод јарма турског. Другу групу сачињаваху већином Арбанаси, а главни представници у последње доба беху: барски архиепископ Марин Бици,²⁶⁾ синовац овога абат Марин Бици, Александар Николин из Папштровића, самозвани „Маћедонац“,²⁷⁾ Италијанац гроф Туријани и бискуп Скоровео Стефанески. Смер ових беше да задобију папу и западне владоце, који ће, ослањајући се на устанак Арбанаса, послати своју војску према Бару, Скадру и Авлони, па да ова, уз припомоћ осталих Хришћана на Балк. Полуострву, сруши државу турску и оснује нову хришћанску. Трећа група била је најмногбројнија и њу сачињаваху они што су радили као посредници пећког патријарха Јована, оногашког војводе Грдана и других главара српских. Првих година XVII столећа она је била најмногбројнија, али је број ових тако смањен, да се у доба 1614. год. поглавито истичу две личности: Арбанас капетан Јован Ренези и авантурист султан Јахија (Александар кнез од Црне Горе).

Већи део радника из прве групе беху млетачки поданици. Неки од њих били су умешани у клиску аферу од 1596. год., због чега су, кад их се млетачке власти нису могле докопати, кажњени изгнанством, те лутајући и радећи свакојаче послове нађоше да је најпробитачније радити на организовању новог напада на Клис. Како је отимање Клисa 1596. год. извршено по наговору с ћесарева двора, јер су то захтевали интереси његове политике,²⁸⁾ ови посредници прибегоше под заштиту ћесареву и надвојводе градачког, али кад се у околини ћесаревој, после сређеног мира с Турцима 1606. год.,²⁹⁾ видело да од овог посла не може бити велике користи, учесници у клиској афери бише упућени

²⁶⁾ Писац интересне релације о путу по српској земљи, штампане у *Starinama* XX, али чија ће права вредност бити оцењена тек кад се уозна његов рад као архиепископа у Бару, што се из ње не види.

²⁷⁾ Он је писац оних списа (*Scrittura*), што их Леополд Ранке помиње у делу *Serbien und die Türkei in neunzehnten Jahrhundert*, (Leipzig, 1869, стр. 540. и 541.). Само Ранке и сувише прецењује њихову вредност. То су састави врло некритични као грађа за историју питања, која се тамо претресају, али су од интереса да се уозна њихов творац и његов рад, нарочито онај после 1615. год.

²⁸⁾ Рад на отимању Клисa 1596. год. почели су истини посредници папани са Сењским Ускоцима, али су коловође радиле и по наговору с ћесарева двора, који је шиљањем хрватског ђенерала Ленковића у помоћ Клисцу хтео јавно да утврди своје учешће. За ту се ствар он заузимао и даље, као што се то може дело видети из депеша млетачких посланика на ћесареву двор у годинама 1596. и 1597.

²⁹⁾ Житва-доронки мир између ћесара и султана утврђен уговором од 11. новембра 1606. год.

на другу страну.³⁰⁾ Они се обратили прво папи,³¹⁾ а потом шпанском краљу, па кад су се једном свикли да обијају прагове, они се не задржаше само на том, већ гледаху да за своје планове придобију и друге италијанске дворове, пристајући да раде и на другим предузећима сем напада на Клис. Тим пак везивањем свог рада и за друга предузећа они успеше да му даду карактер хришћанског дела, коме је сврха ослобођење Хришћана испод власти турске, а у ствари извршиоци његови били су и остали су млетачки прогнаници и противници а оруђе ћесарске политике, која у овој прилици прибегаваше позивању папе у помоћ, само да би се послу дао карактер хришћански. Главни ослонац ових, као што је горе напоменуто, били су Сењски Ускоци, а ови су били познати као најжешће оружје ћесарске политике против надмоћности млетачке републике на Јадранском Мору, зато су у то доба и били нарочито штићени. Због тога и смер оних првих, да се докопају Клиса, беше обилазан пут скривене намере ћесареваца да се наштети млетачкој републици. А та намера била је добро позната Млечићима. Зато предвиђајући да је ово предузеће исто толико наперено против њих колико је изгледало да је против Турака, постарали су се да омету извршиоце. Млетачке власти обратиле су пажњу на кретање посредника, и кад су Сенат и Веће Десеторице добили извештај из Рима, како се тамо спрема завера о нападу на Клис, и у којој су коловође Драшковић, Андријашевић и Пољичанин, власти су се згодним начином докопале све тројице и бациле их у затвор.³²⁾ Оне пак друге Млечићи су успели да компромитују у очима заштитника, а неке су придобили да им буду достављачи свега што се предузима и ради, те тако ни остатак, већином незнатни радници, није могао имати никаквог успеха. На тај пак начин успело се да рад ове групе потпуно ослаби 1614. год., и заостали радници видећи да се неће

³⁰⁾ Па не само да је с овима тако учињено већ и војвода Грдан, главари народни и патријарах Јован кад су се 1606. год. обраћали надвојводи и ћесару за помоћ па да устану на Турке, добише одговор од надвојводе, којим су били упућени на папу и шпанског краља (Препис тог писма од 25. новембра 1606. год. постоји приложен уз депешу которског провидура од 28. августа 1607. год. — *Senato secreta, Dispacci dei rettori et prov. in Dalmazia, f. anno 1606*).

³¹⁾ Папа тада беше дошао у сукоб с млетачком републиком због питања о власти републике над свештенством у граници својихседа (О том сукобу постоји читава литература историјска, али заинтересованог читаоца може необично занимати чланак млетачког познатог историчара Молментија под натписом *L'abate Brandolini*, који је објављен у збирци духовитих али на архивској грађи заснованих чланака под натписом *Vecchie Storie. Venezia, ediz. Ferd. Ongania, 1882., стр. 83.—104.*) Како се ћесар беше измирио са сутаном и примио на се горе именовану дужност, ускочки рад ослаби према Турцима али ојача према Млечићима, јер их сада поред ћесарских власти подстицаху на то и папски агенти.

³²⁾ Подаци за то постоје у Млет. Држ. Архиву, у *Senato secreta, Dispacci Roma, filza 69. (год. 1613.); Sen. secreta, Deliberazioni Roma, Reg. 19.; Consiglio dei X, Deliberazioni secreta di Roma, Reg. 4.*

успети с намераваним послом пристају на другу страну, постају посредници вице-краља напуљскога код Сењских Ускока, те бадре ове и после познатог Ускочког рата, рата између млетачке републике и ћесара, придобијају их у службу оног првог.³³⁾

Из свега овог изложеног о раду прве групе посредника код западњака о покрету Хришћана на Балк. Полуострву види се да они немају никакве везе с предузећем устанка у Црној Гори, Арбанији или јужније доле, те према томе нема никаквог трага ни од њихове везе с војводом неверским, да би се могло закључивати да је из овог кола творац извештаја о састанку српских главара у Кучима.

Међутим радници из друге групе делали су и 1614. год. У јесен те године у Напуљу бавила су се тројица најактивнијих, а поименце: Александар Николин из Паштровића, гроф Туријани и Рабљанин Марин Бици, бискупов синовац, не би ли код вице-краља ућарили штогод на рачун свога пројекта. За то време бискуп Бици на том истом послу радио је у Риму, откуда је ону тројицу бадрио на рад дајући им наде на успех. Али њихов рад није остао непознат млетачком дипломатском агенту у Напуљу, Гаспару Спинелију, који им је пратио сваки корак, као што су то радили и његови претходници с ранијима, те је о свему могао подробије извести млетачка већа. Тако овај у депеши својој од 2. декембра те године подробно извести Веће Десеторице о раду горње четворице. Он јави како се поуздано обавестио да су ови поднели двоструки предлог: један пани, а други напуљском вице-краљу у име шпанскога краља. У предлогу поднесеном пани писали су како су Паштровићи готови да приме католичанство и да се потчине папиној власти, али да траже: да буду ослобођени сваког данка, да им се годишње даје четири хиљаде дуката на име пензије и да им се за десеторо њихове деце отвори један семинар у Риму. На то тражење кардинал Боргезе, који је с њима преговарао у име папе, одговори им негативно. Пристајући радо да се која залутала душа хришћанска прими у крило свете католичке цркве, овај им је одговорио како им папа ни у ком случају не може дати годишњу плату нити их ослобођавати дажбина, па да нема места

³³⁾ Због Ускока 1615. год. настао је рат између ћесара и млетачке републике који је познат под именом Ускочког рата. Завршен је уговором закљученим у Паризу 26. септ. 1617, а потписаним у Мадриду, због чега се и зове Мадридски мир. (*Romanin Storia documentata di Venezia*, t. VII, 98. и 111.). Како је рат настао због Сењских Ускока, ови су, по уговору, имали бити исељени из Приморја и насељени око Бриња и Оточца. Ну сви Ускоци не хтедохте ићи тамо и напустили гусарски рад, зато многи ступише у службу војводе осунског (duca d'Ossuno), тадашњег вице-краља напуљскога, који прибираше погодне људе за извођење завере у Млецима, припремане против млетачке републике. Да Ускоци пођу на ту страну, посредовали су они што су раније радили да с Ускоцима нападу на Калс (*Romanin VII*, 114.—160., Leopold Ranke, *Ueber die Verschwörung gegen Venedig im Jahre 1618*, Berlin, 1881; Lamansky, *Secrets d'Etat de Venise*, стр. 114.—116. и т. д.)

ни отварању novog колегија за паштровићку децу, кад већ постоје толики заводи, у којима се ова могу учити. Али да се ови одбију, није био разлог само оскудица у новцу, на коју је кардинал Боргезе ударао гласом, већ и то што се у Риму врло добро знало да су Паштровићи поданици млетачке републике, а не султанови, те према томе да је казивање ових просто измишљање, само да би се дошло до новаца.³⁴⁾

Али много је интереснији био други предлог, поднесен вице-краљу напуљском. Преговоре о том водила су она тројица у Напуљу с вице-краљем, а бискуп у Риму с Дон Франческом де Кастро, повереником шпанскога краља. Да би у том успели, посредници су прибегли прекомерном измишљању. Тако они су говорили како Паштровићи заузимају врло велику покрајину, чиј обим износи на стотину миља а сама обала дуж мора на петнаест; да у тој покрајини има врло много градова, врло јаких и добро насељених, због чега Турци њом никад нису могли овладати, уверавали су да тамо има на хиљаду и две стотине властелина, који су у врло јаким родбинским везама са онима у Црној Гори, с Марковићима, Клементима, Кучима, Спичом, Николићима, Шестанима, Пиперима, Бјелопавлићима, Браићима и Махинама; и обећавали су да ће ујединити сва ова племена и од њих створити војску већу од четрдесет хиљада бораца, па да је крену против Турске, само прво да се докопају Бара. Сем тога поменути посредници тврдили су још како су Паштровићи старешине над побројаним племенима, да су им они раздали оружје, неки да су се већ побунили, али и да им ради потпуног извођења предузећа треба још оружја, новаца и неколико галија.³⁵⁾

Ну од овог њиховог рада не би ништа, јер они међу собом дођоше у сукоб, стадоше један другог пањкати код вице-краља и дође се дотле да једне ноћи Марин Бици, синовац бискупов, оде млетачком дипломатском агенту Спинелију и изјави му, како му је Александар из Паштровића већ постао досадан, а он, Бици, будући свагда ваљан поданик млетачке републике и знајући да се у Напуљу ради на предузећу од највеће штете за њу, жели да то обелодани. Али како је овај био кажњен про-

³⁴⁾ *Communicate del Consiglio dei X*, filza 6.

³⁵⁾ „...il paese di Pastrovichi (è) come una provincia di circuite di cento miglia incirca con 15 miglia di marina nel Colfo et con molti Castelli popolatissimi et fortissimi di maniera che'l Turco mai ha potuto dominarli et trovandosi in quel paese da mille doicento nobili, come dicono essi, con grandissime dependenze et parentadi con quelli di Montenegro, con Marcovichi, Clementi, Cucchi, Spicchia, Susana, Nicolichi, Sestane, Bielopavlovich, Pepelli (Piperi), Bravicchie e Maini, promettono di unir tutti questi populi insieme et formar un grosso essercito di più di quaranta mille persone, sollevarli contra Turchi et impossessarsi primieramente de Antivari, affermando questi che li Pastrovichi sono come capi di tutti li sudetti popoli, à quali à poco hanno sumministrato delle armi, et che di già alcuni di essi si sonno ribellati à Turchi, ma che per ben effettuare l'impresa dicono che bisogнарanno delle altre armi, *dannari*, et qualche numero di galee...“ (У горњој депеши Спинелијевој од 2. дек. 1614. г.).

гонством из млетачке државе, по одлуци Пасквалига, главног провидура у Далмацији, то је прво желео да од те казне буде помиловац, ну Спинели му није могао испунити ту жељу, те му напомену како о том ништа не може писати Сињорији, док претходно штогод не дозна о преговорима, и да овај само тако може заслужити опроштај од даље казне. У даљем разговору Спинели дознаде нешто о раду бискупа Бици и Александра из Паштровића,³⁶ али од тог доба није прошло ни неколико дана, а Спинели шаљући Већу Десеторице преписе од неколико писама ових посредника, јави како је абат Бици, по наређењу вице-краља, допао тамнице,³⁷ што значи да се било дознало за његово договарање с млетачким дипломатским агентом. Услед тога нестане и оно мало привидне заједнице у раду ових, друштво им се распаде, те Александар и бискуп Бици остадоше да сваки ради на своју руку.

Такав је био, у главном, рад ове друге групе, и кад се с њим упореди садржина извештаја о састанку главара у Кучима, види се како имају нечег заједничког. Тако из њиховог пројекта види се како се, при његово извођењу, у акцију имају увести племена Црне Горе, Брда и Горње Арбаније, а то су она иста, на која поглавито рачуна и творац извештаја о састанку главара у Кучима. Сем тога зна се да је Александар Паштровић био раније у Француској,³⁸ те би се тако на први мах могло мислити да је писац извештаја из ове групе, па можда и сам Александар, који је и даље склапао пројекте о освајању Турске.³⁹ Али и овај закључак био би погрешан, јер кад се подробније упозна рад ове групе и свакога посебице, видело би се да ствар стоји потпуно друкчије. Пре свега у доба, на које се односи извештај о састанку главара у Кучима, акција ове групе била је обустављена у правцу како је вођена у првој половини 1614. године. Даље, ни један од посредника ове групе, као ни они из прве, није имао односа с војводом неверским. Потом од значаја је факат да се њихова акција искључиво везивала за Бар, јер се из сачуваних хартија види, да они у народу нису имали присталица

³⁶) *Ibidem*.

³⁷) У Спинелијевој депеши од 16. децембра 1614. год. (Препис ориџ. депеше упућене Већу Десеторице у *Communicate del Cons. dei X*, filza 6).

³⁸) У депеши Петра Приоли, млетачког посланика на двору краља францускога од 6. децембра 1607. год. (Препис шифроване депеше приложен ориџиналу у *Communicate del Cons. dei X*, filza 3.) опширно је описан рад Александров у Паризу као и док је био у Шпанији. Нешто пре овога Александар је био отпутовао у Арбанију с кашеганима Ламбетом, Крутом и Дуром, а по наређењу францускога конетабла, да придобије главаре арбанаске за шпанскога краља (*Тамо*, и у депеши Приоловој из Париза од 2. јануара 1608. године, у *Communicate del Cons. dei X*, f. 3).

³⁹) Такви су пројекти они, што их помиње Леополд Ранке на горе обележеном месту. Али су и ови слични ранијима и препуни измениљених ствари.

ван непосредне околине Бара⁴⁰, а нису их ни могли имати радећи онако један против другога не само код напуљског вице-краља и у Риму, већ и код својих земљака. Најзад при извођењу закључка о непознатом творцу извештаја о састанку главара у Кучима, и је ли тај из ове групе, мора се имати у виду факат да сви ови из ове друге групе, чији је рад доста познат из многобројних депеша послатих са разних страна млетачком Сенату и Већу Десеторице, ни из далека не показује онако широк поглед у познавању прилика у српском народу, колико творац извештаја, при свем том што је и у овоме много дотеранога и измишљенога.

У трећој групи пак било је понајвише радника и њихов је рад најинтереснији, јер поједини од њих имају веза с правим представницима српског народа још од 1600. год. и у његово име преговарају код западних дворова о устанку српског народа на Турке. Ну, као што је горе речено, у току година број им се толико умањило, да у 1614. год. имамо поглавито двојицу, о којима се овде може говорити, али њихов је рад у толико интереснији од радника из прве две групе, *што су обојица имала веза с војводом неверским*, за чије је име везан извештај о састанку главара у Кучима. С тога мислим да рад ове двојице треба изложити што опширније, а од тога ће бити две користи: прво што ће се добити у неколико потпунија слика авантуриста, у чијем се кругу и тражи писац интересног документа, и друго, што ће се тамо наћи тако интересних података, да ће се, поредећи рад чланова те две групе с радом ових из ове треће, моћи у њој најпре наћи творац извештаја.

Први од ове двојице, и међу свим авантуристима највећи, јесте султан Јахија, који је о себи тврдио (а тако су у тврдо мислили савременици му, и својим истраживањем потврђују данас историчари,⁴¹) да је син султана Мехмеда III, који је по смрти очевој избегао намењену му смрт, примио Хришћанство, добио име Александар, и побегавши

⁴⁰ Кад је оно абат Марин Бици, по наређењу вице-краља, био бачен у тамницу, при њему су нађена нека писма, од којих су неколика била писана in lingua croata (латинцом), која је вице-краљ наредио да се преведу, па том приликом до прениса дође и млетачки дипломатски агенат Синели, те их приложи својој депеши од 16. дек. 1614. год. Међу тим писмима има их неколико арцибискупа Бици, од којих је за ову прилику од нарочитог интереса једна прибелешка, нађена тамо, с именима њихових помагача у предузећу. Имена јесу ова:

David Davidovich, parente.

Steffano Medin, patron del Castello de Pastrovichi.

Lucca Colobuchi, germano.

Steffano de Lucca de Terra Nova, cugino.

Marco suo cugino con cinque figlioli.

И то су ти помагачи и главни ослонац њихова рада у Приморју!

⁴¹ О Јахији има података код старијих писаца о Турској, али све што је интересније сакупљено је у врло интересном делу *Sultan Jahia dell'Imperial Casa Ottomana od altrimenti Alessandro conte di Montenegro ed i suoi discendenti in Italia*

са земљишта турског у Јевропу радио је тамо да помоћу хришћанских владалаца заузме своју очевину, од које ће створити хришћанску државу у место мухамеданске.

Рачунајући, дакле, на своје порекло овај је смерао да се докопа цариградског престола, с тога је напустио планине Балк. Полуострва, у којима се скривао, и не хотећи се потуцати по Малој Азији, као што је радио пре тога, 1609. кренуо се у Италију, да тамо, по угледу на све авантуристе, који су се занимали мишљу о хришћанском походу против Турака, нађе помоћи, само не да с њом ради за туђ рачун, већ за свој властити — да себе посади на цариградски престо.⁴²⁾ Кад је стигао у Италију, Јахија се био упутио великом војводи тосканскоме да од њега прво затражи помоћи. Ну док се он бавио тамо, војвода, да се увери с ким има посла, посла једног грчког свештеника, по имену Ђорђа Москети, да иде у Магнезију и у Солун те да се увери је ли истина Јахија син Мехмедов, и је ли у ствари све што је овај у разговору изнео.⁴³⁾ Зато Москети пређе на Крф, одатле удари на Патрас, Лепанто, Ларису и дође у Солун проверавајући казивање Јахијино, обиђе манастире, у којима је Јахија говорио да је пробавио више времена, обиђе и Св. Гору, потом пређе на Скио и хтеде у Малу Азију, али на путу допаде беде, из које га тек 1611. год. спасе Грацијано, повереник великог војводе тосканскога, који је такођер прикупиљао податке о султану Јахији.⁴⁴⁾ И, како

(Nuovi contributi alla Storia della Questione Orientale e delle relazioni politiche fra la Turchia e le Potenze Cristiane nel secolo XVII) pubblicati da *Vittorio Catualdi* Trieste 1889., страна 660.

Дело је интересно што је пуно архивских података што их је писац нашао по разним италијанским и шпанским архивима, а за основу свему послужило је интересан рукопис *La vita del Serenissimo Sultan Jachia, Principe Cattolico della Casa Ottomana*. Scritta diffusamente dal Padre Fra Raffaele Levacovich, Croato Theologo Generale Padre dell'Ordine de'Minori Osservanti della Provincia di Bosna, Croatia, e poi dal medesimo ristretta in compendio. In Gratia dell'III^{mo} et Rev^{mo}. Monsig. Abbate Leonardo Fabroni Residente della Christianissima Regina Madre in Roma.

Писац овог рукописа Рафано Леваковић познат је и с друге стране у хрватској књижевности а овај његов рукопис сачуван је у дипломатском архиву италијанске вароши Удине, где га је пронашао Катвалди, писац горњег дела. Откуда су пак Леваковићу подаци за живот султана Јахије, дознати се не може. На први поглед и при првом читању одломака што их је саопштио Катвалди из Леваковићева рукописа, чини се као да се чита најчудноватији роман, кад је творевина саме маште, али интересно је да се његово казивање подудара готово у свим тачкама, где има архивских података, да се провери. С тога се овоме може поклонити више пажње него што би у први мах изгледало да треба, зато ћу га наводити даље на више места а поред њега и податке, који потврђују казивање Леваковићево.

⁴²⁾ *Catualdi*, стр. 49., 50.

⁴³⁾ *Idem*, 50., 51.

⁴⁴⁾ *Idem*, 53.—66.

су ови поднели извештаје, подаци су били проверени и њима је потврђено казивање Јахијино.⁴⁵⁾ Међутим док се то радило, у августу 1609. год. у Фиренцу стиже једно посланство Абаса, великог шаха персијскога, са задатком да створи савез између Персије и Хришћана против Турака, па кад оно пође у Рим, с њим се крете и Јахија, који изиђе пред папу, па се потом врати у Фиренцу, где је чекао обећану помоћ.⁴⁶⁾ И то није дуго чекао, јер се у месецу септембру те године у Ливорну укрца на тосканске бродове, који су за рачун његов ишли на Исток с нешто војске, која се имала искрцати у Сирији. Ну покушај би без успеха, и после двадесет и једног месеца баљвења на Истоку тосканско бродовље врати се у Италију у јесен 1611. год.⁴⁷⁾

Док се ово Јахија бавио на Истоку, с вел. војводом тосканским и други су водили преговоре о покрету Хришћана против Турака.⁴⁸⁾ Нарочито је на томе радио и на војводу наваљивао Никола Минијат, пореклом Дубровчанин и дубровачки консул у Мантови, који је преговарао с неким по Херцеговини и Арбанији и трудио се да одврати војводу да напусти идеју Јахијину о далеком Истоку па да ради на ономе што је ближе.⁴⁹⁾ После пак повратка Јахијина у Фиренцу Гаспар Грацијани више пута доносио му је поруке од Турака из Цариграда да дође у арбанаска брда и да тамо отпочне рад, с тога овај предложи војводи да се тамо отпочне радити против Турака. Вел. војвода пристаде на то, зато горе поменути свештеник грчки Ђорђе Москети у друштву с војводиним повереницима, Балдовином Дел Монте и Ендимоном Инђењеријем, оде у Мореју да преговара с Маинотима, чији су изасланици ишли војводи неверском, а потом преговарали и с великим војводом тосканским, па су били обећали да Јахију признаду за свога поглавара и да ће сву Грчку подићи против султана. Са тог пута друга двојица вратише се раније а Москети остаде још код Маинота, да сачека Јахију, који је мислио да тамо иде.⁵⁰⁾ Међутим овом стиже с друге стране понуда од његовога познаника Насух-паше, да отрује султана Ахмеда, а у корист његову. Али како посланство, што донесе ову вест, беше ударило преко Млетака и Милана, то у овом последњем граду један од изасланика, некакав доминиканац, саопшти мисију кастелану Дон Пиментелу, што кад овај чу, зажеде да Јахију придобије за шпанскога краља и да га одвоји од вел.

⁴⁵⁾ *Idem*, 67.

⁴⁶⁾ *Idem*, 68.

⁴⁷⁾ *Idem*, 69.—73.

⁴⁸⁾ 1609. год. у Фиренци је било више изасланстава: Александар Пашпровић с капетанима арбанашким, Дамњан Калуђер и Доминик Андријашевић, Дубровчанин Марин Растић и други.

⁴⁹⁾ *Levacovich-Catualdi*, стр. 388.

⁵⁰⁾ *Catualdi*, 75. и 76.

војводе тосканскога па у тој сврси свога повереника грофа Дела Торе,⁵¹⁾ који је у то доба, као и раније, радио с другим посредницима на устанку Срба и Арбанаса,⁵²⁾ придодале посланству да ради на одвлачењу Јахије на другу страну. То посланство стиже у Фиренцу и нађе начина да се на само нађе с Јахијом, али тај потајни рад његов не остаде непознат вел. војводи тасканскоме, зато један од чланова посланства предложи да се даљи преговори с Јахијом о одласку к шпанском краљу воде са знањем војводиним. И тако би учињено, а војвода не само да на то пристаде, већ шта више писа свом представнику у Мадриду, Орзу д'Елчи, извести га о Јахији, топло му га препоручи и изјави своју готовост да га пошље на ту страну.⁵³⁾

То све било је 1612. год., и тек после осамнаест месеца Јахијина чекања у Фиренцу стиже писмо шпанскога краља, којим се војвода мољаше да га пошље у Напуљ. Јахија оде тамо и дуго вођаше преговоре са грофом Лемосом, тадашњим вице-краљем напуљским, али преговори иђаху врло споро а вице-краљ показиваше мало воље за ове преговоре, јер не поклањаше потпуну веру Јахији, његову казивању и уверавању, зато се овај у јесен 1614. год. поново врати у Фиренцу,⁵⁴⁾ одакле се у зиму крете у Млетке, тамо се укрца у један грчки брод, који је ишао у Санта Мауру, превезе се на копно, а потом оде у Трикалу да нађе свог повереника Насух-пашу. Али тамо Јахија дознаде да овај није у животу, зато се, с највећом опрезом, крете у Охрид, а потом у Пећ.⁵⁵⁾

Од овог времена па за једно две године у напред лутања Јахијина имају особитог интереса за нас, јер се тичу његовог бављења у српским крајевима.

С одласком у Пећ Јахија је имао намеру да тамо отпочне преговоре с патријархом Јованом, али овога не нађе,⁵⁶⁾ јер беше отишао у Цариград и тамо умро.⁵⁷⁾ У место њега, како уверава Леваковић, Јахија нађе синовца му Висариона и упознаде се с херцеговачким(?)

⁵¹⁾ У једној опсежној депеши из Фиренце (*Sen. secreta, Dispacci Firenze* filza 56) саопштеној код Каталдија, на стр. 547.

⁵²⁾ Као агенат шпанскога краља и напуљскога вице-краља овај се врло често спомиње у преписци са главарима српским и у депешама млетачких службеника.

⁵³⁾ *Catualdi* 76.—78.

⁵⁴⁾ *Idem*, 79.—97.

⁵⁵⁾ *Idem*, 97.

⁵⁶⁾ *Levacovich-Catualdi*, 393.

⁵⁷⁾ Патријарх Јован био је отишао у Цариград још у лето 1614. год. То се види из једног извештаја кашетана Јована Ренезија, о коме ће даље бити речи. Леваковић вели да га у првој половини 1615. год. није било у животу, а то се потврђује записом у дечанском манастиру, где на патријарховој слици пише: *въ лѣтѣ Ж.в.р.к.в. (6122—1614) прѣстани се прѣосвященный Вѣрховный епископъ и господинъ мой Иванъ обновитель сѣятаго мѣста сего, грѣхъ же его емать въ царствующимъ Константинокъ Градѣ близъ Иемъ-капи, мѣсца октомбра 14.... (Дечански Прѣвѣнци, стр. 95. и 96).*

владиком Макаријем, који се такођер беше тамо десио. У Пећи се Јахија задржа мало, па се отуда с овом двојицом крете у Метохију, а кад уз пут у разговору дознаде како они знају за султана Јахију, брата тадашњег султана, да живи у Италији и да ради на устанку Хришћана против турске власти, па да су о томе слушали од калуђера Мардарија, који је 1609. год. био у Фиренци с капетаном Јованом Ренезијем, и упознао се с Јахијом, он им се јави ко је. Кад пак стигоше у Метохију, Макарије оде на своју страну, а Висарион пође натраг у Пећ а с њим и Јахија.⁵⁸) Тамо се овај ником не одаваше, бојећи се да код новог и бојажљивог пећког патријарха Пајсија не изазове подозрење, јер овај беше ударио путем потпуно супротним према свом претходнику: с Турцима је живео лепо и био им врло послушан.⁵⁹) Бавећи се пак у Пећи поред Висариона Јахија увиде како је овај врло подесан да се користи њим, јер је био човек од великог угледа и јаких веза са Кучима, Клементима, Бјелопавлићима, Дукађинцима, с племенима из окола Плава, са онима у Херцеговини, па тако све до Кратова, Новог Брда, Старе Планине и даље на југ до Св. Горе.⁶⁰) Сем тога Висарион имађаше веза и с хајдучима горским, од којих тада у Македонији најчувенији беше некакав харамбаша Верго (Vergo), с којим је окуљао чете и нападао на Турке. Пошто то све беше од користи по Јахију, овај не одби Висарионов позив да га упозна с тим горским хајдуком, па како се Висариону беше досадило гледати кукавичлук Пајсијев и његово удобравање Турцима, он једнога дана позва Јахију и са двадесетину људи крете се из Пећи и оде у планину, на чијем једном вису запали ватру за знак хајдучког састанка. После три дана чекања Висариону је дошло до три стотине Клемената

⁵⁸) *Levacovich-Catualdi*, стр. 393.—394. У депешама млетачкога посланика у Турину, на двору војводе савојскога, из год. 1608. са Ренезијем помињу се два калуђера, од којих је један Дамњан, повереник патријархов, а другоме име није сачувано. Дамњан се стомиње и даље у свима преговорима, које с војводом савојским, које с краљем шпанским, вице-краљем напуљским и другима. Године пак 1609. он је заступа био у Фиренци у друштву с капетаном Јованом Даничићем, кад је ишао у Турин. Према томе биће да је Леваковићев Мардарије погрешно име дато Дамњану.

⁵⁹) «Il Sultano torno con Bessarione à Pecchi, velli Леваковић, et ivi si trattene seco secretamente, accio non se ne avedesse il novo Patriarca Paiseo, per essere huomo vile e per natura timido, era tutto contrario alli generosi pensieri di Giovanni suo antecessore». (*Levacovich-Catualdi*, 394.). Ова оцена Леваковићева потпуно одговара приликама после смрти патријарха Јована, јер кад овага нестане, престале и сав рад, коме он беше прави творак и покретач. С Пајсијевим доласком настаје у том погледу прави прелом тако да је Пајсије за своје савременике и изгледао „huomo vile et per natura timide“.

⁶⁰) «... Con tale occasione radunavano (патријарха и харамбаша Верго) molta gente, et uccideva molti Turchi, per esser martiale e nemico di quelli. Haveva corrispondenza con varii popoli come Cucci, Clementi, Bielopavlucci, Ducagini, nel paese di Plava, Herzegovina, Cratovo, Novomonte, Staraplanina, e Peri fino al Monte di Dio.» (*Levacovich-Catualdi*, 395).

и девет стотина Срба, с којима хоћаше поћи на зулумџаре Турке у Јањево, а потом да се састане с харамбашом Вергом.⁶¹⁾

Јахија пристаде да прати Висариона у том походу. Чета се крете, ноћу пређе Косово поље и још за мрака стиже у Јањево, па улазећи у варошницу даде знак Хришћанима да не излазе из кућа, јер су дошле Клементе да се разрачунају с Турцима. Потом настаде хватање и убијање Турака и пљачкање њихове имаовине, а кад чета обави свој посао, напусти Јањево и повуче се у своја брда, где се издели плен. Тада Васарион од свих људи одвоји три стотине па се с Јахијом и угледнијим крете к харамбаши Вергу.⁶²⁾ Одевена по турски чета удари на Кратово, Ново Брдо, па од Старе Планине на планину Monte di Dio, где на једном висоравну нађе харамбашу с његовим људима. Сутра дан владика Висарион одслужи службу, причести Верга, после чега се овај и сви присутни главари заклеше Јахији и признадоше га за свог поглавара, на што га Висарион и Верго замолише да се од сад зове Александар II краљ македонски. Потом Јахија проведе тамо још неко време, договарајући се с Вергом,⁶³⁾ с владиком Висарионом и с главарима како да се народ ослободи од Турака, па том приликом дознаде, по уверавању ових, да се за неколико дана може сакупити велика војска од сто и педесет хиљада људи, само пошто сви немају оружја, да није паметно да се долази у отворен сукоб с Турцима и да се народ излаже опасности, с тога, да се предузеће изведе како ваља а народ да се сачува од покоља, требало је прво набавити најмање шесет хиљада пушака, па ће се после, с наоружаним народом, успети да се надвладају Турци. Зато на том састанку би одлучено да се Јахија крене у Јевропу и да код западњачких дворова прво добије оружја, па да се народ диже на Турке.⁶⁴⁾

После тога растадоше се. Верго са својима остаде у планини, а Јахија с Висарионом пође на другу страну, да се упозна са земљиштем и с људима па прелазећи преко многих брда и долина да дозна како се и где могу сакупити људи. Кад тако стигоше у Кратово, ту их нађе гласник од оногешког војводе,⁶⁵⁾ с којим је био и Макарије, херцеговачки владика заједно с неким кнезовима, те се начини веће, на коме се после дугог договарања одлучи да се народ још не диже и да се не чини никакав корак пре него се добије жељено оружје. А на ово се могло рачунати у толико лакше што је још раније патријарах Јован водио преговоре с војводама савојским и мантованским и с холандским кнезом Маврицијем, па је нешто оружја било испослано, али је пропало заједно с бродо-

⁶¹⁾ *Levacovich-Catualdi*, 397.

⁶²⁾ *Ibidem*.

⁶³⁾ *Ibid.*, 398.

⁶⁴⁾ *Ibid.* 398.—399.

⁶⁵⁾ Леваковић гели да је војвода Грдан послао овога гласника, али је то погрешно јер Грдан није био тада у животу.

вима, на којима је превожено.⁶⁶⁾ С тога су присутни на договору мислили да ће бити најбоље, ако се Јахија крене на Запад, те од помених владалаца добије оружје, па кад с тим буде готово, да се с успехом ради на устанку. Зато се Јахија о свему томе подробније разговори с владиком Висарионом, па узевши собом неколико слугу и новаца, спусти се у Елир, дође у Јањину и ту за новце накупује робе па се потом укрца на некакав брод и дође у Млетке.

У Млецима Јахија остави слуге с робом да је распродаду, а он се крене даље у Мантову, где одседне код израније познатог му Дубровчанина и дубровачкога консула Николе Минијата, који је иначе био доста посвећен у српске ствари. Потом наручи у Млетке те му дођу слуге. Како су се пак у то доба у Мантови бавили неки Арбанаси поводом исте ствари, ради које је и Јахија био дошао у Италију, овај их, посредовањем Минијатовим, придобије, па пошто су се неколико дана задржали код мантованскога војводе, кардинала Фердинанда, крену се сви у Фландрију.⁶⁷⁾ У путу Јахија удари на Тријент, Нириберг, и преко Хајделберга стигне у Анверс, где се разболи и остане пуна три месеца, потом се крене у Холандију ка кнезу Маврицију, који га лепо прими и допусти му да може слободно преговарати с трговцима о набавци оружја.⁶⁸⁾ Али за ово је требало имати доста новаца, а тога у Јахије није било. Истина холандски трговци беху пристали да му га даду у размену за производе, каквих се могло набавити у српској земљи, ну с тим је тешко ишло и морало би се одгодити предузеће. Зато је требало наћи бржи и бољи начин, да се дође до оружја. У томе Минијат помисли да потражи негде новаца на зајам, с тога предложи Јахији да иду у Француску говорећи му да тамо има људи богатих, који жуде за славом, те неће бити тешко наћи некога од тих, који ће пристати, да исплати потребну своту холандским трговцима. И Јахија пристане на тај предлог, (јер шта би знао друго радити) те се, као право изасланство, у пратњи осталих, крене па преко Брисла и Камбреја стигне у Париз.⁶⁹⁾

Тамо, у Паризу, Јахија се упознаде и ступи у преговоре с Карлом Гонцагом, војводом неверским. А то је било управо 1615 год., дакле у доба, када је и постао онај извештај о састанку српских главара у Кучима. Војвода неверски прими Јахију лепо, и задржавао га је предлажући му да се крену заједно у Мантову, где је имао примити круну

⁶⁶⁾ Ово казивање Леваковићево потврђује се прениском млетачких службеника с Већима као и другим листинама онога доба.

⁶⁷⁾ Ово изасланство, што Јахија на њ наиђе у Мантови, беху Арбанаси с капетаном Јованом Ренезијем.

⁶⁸⁾ *Levacovich-Catualdi*, 400.

⁶⁹⁾ *Ibid.* Упореди даље друге податке на стр. 401. Катвалдијева дела.

војвода мантованских, као своје наслеђе од старих. За то пак време договарало се о предузећу, и наравно, Јахија, као бољи познавалац ствари на Балканском Полуострву, обавештавао је војводу како би се имало извести предузеће. У том договарању и очекивању били су прошли читави месеци, али од предузећа не би ништа.⁷⁰⁾ И тако би све док Јахија не увиде да се од војводе нема чему надати, а нарочито да не може добити новаца, а уз то још и да у њему нема помагача и савезника, већ такмичара, који на основу својих традиција и потомства од цариградских Палеолога ради да заузме престо у Цариграду, као што то и он смера на основу свог порекла. Због свега тога, дакле, Јахија напусти војводу неверскога и пође на другу страну.⁷¹⁾

После овога настало је ново лутање Јахијино по Јевропи, али то није потребно износити овде, пошто се ни у колико не дотиче главног питања у овој расправи нити пак ма колико може допринети његову осветљењу. Међутим у овом досад изнесеном из рада Јахијина од 1609. до 1616. год. има врло много података, који упућују на извор извештаја о састанку у Кучима 1614. год. Ту је Јахијин рад с изасланицима из Арбаније, познанство с посредницима патријарха Јована и италијанских дворова, познавање српских крајева и ослањање на познанство са вишим духовништвом и с главарима племена, која се помињу у извештају; ту је рад на уношењу оружја у крајеве, који се мисле дићи, и оружање народа пре него се отпочне акција; ту је најзад и лично познанство и пријатељство с војводом неверским, чега видесмо, нема код оних посредника из прве две групе. Дакле, закључак по коме би се извело да је султан Јахија творац извештаја о састанку главара у Кучима, има више погодаба за веровање него да је то која било друга од раније рассмотрених особа, али ипак то нећу још утврђивати, док не изнесем и рад последње личности горе наглашене, капетана Јована Ренеџија, правог посредника патријарха Јована код италијанских дворова.

О Јовану Ренеџију не зна се готово ништа из времена пре него је почео радити као посредник између италијанских и других западњачких

⁷⁰⁾ Све ово изнесено по Леваковићу има потврде у ориџиналним писмима војводе и војвођиње неверске, која су пала Млечњина у руке и сада се чувају у Млет. Држ. Архиву у *Proveditori Sopraintendenti alla Camera dei Confini*, busta 246. (*Dalmazia, Usocchi, Levante etc.* busta 4.)

⁷¹⁾ Везе војвођине с Јахијом више нису обнављане. Јахија је даље ударио једним а војвода другим путем. Овај други међутим имао је посредника за даље преговоре с главарима српским и арбанаским (податак за то биће даље наведен, где буде реч о Ренеџију), и убрзао је с припремама, спремио је једну флоту, за коју је добио помоћи од папе и шпанског краља а обећали су му је и Малтески ритери, па не сустаде на послу ни кад му 1618. год. умре жена. 1619. год. све беше готово, и спремала се велика свечаност, али одједанпут све би претворено у ништа, јер бродови, необјашњивим начином, изгореше тако рећи у очи самог поласка на пут. (*Turcs et Monténégrins*, стр. 105.—114.)

дворова с једне и главара српскога народа с друге стране. Али опет зато има се доста података о његовом каснијем раду.

Из ранијег времена о њему знам само толико, да је пореклом Арбанас, и то из католичког племена Ренези,⁷²⁾ из кога су Млечићи свагда имали најамника било на свом бродовљу као „арбанаску стражу“ било за посаду по градовима у Италији. Јероним Ранузије, млетачки дипломатски агенат (резидент) у Напуљу, у депеши од 13. маја 1597. год., помиње једног Јованова брата, по имену Ђорџа, који је био старешина неке арбанаске чете у служби млетачкој негде у Италији и носио назив гувернера,⁷³⁾ а други, по имену Никола, био је такођер у млетачкој служби, али ју је још пре тога времена био напустио и отишао у службу шпанску у Фландрији.⁷⁴⁾ Па и Јован био је капетан једне арбанаске чете у служби млетачкој, али је због неког убиства био кажњен изгнанством, те од тада датира његово лутање по Италији и ван ње, док једном није почео радити на послу, који нас овде нарочито интересује.⁷⁵⁾

Раније је било наглашено да рад посредника између Западњака и Хришћана на Балк. Полуострву бива јачи од 1596. године и да су ови после Житва-дорошкога мира били упућени на другу страну,⁷⁶⁾ па је било речи и о томе да их је надвојвода био упутио шпанском краљу Филипу III, коме ови добро дођоше, како би под видом ослобођења Хришћана у Турској постигао другу сврху, којој је тада тежио,⁷⁶⁾ а овде, да би појава капетана Ренезија била што јаснија, потребно је да опсежније изнесем прилике, које га истичу и доводе до овога рада.

У јесен 1605. год. беше се породило онај сукоб између папе и млетачке републике, о коме је горе било речи,⁷⁷⁾ а већ у пролеће следће године спор беше толико заоштрен, да се на обе стране стало припремати за рат. Тај сукоб не беше по вољи хришћанским владоцима те су преко својих посланика у Риму и у Млецима настојавали да се завађени измире. Па и шпански посланик у Млецима показиваше се као да тако ради. Ну његов рад не беше искрен, јер он је тамо пристајао уз друге дипломатске заступнике само да би шпански посланик у Риму могао што јаче заоштрити сукоб, и тај је толико утицао на папу Павла V, да се овај показивао непоколебљив према републици. Ну млетачком посланику у Риму не беше тешко докучити откуда тога код папе, те још у депеши од 17. децембра 1605. год. писаше како се много старао да дозна

⁷²⁾ У лешкој католичкој бискупији.

⁷³⁾ У Млет. Држ. Архиву, Senato secreta, *Dispacci Napoli*, filza 13.

⁷⁴⁾ У депеши Ранузијевој од 29. априла 1597. из Напуља (*Dispacci Napoli*, f. 13).

⁷⁵⁾ У депеши которскога провидура од 12. јула 1607. год. (Senato secreta, *Dispacci dei rettori e provveditori in Dalmazia*, filza an. 1607).

⁷⁶⁾ Види примедбу 30.

⁷⁷⁾ Види примедбу 31.

да ли то папа чини сам или по нечијем подстицају, па је нашао да на папу утиче његов теолог, који је пореклом Сицилијанац, дакле приста-лица Шпанаца, а још више шпански посланик, који то чини да би се, под видом заступања интереса католичке цркве, његов господар могао докопати нечега и да би код папе омаловажио републику млетачку, а то све из разлога што је ова у Италији била једина озбиљна препона и опасност за Шпанију. Шта више њему је било дошло до ушију, како је шпански посланик у овој прилици отворено нудио папи оружану помоћ и да шпанско бродовље доведе у Јадранско Море, што би био прави пркос Млечићима.⁷⁸⁾

Како је шпански посланик у Риму и даље радио у истом правцу а папа отворено говорио да ће бити непомирљив према млетачкој републици, покушаји за измирење, чињени са разних страна, остали су без успеха. С тога се република морала спремати за рат и кад је Сенат 30. јула 1606. год. писао баилу у Цариград, јавио му је како папа скуља своју војску према млетачкој граници па зато и република мора да ради то исто.⁷⁹⁾ А то исто она је морала да чини и према Шпанцима, чије ју је држање нагонило на знатне припреме ратне, јер док је млетачки посланик у Мадриду био увераван како шпански двор републици жели свако добро и да једном нестане размирице између ње и папе,⁸⁰⁾ дотле је напуљски вице-краљ, за рачун шпанскога краља, смишљао да учини какав корак од штете по републику.

Управо у то доба, дакле 1606. год., у Напуљу се беше прикупило повише млетачких прогнаника од оних што су радили на поновном отимању Калса или које било утврђене тачке на источној обали Јадранскога Мора. Свој ранији рад код надвојводе аустријскога у Грацу и код Ђесара у Бечу они у ово доба беху пренели у Напуљ, где су гледали да пошто по то придобију напуљскога вице-краља за свој план против Турака, па да тим уједно нанесу штете и Млечићима, као својим непријатељима. Међу овима било их је из све три групе, како сам их горе поделио, и рад свих ових био је од штете по републику, с тога су њени службеници водили рачуна о њихову раду и достављали су о свему Сињорији, која је са своје стране предузимала кораке, да их омете у извођењу. А она је то морала чинити, јер је несмотреност и лабавост могаху скупо стати.

⁷⁸⁾ Senato secreta, *Dispacci Roma*, filza an. 1605. (Види и у Fabio Mutinelli, *Storia arcana e aneddotica d' Italia raccontata dai veneti ambasciatori*, Venezia 1858, vol. III, стр. 67. и 68.)

⁷⁹⁾ *Paolo Ve la Repubblica Veneta. Giornale dal 22. Ottobre 1605. — 9. Giugno 1607.* corredato di note e documenti tratti dall' I. R. Biblioteca in Vienna, dalla Marciana, dal Museo Correr, e dall' Archivio ai Frari in Venezia per Enrico Cornet. Vienna 1859., стр. 122., у другој примедби доле.

⁸⁰⁾ Cornet Enrico, op. cit., стр. 105. у депеши из Мадрида од 13. јуна 1606. године.

Прве вести о њихову раду 1606. год. стигоше Сенату у депеши млетачког резидента у Напуљу, који у јуну месецу јављаше како је дознао да се тамо баве Арбанас Марко Гини и Будђанин Антоније Питковић и да су у Напуљ дошли да се договоре с вице-краљем о неком агресивном предлогу против Турака, па су потом с препорукама били послани у Шпанију. Ови су тамо имали разјаснити свој план, по коме је шпанско бродовље имало доћи под Будву, у којој су њих двојица имали пријатеља, који би Шпанцима предали град, па да овај послужи за ослонац даљем раду на освајању Арбаније. Да би им се пак план што лакше остварио, и да би се млетачкој републици нанело што више штете, они су предлагали да се и Котор заузме, и уверавали су да то неће бити тешко, једно што се може изненада напасти на њ преко села Шпиљара, и друго што му посада није била довољно јака.⁸¹⁾

После тих првих даље вести из Напуља све су обилатије подацима о раду ових посредника код вице-краља напуљскога. Тако већ у депеши од 18. јула има интересних података о шпанској бродовљу, којим је заповедао маркиз Санта Кроче. Он је имао двадесет и шест великих бродова и на њима је било доста Арбанаса са њиховим прваком Петром Ланцом. Кад се искупило у Напуљу, у бродове је тајно ноћу било утоварено на шест хиљада пушака, много копаља, оклопа и другог оружја и повише барута, и по уверавању резидентову бродовље се имало упутити у Јадранско Море.⁸²⁾ У томе се резидент Долчи није преварио, јер 5. августа у вече петнаест великих бродова шпанских стигоше под Драч и сутра дан нападоше на град. Војници из бродова прво се искрцаше на суво и нападоше на капију, која у град вођаше са сува, па кад је разломиле и обориле, продреше у варош и опљачкаше је, са бедема дигоше тридесет топова, а потом је запалише, па се с пленом повукоше на море.⁸³⁾

Овај напад на Драч у оној прилици беше врло замашан догађај, те је вест о њему брзо стигла у Цариград, откуда баило достави Сенату, како је велики везир због тога био готово бесан. Даље јављаше још како му је на Порти пребачено што Млечичи не даду турском бродовљу у Јадранско Море, што капудан-пашин Мурату Раису не допуштају да иде у Мореју и што млетачки бродови гоне турске кад год тамо на њих наиђу, док допуштају непријатељима турским, и то Шпанцима, да њихови бродови улазе у Јадранско Море, да нападају на турске градове и да с њих

⁸¹⁾ Предлагачи напада на Котор подупирали су предлог свој нарочито тврђењем како је посада у граду мала и рђаво расположена због неуредног примања своје плаће, због чега је често напуштала чување града. (У депеши Агостина Долчи, млетачког резидента у Напуљу од 6. јуна 1606. год. — *Senato secreta, Dispacci Napoli*, filza an. 1606.)

⁸²⁾ У депеши од 18. јула 1606. год. (*Dispacci Napoli*).

⁸³⁾ У белешци из *Annali anonimi*, саопштеној у Корнетову делу (*Paolo V e la Repubblica Veneta, Giornale etc.*), стр. 137. у примедби 1.

односе топове. „Драч је нападнут и с њега је однесено тридесет топова, говорио је велики везир, зато је сада дужност Млечића да освете увреду и штету нанесену Турцима, пошто су на то уговором обавезани. А како је папа савезник шпански, не треба више дремати јер „боље је један дан бити петом него вечито кокош“.⁸⁴⁾ Тада је велики везир понудио баиља да се султаново бродовље споји с млетачким па да удружено пође против Шпанаца или и сваког другог непријатеља млетачкога.⁸⁵⁾ На две недеље касније, ова понуда султанова стиже у Млетке и другим једним путем. Главни провидур Крфа, Занте и Ђефалоније писаше како му се понудио капудан-паша да своје бродовље споји с млетачким против папе и Шпанаца у Пуљи и Ферари или где хтедне Сињорија, а према наређењу султанову. Шта више овај тражаше од провидура да га извести где је млетачко бродовље, па да га нађе и да се споји с њим.⁸⁶⁾

Ну Сињорија се не даде навести тренутним пријатељством турским и понудом да се користи бродовљем турским против Шпанаца. Турци могаху помоћи Млечићима, али би та помоћ била убитачна по ове, јер касније Турци, служећи се изговором да своје приморске градове бране од Шпанаца, непрестано би држали своје бродовље на Јадранском Мору, а то Сињорија никако не могоше допустити. Зато Сенат 10. октобра отписа баиљу у Цариграду и даде му упуства како да се понаша на Порти, кад га упитају шта Сињорија мисли о султановој понуди. Он је имао том приликом да каже како је папа непрестано рђаво расположен према републици, па кад је објавио да ће се спремати за рат, република је морала то исто да уради. Ну како је та распра могла бити достављена Порти и тамо представљена много већом него је у ствари, тако да би се мислило као да у Италији владају преврати и да је република у незгоди, Сенат је јавио баиљу, да представи ствар каква је, а то је да су палине припреме нагнале републику да се и она спрема, као што би то урадила и свака друга паметна влада, и да у Италији нема никаквих оружаных сукоба, а република, ако би ступила у какав савез с италијанским кнезовима, да то не би учинила против султана.⁸⁷⁾

Али кад је Сињорија одбила султанову понуду, она се у толико више морала спремити да је у оном мутном времену ништа не изненади и нарочиту пажњу обратила је провидурима својих градова у Приморју и својим представницима код италијанских дворова, да пазе на рад оних многих посредника, који под видом рада на ослобођењу Хришћана испод турске власти раде против животних интереса републике. Нарочито на

⁸⁴⁾ *Cornet*, op. cit. стр. 138, из *Annali anonimi*.

⁸⁵⁾ *Ibidem*.

⁸⁶⁾ *Idem*, 141.

⁸⁷⁾ У депешни млетачког резидента у Науљу од 5. дек. 1606. (*Senato secreta, Dispacci Napoli*).

то имали су обратити пажњу провидур у Котору и резидент у Напуљу. А сви ови били су марљиви, с тога се и има доста података о раду посредника из 1606. год., поглавито у депешама из Напуља, где су посредници били развили врло живу акцију.

Из тих података дознаје се да сви посредници у Напуљу окупљени нису радили у једном истом правцу. Њих је било од сваке руке: било их је најобичнијих варалица као и људи који су свесрдно радили поверени им посао. Само подробније упознавање њихова рада у Напуљу и предлаганих пројеката далеко би одвело од упознавања рада капетана Јована Ренезија, зато да то оставим за другу прилику а сада да напоменем само да се 1606. год. у Напуљу јављају и изасланици оногочког војводе Грдана, где су тражили помоћи од Шпанаца, како би се народ дигао на оружје.⁸⁷⁾ А с радом тих Грданових изасланика у вези је и појава капетана Ренезија што треба имати на уму ради даљег излагања.

Рад започет 1606. год. настављен је 1607. и већ су у велико били загазили у посао: Марко Гини, Баранин капетан Никола Станица, Будњанин Антоније Колић-Питковић, Доминик Андријашевић, Александар Комуловић, кавалер Бртучевић, Арбанас кавалер Пелеша, калуђер Дамњан из Пећи, Дубровчанин Долистовић и други. Резидент у Напуљу Долчи и которски провидур Тома Контарини пратили су им кораке и све што би дознали достављали би Сенату и Већу Десеторице, кад Контарини 12. јуна 1707. год. дознаде за још једног новог посредника. То је био ранији капетан млетачких плаћеника *Јован Ренези*. О њему онај јављаше како је бис дошао у Дубровник, где се бавио неколико дана, после чега се одвезао у луку Вечић близу Будве, где је преко неких Будњана гледао да дође до какве барке, да би отишао на састанак с војводом Грданом, о коме је провидур још раније био обавештен из писама резидента у Напуљу да ради на устанку Срба под Турцима а за рачун шпанског двора.⁸⁸⁾ Провидур беше још чуо да Ренези после тог састанка мисли да иде у Дукађин, да се тамо ожени кћерју једног од првака дукађинских, по имену Криј Горђија (!), о коме се говорило да му

⁸⁷⁾ У депеши млетачког резидента у Напуљу од 5. дек. 1606. (*Senato secreta, Dispacci Napoli*).

⁸⁸⁾ „In quest' hora.... ho havuto aviso che un Capitano Zuane Renesi, che serviva Vostra Ser^{ta} in Italia, et hora per omicidio fatto da lui è bandito, sii venuto a Ragusi dove si è trattenuto pochi giorni et poi con una barca di quel luoco sii stato condotto à Becich vicino à Pastrovichi et per via di alcuni di Budna ricerca barca per passar ad abocarsi con quel Gardan Vaivoda nominato nelle littere del Sigr. Residente per la Ser^{ta}. Vostra in Napoli haver trattamento nelle machinationi di Albania con ministri di Spagna...“ (У депеши которског провидура Томе Контаринија од 12. јуна 1607. год. — *Senato secreta, Dispacci dei rettori e provveditori in Dalmazia*, filza an. 1607.)

не може дати никаквог мираза, да би Ренезију то био разлог женидби. Али се било чуло да му је за то стриц Никола Ренези био обећао дар од неколико хиљада дуката, јер је рачунао да ће помоћу тога ојачати везе с тим племеном арбанаским, на које је полагаана нарочита нада при извођењу покрета Хришћана против Турака.⁸⁹⁾

На месец дана потом, у депеши од 8. августа, провидур которски Контарини јави како се Јован Ренези био састао с војводом Грданом и да је од овога дознао да се кћи дукађинског првака удала за сина неког санџак-бега, с тога се Ренези није хтео дуже задржавати, него је гледао да измакне у Пуљу а отуда у Напуљ, само у оном крају није могао наћи никога да га превезе, јер су се млетачки поданици бојали да не буду кажњени. Зато кад је то видео, а знајући да провидур мотри на његово кретање, крио се и гледао је да му кришом измакне шака па је у томе и успео.⁹⁰⁾ Али ови први подаци беху штурни, и што је најглавније, провидур још ништа није знао о капетану Ренезију, чији је био посредник код војводе Грдана. Ну како су млетачки службеници у опште били ревностни, тако је било и с которским провидуром, који на двадесет дана после оне друге депеше нађе начина да у будуће буде обавештен како о Ренезијеву раду код Грдана, тако и о раду оних осталих посредника што су крстарили Приморјем, али их се није могао докопати.

У депеши од 28. августа Контарини је пружио интересних података. По прибраним вестима капетан Јован Ренези био је дошао да код војводе Грдана посредује у име војводе савојскога, о коме је причао како је за ту сврху окупио велику војску, па је услед очекивања знатан део морао распустити, али је ипак задржао на четрнаест хиљада, и сад не очекује друго до да му се само јави кад има доћи. На то је, вели, Грдан одговорио Ренезију да му се о томе прво треба договорити с осталим главарима, па ће му дати одговор, зато се био договорио с Ренезијем да овај дође поново у септембру, када ће добити одговор. А о свему овом провидур се обавестио на згодан начин. Војвода Грдан имао је за свог повереника неког кнеза Ива из Рисна, који је, као и два му брата, врло мало полагао на задану реч да ће ћутати о свему што му Грдан буде поверио, те је све што би од овога дознао саопштавао которском властелину Јакову Беновићу-Пасквалију, а овај је то одмах достављао провидуру

⁸⁹⁾ „... et abocatosi, velli даље провидур после горе наведених речи, poi passar più inanti in detta provincia per haver per moglie una figliola de Crin Gorgi primato di Ducagini et dice volerla ad ogni modo se ben non gli dassero cosa alcuna di dotte, essendo she da un suo zio nominato Nicolo Renesi, che è al servizio del Re di Spagna glie viene promesso diece mille ducati di donativo, se si aparenta con questa figliola, che se fosse vero non potria esser con altro fine che per maggiormente haver commodita di attendere alle sopradette negociationi...“ (*Ibidem*)

⁹⁰⁾ Senato secreta, *Dispacci dei rettori e provveditori in Dalmazia*, filza an. 1607.

Контаринију. Па како и преписка Западнака с војводом Грданом и народним главарима пјаше редовно преко кнеза Ива, то је овај и та писма предавао провидурима, који су их преписивали, па преписе задржавали и прилагали својим депешама, а ориџинале враћали, правећи се као да ништа не знају о преписци. У ствари они су о свему томе достављали Сенату и Већу Десеторице, од којих су добијали упуства, према којима су вршили надзор над радом посредника. На тај начин радећи провидур Контарини могао је да уз депешу од 28. августа пошље Сенату преписе од таква три писма, од којих је једно било вице-краља напуљскога а друго Дубровчанина Долистовића, оба упућена војводи Грдану. Ну како се дотад није ништа знало о тежњама војводе савојскога нити да је Ренези његов посредник, а и ова писма била су упућена војводи Грдану с друге стране и Ренези није показивао никаквих креденцијалних писама, то је провидур у први мах сматрао да његово казивање нема никаква основа и да војвода Грдан, жељан да народ ослободи власти турске, верује свакоме ко му год дође с каквим било предлогом у овом смислу.⁹¹⁾

Међутим Сенат млетачки не сматраше да треба олако прећи преко доставе провидурове, јер неизвесне политичке прилике у Италији, а поглавито прикупљање италијанских кнезова уз шпанскога краља, чињаху Сињорију пажљивом на сваки и најмањи појав, који јој изгледаше наперен против њених интереса. А такав беше и овај капетана Ренезија, о коме се могло мислити да доиста потиче од војводе савојскога, јер се тада у Млечима добро знало да је овај у добрим и пријатељским односима са шпанским двором. С тога Сенат одлуком од 21. септембра те године похвали провидура Контаринија за велику ревност и нареди му да и даље пажљиво мотри на оне што раде на томе послу у корист чију било, и да би што више придобио Ива Ришњанина, како би и даље достављао о раду Западнака с војводом Грданом, одлучи да се овоме да поклон од стотину дуката, у новцу или у роби, како му се буде више допало.⁹²⁾

Ово озбиљно схваћање сенатско било је оправдано. Ренези је заиста био повереник војводе савојскога, и он у оне крајеве није долазио ради женидбе, како је оно провидур био прво чуо, већ због договора с војводом Грданом. О томе се касније и сâм провидур уверио, и у јануару 1608. опширно је писао Сенату о раду других посредника, којима је претходно Ренези. У депеши од 19. јануара Контарини јављаше како је у Дубровник стигао калуђер Дамњан, изасланик војводе Грдана и патријарха Јована, који је био ишао у Шпанију ради преговора о устанку Хришћана против Турака, па је отуда био упућен војводи савојскоме у Турин, да с њим преговара о томе. С Дамњаном у Дубровник био је дошао и војводин повереник комендатор Дала Манта, који се тамо задржао под

⁹¹⁾ *Ibidem.*

⁹²⁾ Senato secreta, *Deliberazioni*, Reg. 98., fol. 104.

видом трговца, који је дошао ради куповине коња, а калуђера је послао војводи Грдану с писмима из Турина.⁹³⁾

Ни у колико не сумњајући у честитост Ива Ришњанина Дамњан се хтеде послужити њим да писма дотури Грдану, зато га позва у Дубровник. Али Иво о позиву прво извести провидура па тек по његову одобрењу дође у Дубровник, где нађе изасланика војводе савојскога и од њега 17. јануара доби два писма, од којих је једно било за војводу Грдана а друго за патријарха Јована. У тим писмима Дала Манта извештаваше ову двојицу како је стигао у Дубровник, па да им не би писао на дуго и на широко, јавља им да ће им кнез Иво усмено саопштити све о чему се преговарало у Турину и што му је наручио његов господар, војвода савојски. Али Иво, у место да одмах оде војводи Грдану и да му саопшти све што му је наручио Дала Манта, оде провидуру па то прво њему саопшти и да му она два писма, које овај препише па преписе приложи својој депеши а ориџинале врати Иву, да изврши поруџбину. Овај пак правећи се као да ништа рђаво није урадио однесе писма Грдану, па кад од овога добије писмо за Дала Манту, он и ово даде Которанину Јакову Пасквалију, а овај провидуру, те и то писмо би преписано и препис приложен депеши.⁹⁴⁾ На тај начин провидур се обавестио не само о карактеру односа војводе савојскога с представницима српскога народа, већ је дознао и о појединостима, па је био задовољан што је о свему могао извести Сињорију, али није хтео прекидати започете преговоре нити ништити писма, еда би што боље био обавештен о свему што се ради, рачунајући да тако поступа све док не наступи права опасност.

Тако су се почели развијати преговори између војводе савојскога и главара српскога народа. Као што се из горе изнесених података види, њих је започео капетан Јован Ренези. Да пак у томе има доста његовога рада, поред горе наведенога види се и из једног писма српских главара од 18. фебруара, приложеног депеши которског провидура од 31. марта 1608. год. Оно је било упућено војводи савојскоме Еманујлу, а његову поверенику имао га је предати Иво Ришњанин, али овај, као оно раније, с још једним предаде га прво провидуру, који их преписа и приложи својој депеши. У том писму главари писаху војводи савојскоме како су примили његова писма послана по његовим повереницима: командатору Дала Манти, Филиберту Деле Лење и капетану Јовану Ренезију. Уз то му још јавише како му поново шаљу Дамњана са још друга два калуђера с писмима од српскога патријарха и целога збора. У писмима су биле изло-

⁹³⁾ Senato secreta, *Dispacci dei rettori et provveditori in Dalmazia*, filza an. 1607.

⁹⁴⁾ Приложено је провидуровој депеши од 19. јануара 1608. год., уз коју су и горе поменути три писма комендатора Дала Манте (*Senato secreta, Dispacci dei rettori et provveditori in Dalmazia*, filza an. 1607.)

жене жеље и погодбе, према којима су представници српскога народа пристајали да се дижу на Турке и да војводу савојскога признаду за свог владоаца, али садржину ових писама имали су усмено допунити поменути изасланици.⁹⁵⁾

Кад је млетачки Сенат о овим преговорима био подробно извештен, још денешном которског провидура од 19. јануара, он је одмах предузео кораке, да републику не изненади какав немио догађај. Зато 29. фебруара писа главном провидуру у Далмацији и Арбанији о свему што се до тада знало о преговорима војводе савојскога с главарима српскога народа, приложи преписе денеша провидура которскога и нареди му да пажљиво мотри на кретање и рад комендатора Дала Манте и калуђера Дамњана.⁹⁶⁾ А тог истог дана Сенат писа и посланику у Турин, да обрати што више пажње на рад посредника и на тежње војводине.⁹⁷⁾

На ово последње писмо Сенат није дуго чекао одговор. До 8. марта млетачки посланик на савојском двору, Петар Контарини, био се већ толико обавестио, да је могао јавити Сенату како је истина да војвода ради на покрету Хришћана на Балкану и да се садржина вести добивених од которског провидура подудара с његовим писањем Сенату од 14. априла 1607. год., када је јавио како се на двору војводе савојскога бави некакав Јован Ренези, прогнаник из млетачке државе, и с њим да је неки Силвестар Тјебалдо из Модона, који су тајно преговарали с војводом и обећавали му да ће помоћу многих главара у Арбанији лако заузети нека главнија места. Само онда је посланик млетачки у Турину мислио да ова двојица не раде чега другог ради до да од војводе извуку што више новаца. Сада пак Контарини могао је јавити да је Ренези доиста ишао у Арбанију и да се договарао с неким главарима, који ће доћи у Рим, где ће се водити даљи преговори, због чега ће и војвода ниш

⁹⁵⁾ „... Hora sacra Corona venero mandati dalla Vostra Sacra Maesta li Sigr Comendator della Manta, Filiberto della Legne et Capitan Giovanni Renesi et da parte della Maesta Vostra ni portorno vostre honoratissime lettere, nelle qual scrivete che se vi vogliamo accettar per nostro Re che ni liberarete dalla maladetta setta turchesca con l'agiuto del Sr. Iddio alla qual offerta et proposta humili et riverenti s'inchiniamo et con allegro animo l'accettiamo per nostro invitissimo Re de tutta la Urumelia, nella qual sono cinque Regni che cosi tra di noi havemo trattato, eletto Vostra Ser^{ta}. per nostro Ser^{mo}. Re...“ Ово је превод српскога писма, које је обележено 18. фебр. 1608. год., и по свој прилици оно је било спроводница оног другог што постоји у Држ. Савојском Архиву у Турину, које је преписао Риста Ковачић а откупила га Срп. Краљ Академија ради публикавања. Тај интересни докуменат, по Ковачићеву препису, за штампу спремао је лок. Ниђиор Дучић, академик, али у чијим је рукама сада, не знам. Тек свакојако не треба одгађати с публикавањем тога у многом погледу интереснога документа.

⁹⁶⁾ Senato secreta, *Deliberazioni*, Reg. 97., fol. 153.

⁹⁷⁾ *Ibidem*, fol. 153. v.

тамо, да уједно од наше измоли помоћи. У Риму се имала још утврдити одлука о свему што ће се даље радити.⁹⁸⁾ Поред тога млетачки посланик јави да је комендатор Дала Манта стигао у Турин. Све пак ово утврђује да је Јован Ренези 1607. год. код војводе Грдана и српских главара радио као посредник војводе савојскога.⁹⁹⁾

Ну он је и даље радио на том послу. А да би разграпао своје везе у Горњој Арбанији, Црној Гори и Херцеговини, и да би војводу савојскога још више уверио о свом великом заузимању за ову ствар, па и целом предузећу да би дао лепши вид, Ренези преко писама наваљиваше на Ива Ришњанина, да једног од своје браће пошаље на двор војводи, где ће имати да послужи за драгомана те да чита и пише писма српски писана у преписци између војводе и српских главара.¹⁰⁰⁾ Да би пак у томе што боље успео, капетан Ренези писаше кнезу Иву, да свог брата упути на његова брата Николу Ренезија, који је тада био у млетачкој служби у Италији, па да га овај упути даље на двор војводе савојскога.¹⁰¹⁾ Ну како је кнез Иво све радио по упутству провидура которскога, то он и овом приликом не поступи друкчије. Дакле, он о свему јави провидуру, а провидур извести Сенат депешом од 2. маја,¹⁰²⁾ на што опет овај одговори одлуком од 28. маја, којом похвали ревност Ивову, а нарочито што није пристао да свог брата пошаље на двор савојски, па према томе и провидуру нареди да гледа да се и у будуће користи Ивовим услугама.¹⁰³⁾

Али капетан Јован Ренези не беше ништа бољи од кнеза Ива Ришњанина. Он је радио за рачун војводе савојскога, али о свему што би тамо радио, достављао је млетачком посланику у Турину, горе поменутом Петру Контаринију. На тај начин Сињорија имајући вести с више страна, које су се подударале и допуњавале једна другу, била је потпуно обавештена о свим преговорима и припремама. Зато услуге што јој их чињаше Ренези не беху незнатне.

У депеши од 24. маја 1608. год. Петар Контарини јави из Турина како је придобио капетана Ренезија, који је, као што је раније

⁹⁸⁾ У депеши од 8. марта 1608. (*Senato secreta, Dispacci Torino*).

⁹⁹⁾ *Ibidem*.

¹⁰⁰⁾ „... Il Conte Zuane de Risano mi la fatto sapere che più volte egli è stato ricercato con istanza grande dall' Altezza di Savogia che mandi un solo fratello a resiedere in quella Corte che lo premierà molto bene per servirsene nel leggere et scrivere le littere che coronano in *serviano* fra lui et questi Capi della Provincia di Albania, intendendo questo benissimo così nel leggere come nel scrivere detta lingua *serviana*...“ (У депеши Контаринијевој из Котора од 2. маја 1608. год. — *Senato secreta, Dispacci dei rettori e provveditori in Dalmazia*, filza an. 1608).

¹⁰¹⁾ *Ibidem*.

¹⁰²⁾ *Senato secreta, Dispacci dei rett. e prov. in Dalmazia*, filza an. 1608.

¹⁰³⁾ *Senato secreta, Deliberazioni*, Reg. 99. fol. 23.

речено, био прогнаник млетачки, па хоћаше да се удобри и да стекне милост Сињорије те је пришао млетачком посланику без великог уштезања. А за посланика то беше zgodна прилика да се обавести о раду војводе савојскога у овом правцу. Војвода је још у почетку 1607. год. био понуђен од стране шпанскога двора, да се стави на чело експедицији, која би се упутила у Арбанију, да покрене Србе и Арбанасе против Турака. И он је на то пристао одмах у начелу, али је желео да се што подробије извести о могућности предузећа и какве су му погодбе, на је хтео и да се увери какве су шпанске припреме у Напуљу и да ли су доиста расположени Хришћани према предузећу, те је послао капетана Ренезија прво у Напуљ а потом у арбанаско приморје.¹⁰⁴⁾ Све ово Контарини дознао је од Ренезија, у коме доби погодну оруђе за обавештавање, тако да, од тог времена, чим би му устребало да се обавести о раду појединих посредника, свагда га је имао на расположењу. Само да би се што боље користио и да не изазове подозрење код војводе савојскога, састанци и договори били су ноћу у посланикову стану. Такав један био је ноћу између 5. и 6. јуна, после кога посланик посла Сенату врло опсежну депешу, која се искључиво тицала војводиних преговора с главарима српским и о учешћу Шпанаца у предузећу.¹⁰⁵⁾ Да би пак проверио казивање Ренезијево, Контарини сутра дан позва друга два Арбанаса, Петра Круту и Ђорђа Ламбету, који беху дошли у Турин на позив војводин, да преговарају о учешћу Арбанаса у предузећу, и од њих, поред много које чега другога, дознаде и то да је капетан Јован Ренези прошле године у Арбанију ишао преобучен у калуђера, да је тек после тога био послан комендатор Дала Манта, с којим су дошла још двојица, један из Будве и други из Паштровића, који су, да не би одали план предузећа, били бачени у затвор, и да капетан Ренези и даље води преговоре с војводом.¹⁰⁶⁾

Неколико дана после овога, 13. јуна доцне у вече, Ренези уђе кришом у стан млетачког посланика, да му да нових вести о предузећу. Повода за то беше му дао долазак посланика са шпанскога двора, који је ишао у Милан, па позван од војводе савојскога отишао у двор. Између њих вођен је разговор о предузећу у Арбанији против Турака. Посланик је излагао војводи какве се спреме чине у Шпанији и у Напуљу у ту сврху и наговестио му је, како је овоме намењено главно заповедништво у том походу. Затим је посланик показао једно писмо српских главара упућено шпанском краљу, којим га позивају да их ослободи турскога јарма. Али како је, после преговора од прошле године, ово писмо изне-

¹⁰⁴⁾ Senato secreta, *Dispacci Torino*, filza an. 1608.

¹⁰⁵⁾ У депеши Петра Контаринија од 7. јуна 1608. год. (*Ibidem*).

¹⁰⁶⁾ *Ibidem*.

надило војводу, би позван Ренези, и упитан шта мисли о том писмену рече да ће по свој прилици бити измишљено од стране оних, што су гледали да извуку новаца од шпанског двора на рачун пројеката, па према томе и да је неостварљиво све што се тамо изнело у погледу помоћи, на коју би рачунала шпанска војска. С тога, а да предузеће не би добило карактер пустоловнога дела, би одлучено да се поход одгоди, док се не пошље Ренези у онај крај да поново извиди прилике, а за то време да се изашље нарочити гласник на шпански двор, да се обавести о предузећу и да донесе нова упуства. Све то Контарини дознаде од Ренезија, који му обећа да ће га и даље обавештавати, и стави се потпуно на расположење њему и Сиборији обавезујући се да ће радити само што они ухтедну.¹⁰⁷⁾

Ну један случај за неко време ускрати млетачком посланику могућност да се обавештава с те стране. Одмах после ове последње посете Ренезијеве код посланика деси се да Ренези дође у сукоб с војницима из телесне страже војводине те убије једног од њих. Зато је неко време морао да преседи у кући, еда би се што пре утишао гнев другова погинулога.¹⁰⁸⁾ Али почетком јула ствар би заглађена те Ренези излакаше ван куће и кришом похађаше млетачког посланика. И само на основу његових достава Контарини је могао 5. јула извести Сенат шта је даље радио војвода савојски а шта ли смишљао вице-краљ напуљски.¹⁰⁹⁾ Недељу дана пак потом Ренези донесе посланику вест како војвода сумња у искреност рада Шпанаца,¹¹⁰⁾ а кад две недеље касније у Турин беху дошли неки Арбанаси ради преговора, у војводи се поново распали жудња за радом на предузећу, с тога посланик упути капетана Ренезија да се побрине за што тачнији извештај о разговору војводину с Арбанасима. Тада посланик дознаде да је шпански двор јавио војводи савојскоме како те године не може бити речи о предузећу, али зато нека не прекида договоре с вице-краљем напуљским и нека, преко поверљивих људи, у Турској припрема земљиште за даљи рад.¹¹¹⁾

С овим Арбанасима војвода је провео неколико дана у преговорима желећи да се што боље обавести о приликама њихова краја, чему, у ствари, тежи народ и колико воље показује за ово предузеће. Потом им даде нешто новца па их упути у Напуљ, и реши се да у Шпанију пошље свог повереника Дала Манту, да код краља ради о намишљеном преду-

¹⁰⁷⁾ У депеши Контаринијевој од 14. јуна 1608. год. (*Senato secreta, Dispacci Torino, filza an. 1608*).

¹⁰⁸⁾ У депеши Контаринијевој од 21. јуна 1608. (*Ibidem*).

¹⁰⁹⁾ У депеши од 5. јула.

¹¹⁰⁾ У депеши од 12. јула.

¹¹¹⁾ У депеши од 26. јула.

зећу, а Ренезија да поново упути у Арбанију.¹¹²⁾ Због тога сада настаде неповерења, што га једно време беше код војводе према целом раду, а настаде још веће расположење кад му вице-краљ после ове прве посла другу а наскоро потом и трећу групу људи из Турске, који у Италији тражаху помоћи да се ослободе од Турака. Тим изашиљањем све нових група вице-краљ је нарочито ишао на то да код војводе савојског непрестано одржава добро расположење према започетом предузећу. И у томе се није преварио, јер војвода нарочито лепо прими последње изасланство, што му га послаше из Напуља и у коме, према извештају млетачкога посланика, беше некакав архијепископ босански (!) с четворицом калуђера, од којих је војвода добио подробијег обавештења о приликама у Турској, на још кад му шпански двор стави у изглед, да ће му следеће године дати војске и бродова, како би озбиљно приступио извођењу намераваног похода, војвода помисли да му преговори с овим изасланством неће бити на одмет.¹¹³⁾

Али прилике не беху такве да се могла остварити жеља војводина. Оне биваху све заплетеније и у Италију свакога дана стижаху све друга изасланства од Хришћана под Турцима, која се више нису обраћала само вице-краљу напуљском и војводи савојском већ иђаху и пани, војводама од Мантове и Парме и великом војводи тосканскоме, док су други покушавали да у предузеће поново увуку надвојводу аустријскога и ћесара. Услед тога настаде права утакмица између ових изасланстава код италијанских дворова, тако да се код многих кнезова јавише прохтеви за великим предузећима, али све помоћу шпанскога краља. С тога војвода савојски, ослањајући се и сам на обећања шпанскога двора, а удући под свежим утисцима преговора с изасланствима, и ако се није хтео освртати на ову утакмицу, да не би своје наде заснивао ни на чему, посла капетана Ренезија у Рим, камо одмах оде и Дала Манта. А како у Риму беху нека од тих изасланстава, то ова двојица радећи код папе за војводин рачун имађаху још и да мотре на рад изасланика, међу којима је било и од оних што су радили с војводом Грданом али не за рачун војводе савојскога већ непосредно вице-краља напуљскога.¹¹⁴⁾ Ну ова двојица не останаху дуго у Риму. 5. децембра 1608. год. стиже у Турин Дала Манта а на неколико дана потом врати се и Ренези. Само војвода назирући да се овом другом мере кораци, хтеде га мало уклопити од подозривих и жељних новости, зато му нареди да остане ван Турина, у летькиковцу Маргарити, где је на њ била обраћена нарочита

¹¹²⁾ У депеши од 2. августа.

¹¹³⁾ У депеши од 31. августа.

¹¹⁴⁾ Међу овима у доба од јула до новембра 1608. год. нарочито се истицаху калуђер Дамњан и Доминик Андријашевић (*Senato secreta, Dispacci dei rett. e prov in Dalmazia, filza an. 1608*).

нажња, и забрањено му општење с ким било. С тога се млетачки посланик у депешама из тога доба жалио како нема прилике ни могућности да се извести о Ренезијевој мисији у Риму. Али ипак је могао докучити да је у Арбанију отишао заповедник напуљског брода „Лињи“ с капетаном Јованом Даничићем и двојицом српских калуђера, и да се очекује њихов повратак па да се утврди план о акцији.¹¹⁵⁾

Међутим Петар Контарини желео је да дозна нешто више, и није дуго чекао да задовољи своју радозналост. У половини јануара 1609. год. капетану Ренезију би допуштено да може доћи у Турин. И он, као ревностан достављач послаников, ни сада часа не почаси већ улучивши прву прилику да се искраде, једне ноћи умаче у послаников стан и достави посланику о својој мисији у Риму. По његовим речима, војвода савојски видећи како се с предузећем одгађа од данас до сутра и да у извештајима изасланстава има много измишљенога, због чега све њихове извештаје треба добро проучити, проверити и испитати, мислио је да умоли папу да одврати шпанскога краља од предузећа у Арбанији, те је Ренези био почео радити на томе код кардинала Боргезе, али му комендатор Дала Манта одједанпут јави да прекине даљи рад, јер је војвода дознао како је шпански двор био одлучио, ако се војвода неће ставити на чело експедицији, да ће се то понудити војводи од Парме. Поред тога Ренези том приликом извести Контаринија и о раду других изасланстава, међу којима је било неколико лица из прве и друге групе авантуриста, а који су радили у Риму и у Напуљу.¹¹⁶⁾

Услед таквих прилика рад на покрету Хришћана ослабио је и код војводе је поново настало нерасположење тако да није показивао воље да се и даље занима мислима о пустоловном предузећу. У осталом, прави рад на овом послу морао је слабити, јер је Шпанија, као покретач свега тога, била заузета другом бригом. Па и само предузеће све више је губило првобитни карактер ослобођења Хришћана испод турског јарма а добијало је вид другог, напереног против млетачке републике. Одлагањем пак акције од данас до сутра учињено је да је и код највећих усталаца, главара српских, нестајало оног првог одушевљења, и док су се поједини авантуристи користили измишљајући чуда од пројеката и обмањујући све редом, положај оних првих био је доста непријатан. Шта више крајем 1608. год. настаде опасност по војводу Грдана. У депеши од 20. новембра 1608. год. которски провидур Франческо Морезини јави како се говори да ће наша херцеговачки ускоро доћи у Нови (у Боки). да поправи и учврсти град, а потом да на послушност нагна Дукађинце и друга околна племена, што се беху побунила против султанове власти.

¹¹⁵⁾ У депеши од 20. децембра (Senato secreta, *Dispacci Torino*, filza an. 1608.)

¹¹⁶⁾ У депеши Контаринијевој од 17. јануара 1609. год. (Senato secreta, *Dispacci Torino*, filza an. 1608.)

За тај пашин долазак био је чуо и војвода Грдан па бојећи се да паша није дознао за његове преговоре са Западњацима, преко Ива Ришњанина замоли Которанина Јакова Пасквалија да у провидура измоли допуштење да се, у случају опасности од паше, може склонити у Котор у кућу његову. Али кад је провидур био упитан, одговори Пасквалију да то не може допустити све док не добије одобрење од Сената, коме се у горе поменутој депеши обрати за савет.¹¹⁷⁾ На то Сенат одговори овоме да каже Пасквалију, а он да то достави Грдану, како је незгодно да се овај склања у Котор, и да то буде тако рећи на очи паше, зато, ако нема другога излаза, нека се склони на Хвар или у Шибеник.¹¹⁸⁾ Ну до тога не дође.

Међутим због тога војвода Грдан морао је бити пажљив и неко време застати с радом. Тако је морао радити и следеће године, и ако је побуна Дукађинаца и још неких племена у Горњој Арбанији изгледала згодна за његово делање. Поменута арбанаска племена пошто су се побунила, у априлу 1609. год. нападоше на Турке и оне Арбанасе што не хтедоше пристати уз њих, због чега нападнути затражише помоћи не само од суседних паша већ и од босанскога.¹¹⁹⁾ Па како за Дукађинцима наскоро пођоше Кlemente, Кучи, Пинери, Братоножићи, Бјелопавловићи, Хоти, Кастрати, а с овима у договору беху и Арбанаси из покрајине Кроје, и говорило се да су у дослуху с Хришћанима у Скадру и у Новом,¹²⁰⁾ Турци стадоше скупљати велику војску, да што пре угуше покрет. Тада се на Арбанију беху упутили санџак-бези од Пећи, Призрена и других околних градова, док су се паше од Босне и Херцеговине спремале да ударе са севера. Херцеговачки паша окупио је војску у Зупцима и у Требињу, те очекујући пашу босанскога с његовим снахијама бавио се у крају суседном војводи Грдану, зато овај неспреман није се смео маћи нити давати и најмањега знака од свога рада и договора са Западњацима. Дакле, морао је мировати.¹²¹⁾

¹¹⁷⁾ У депеши провидура которскога Томе Контаринија од 20. новембра 1608. год. (*Senato secreta, Dispacci dei rett. e proc. in Dalmazia, filza an. 1608.*)

¹¹⁸⁾ *Senato secreta, Deliberazioni, Reg. 99. fol. 105.*

¹¹⁹⁾ У депеши шибеничкога кнеза од 14. маја. (*Senato secreta, Dispacci dei rett. et proc. in Dalmazia, filza an. 1609.*)

¹²⁰⁾ Што су Турци похитали да угуше покрет Брђана и Арбанаса није толико причњивао он сам, јер је устанака било и другде, већ бојазан да су га изазвали Западњаци. По речима которскога провидура Франческа Морезина, у депеши од 9. јула, Турци су били ухватили неког Омшанина, који је при себи имао паливих писама упућених Хришћанима, у којима су ови наговарани да изненада нападну на Скадар и на Нови, зато га је паша, под добром стражом, послао у Цариград, а у Новом сменио капетана и постарао се да обезбеди град од изненадног напада, (*Sen. secreta, Dispacci dei rett. e proc. in Dalmazia, filza an. 1609.*)

¹²¹⁾ *Ibidem.*

Али као што се крајем 1608. и почетком 1609. год. опажа застој у раду војводе Грдана, тако се опажа и у раду његових повереника у Италији, где ови више не наваљују као оно раније, кад су радили у Напуљу, у Риму и у Турину. Кад је 31. јануара 1609. год. Ренези кришом ноћу отишао Ђорђу Барбаригу, млетачком посланику у Турину, јавио му је како војвода нема никаквих вести из Шпаније те је с тога разрешио од дужности двојицу Грданових посредника: капетана Јована Даничића и калуђера Дамњана, који су тада били у Риму, али су пре тога били добили поруку од војводе да оду у свој крај и да тамо извиде како стоји његова ствар.¹²²⁾ Истина, код војводе се још бавио Ренези с неколицином Арбанаса али, судећи по депешама Барбариговим, мисао о предузећу поступно је ишчезавала тако да у половини године, у депеши од 30. јула, овај могаше јавити само то да војвода савојски држи при себи још неколико лица, која му говоре и утичу на њ да не напусти мисао о освајању Арбаније и њој суседних крајева. Рад на том послу бивао је све тежи а отежавале су га прилике, у којима се налазила Шпанија,¹²³⁾ зато у даљим депешама Барбариговим све мање има помена о томе. Истина, Ренези му је још неколико пута долазио крадом и саопштавао му шта се говори на војводину двору у погледу Арбаније, али више нема ни најмањег помена о томе да је војвода радио на предузећу. Овај је био дигао руке од тога посла, али зато Ренези увераваше Барбарига како, на супрот војводину незаузимању, на томе озбиљно раде Шпанци, а нарочито вице-краљ напуљски, тако да ако ови не буду заузети где на другој страни, следеће године шпанска флота извесно ће се кренути на освајање Арбаније.¹²⁴⁾

Ну док је овако војвода савојски поступно напустио мисао о освајању Арбаније, о ослобођењу Хришћана од Турака и о стварању нове хришћанске државе на место Турске, а капетан Ренези проводио се на рачун својих пројеката, које је он сам проигравао дошаптавајући млетачким властима о свему што се тамо радило, дотле су други посредници били преузели његов рад и ишли из Напуља у Рим и обратно нудећи своје услуге. У то доба нарочито беху развили свој рад Александар из Паптровића, самозвани Маћедонац и владика Стефанески. Али ни капетан Даничић и калуђер Дамњан нису седели скрштених руку. Они су се и даље бавили час у једном час у другом месту покушавајући да придобију којег од кнезова италијанских, неће ли пристати да буде извршилац њиховог пројекта о ослобођењу Хришћана од Турака.¹²⁵⁾

¹²²⁾ Senato secreta, *Dispacci Torino*, filza an. 1608.

¹²³⁾ У депеши од 30. јула 1609, (*Dispacci Torino*, filza an. 1609).

¹²⁴⁾ У првој шифрованој депеши од 5. септембра 1609. год. (*Ibidem*).

¹²⁵⁾ У депеши од 3. октобра. (Senato secreta, *Dispacci Torino*, filza an. 1609.)

Крајем пак 1609. год. војвода савојски био је сасвим напустио ранији рад у овом правцу, па и 1610. год. није се занимао њим, али 1611. год. поново га се лаћа тако да се први трагови обновљенога рада опажају у самом почетку те године. 19. јануара 1611. год. млетачки Сенат писаше главном провидуру у Далмацији и Арбанији како му је посланик из Рима јавио да се на папском двору у велико говори да се вице-краљ напуљски мисли кренути на Арбанију, и да је у то умешан и војвода савојски.¹²⁶⁾ Та вест била је тачна, јер о раду и тежњама војводиним из год. 1611. има доста података, само као његов посредник код Срба под Турцима и код Арбанаса не указује се више Јован Реневи већ неколицина Дубровчана, које је дубровачки Сенат прогнао из Дубровника те су се склонили у Италију и тамо се одали послу досад поменутих авантуриста.

Ти нови посредници беху: Севастијан Менчетић, Јаков, Јован и Марин Растићи, и Јаков Ђорђић. 1609. год. они беху напали и батинама истукли Дубровчанина Доменика Фаченду, зашто су сва четворица била кажњена прогонством из Дубровника. Једни од њих уклонише се у Стоп а други на острва, где су се задржали четири месеца, на кад у Дубровник дође неки Лоренцо Vazo, нећак Лоренца Минијата, агента војводе мантованскога, они се кренуше с њим у Мантову, сви сем Менчетића, који оде у Напуљ. Из Мантове војвода их убрзо упути у Турин, где код војводе савојскога бише добро примљени. Ну после неколико месеца казна им би опроштена, те се у Дубровник вратише Јован и Марин Растићи, али у Турину остаде Јаков Ђорђић, а Јаков Растић оде у Мантову. Ова двојица задржаше се тамо 1610. и 1611. год.¹²⁷⁾ Ну док су они тамо били, десп се да Јован Растић нехотице ноћу, приликом карневала, убије сина Николе Менчетића, тадашњег посланика дубровачке републике у Млечима,¹²⁸⁾ зато, као убица, поново би кажњен изгнанством те се склони на Корчулу, откуда га брат му Јаков призва у Мантову. Али и Мариново држање и дружење у Дубровнику с људима, који су били посредници италијанских дворова, изазва сумњу код власти те и он мораде избећи у Италију и оде право у Турин. Тако ова четворица 1611. год. беху посредници војвода савојског и мантованског.

О раду њихову, а нарочито Марина Растића за рачун војводе савојскога, из год. 1611. има повине података у депешама капетана млетачког бродовља на Јадранском Мору. Нарочито је интересно једно писмо од млетачког повереника из Анконе, приложено депеши капетана бродовља од 13. дек. 1611. год., у коме је укратко оцртан сав рад

¹²⁶⁾ Senato secreta, *Deliberazioni Roma*, Reg. 18, fol. 37. v.

¹²⁷⁾ У депеши капетана на Јадранском Мору из Санта Кроче код Дубровника од мес. октобра 1611. (Senato secreta, *Dispacci del Capitano di Golfo*).

¹²⁸⁾ *Ibidem*.

Марина и браће му. За Марина се изрично вели да је повереник војводе савојскога и кнеза Мавриција насавскога. У то доба он се бавио у Мантови, откуда је неке своје другове био послао у Турин, да раде на обнављању старога посла, пошто је изгледало као да ће следеће године Шпанци лакше дати помоћи за предузеће него што су то могли раније учинити.¹²⁹⁾ У денеши пак од 21. децембра капетан бродовља јављаше из Боке, како су му Дубровчани били послали посланике, од којих је чуо како су својим очима видели српским језиком написано писмо војводе савојскога упућено неким Србима из тих крајева, који се тамо зову кнезовима и војводама. По казивању њихову војвода савојски обећавао је српским главарима да ће он доћи с два своја сина и с многим војском да их ослободи турскога ропства, а за то да од њих да тражи дванаест талаца. Али уз ту вест посланици дубровачки беху још додали како од свега тога не може бити ништа, пошто се војвода у свему разуверно.¹³⁰⁾ И донеста, они се нису преварили. Преговори су трајали и даље, и у Турин су још многи ишли да нагоне војводу на освајање Арбаније, Црне Горе и Боке, али од свега тога у ствари не би ништа.¹³¹⁾

А шта је било с капетаном Јованом Ренезијем?

И ако се у денешама капетана млетачког бродовља поглавито говори о Дубровчанима, а једва помиње капетан Ренези, ипак је овај био главни радник код војводе мантованског. У тим денешама више је речи о Дубровчанима, што је капетан бродовља добијао вести поглавито од Дубровчана, које је веома тиштало зашто да се из њихове средње нађе људи, да своју отаџбину доведу у сукоб с млетачком републиком, па су честим извештавањем капетана млетачког бродовља навлаш хтели да искажу своје негодовање према раду прогнанника из свога града, и да овом својом услужношћу одбију сваки прекор од стране Млечкиња. Кад се пак расмотре вести с других страна и потражи ко је главни посредник и на кога је мантовански војвода поглавито полагао наде у свом раду, видеће се да рад дубровачких прогнанника знатно уступа раду Јована Ренезија, по чијем се упуству развија сав рад посредника у Мантови.

Кад је оно у јесен 1609. год. војвода савојски био готов да напусти мисао с освајању Арбаније те је отпустио неке од посредника, а задржао само капетана Ренезија с неколицином његових Арбанаса, овај видећи да војвода, због својих незгода на другој страни и ослањања на помоћ шпанску, може сасвим напустити дотадашњи рад, напустио је Турин и

¹²⁹⁾ *Ibidem.*

¹³⁰⁾ *Ibidem.*

¹³¹⁾ Даљег помена о раду војводе савојскога има у сенатским одлукама од 31. маја и 8. јуна 1613. год. (*Senato secreta, Deliberazioni, Reg. 103, fol. 95. v. n. 99.*), и у денеши млетачког посланика у Риму од 22. јуна 1613. год. (*Senato secreta, Discipacci Roma*).

отишао је к војводи у Мантову, да овог придобије за мисао о оснивању хришћанског краљевства у Турској. За тај Ренеџијев одлазак знао је војвода савојски и као да је то по његову упуству и учињено. То се види из једног писма војводе мантованског Иву Ришњанину од новембра 1609. год., које је 1611. год., посредовањем Которанина Јакова Пасквалија допало руку которскога провидура Јеронима Молина.¹³²⁾ Тамо војвода писаше Иву како је од капетана Јована Ренеџија извештен о свему што се тичало предузећа и војводе Грдана, и како су му Ренеџи, Јаков Растић и Јаков Ђорђић казали, да војвода савојски, због неких изненада искрелих незгода, не може испунити обећање, те су га молили да се он прими предузећа. Зато је он, вели, саслушао њихове жеље и поставио жудњом да послужи Богу и католичкој цркви, а уз то још, поред законитих претензија што их има на те земље по праву законитог наслеђа, позван на извођење те мисли нарочитом наклоношћу што је гаји према народу, готов је да све употреби па да жртвује и живот и све имаће само да народ ослободи испод турског јарма. С тога је, вели даље, одлучио да у Холандију пошље капетана Ренеџија и свог слугу и кавалера Спонтора, да с насавским кнезом Маврицијем преговарају о заједничком раду на предузећу. Из тог писма дознаје се још да су Ренеџи и Спонторе с једним бродом имали отићи у Арбанију да од завереника узму таоце и да уговоре најпогодније доба, кад се има кренути бродовље с војском на ту страну, те је због тога Спонторе био овлашћен да у име војводино може преговарати и уговоре правити с народним главарима и да им може обећати да им се у веру и у уставне ништа неће дирати.¹³³⁾

¹³²⁾ Приложено је депеша Молиновој од 9. априла 1611. год. послатој Сенату из Котора (*Senato secreta, Dispacci dei rett. e prov. in Dalmazia*).

¹³³⁾ „... Sapendo io per relatione del capitano Gio. Renesi, che V. S. è congiunta con Gredan Vaivoda di ottima volontà et particolarmente intorno all' impresa in co-teste parti le farò commune quello che à lui scrivo, che è che *havendo esso Capitano Giovani* et S. Giacomo Resti et Giacomo di Giorgi dette, che il Sig. Duca di Savoia per alcune difficoltà sopragionteli non può osservare quanto di già promise, et pregandomi et io ci voglia stendere ho prontamente stando le proposte loro à ciò dato orecchie et mosso dal zelo, che ho del servizio di Dio, dell' accrescimento di Santa Chiesa, et invitato dalla particular affettione che porto à quei populi, oltre che in alcune parti di quei Regni ho legitima pretentione di hereditaria successione mi son risoluto di mettere ogni mio potere per la liberatione loro impiegandoci la vita propria et quanto ho al mondo accioche segua quanto più presto sia possibile, con ispedire per ciò il Capitano Giovani (et) il Cavalier Spontore al Sig. Conte Maurizio per trattar di fare l'impresa in sua compagnia, per molti riguardevoli rispetti, che la faciliteranno.... La informaremo di più di quanto intorno à ciò sarà necessario, havendo esso Cavalier Spontore ampla autorità di promettere à nome mio à tutti codesti Sig. Capi de Regni et à che bisognerà vantaggio per la conservazione de riti et delle leggi loro et per tutto quello che sarà conveniente et piacendo à Dio seranno in quei paesi per tutto il presente anno ò poco doppo....“ (*Ibidem*).

Из овог писма војводе мантованскога види се да је Ренези био продужио свој ранији рад на покрету Срба и Арбанаса, а измене у њему има само у толико што је раније радио за рачун војводе савојскога а сада мантованскога. Ну штета је што се у 1610. год. рад Ренезијев не може пратити као раније. У осталом година 1610. јесте врло мршава подацима о раду на покрету Хришћана под Турцима и освајању Арбаније од чије било стране. Она је оскудна подацима како о раду капетана Јована Ренезија тако и других посредника, чему као главни узрок треба тражити у великој заузетости Шпанаца другим пословима, услед чега је појединим италијанским кнезовима нестало главног ослонаца у раду с Хришћанима под Турцима. Али ипак из поменутог 1610. године има се неколико података, који се тичу рада војводе мантованскога, а који су интересни поглавито с тога што се види како је овај на се примио ранији рад војводе савојскога, вршен по упуству Ренезијевог.

Денешни которскога провидура од 9. октобра 1611. год. приложено је шест италијански писаних писама војводе мантованскога од 7. августа 1610. год., од којих су два била упућена Иву Ришњанину, једно његово брату Вују, једно пећком патријарху Јовану, једно војводи Грдану, и последње писмо свима поменутих заједно с осталим главарима српским. У свима њима војвода нише како веома жуди да што пре дође у њихову земљу и да ослободи народ од тираније турске, а за доказ за учињене припреме позива се на људе, који су били код њега и видели шта је све урадио. Пошто се пак његов рад поглавито наслањао на људе, којима је био упутио писма, то му је њих требало придобити у првом реду. Зато је војвода Иву из Рисна и браћи му обећавао у феуд околину ришњанску и имања неких Турака; патријарха је уверавао, да ће, кад ослободи његов народ тираније турске, допустити да сваки слободно и без икаквог страха може исповедати православну веру као што ју је раније исповедао и да ће се црквама не само повратити добра што су им их отели Турци, већ и да ће им нових дати; сем тога обећавао је да ће сав народ ослободити наметâ што их плаћа Турцима.¹³⁴⁾ Уз денешу пак которскога провидура од 9. априла 1611. год. приложени су преписи других шест писама војводе мантованскога упућених истим горњим лич-

¹³⁴⁾ „... promettemo ad esso Sig^{ri}. Conte Giovanni de Risano et ai Sig^{ri}. suoi fratelli, li Sig^{ri} Vuio et Michele, di dare loro in feudo tutto il Contado di Risano conforme alla compiuta ispeditione et alle scritture che à suo tempo li faremo in amplissima forma per corroboratione della promessa nostra...“ (У писму Иву Ришњанину) „... io l' assicuri, che non sarà toccata in modo alcuno la Religion Greca lasciando viver ciascuno per l' avvenire in essa liberamente come si è vivuto per lo passato; et di più promettono non solamente di restituir alla chiesa tutti i beni occupati dal Turco, et che li furono dati dalli antichi Re Christiani, ma di dargliene d' vantaggio, levando tutte le gravezze, che sostengono hora quei popoli dalla tirranide del Turco, et V. S. Illma e R^{ma} lo puo tener per sicuro...“ (У писму патријарху Јовану).

ностима сем патријарха Јована. Ту су по два писма за Ива Ришњанина и војводу Грдана и по једно за Вуја и све главаре српске. Сва су писана у Мантови 10. новембра 1610. год. Дакле, хронолошки долазе после оних горе наведених и по њиховој садржини види се да је војвода у размаку једних и других преговарао с посредницима српских главара о акцији против Турака и слао у те стране свог повереника Хиполита Дентелија, да увери главаре о својој доброј вољи, о заузимању за њихову ствар и да им саопшти појединости од значаја, зато је молио да се његовим повереницима верује за све што буду рекли.¹³⁵⁾

А посредници војводе мантованског код српских главара била су двојица од горе поменутих прогнаника дубровачких, Марин Растић и Јаков Ђорђић, о којима је већ речено да су се у току 1610. и 1611. год. бавили у Турину и у Мантови. У оним писмима датованим у Мантови 10. новембра 1610. год. војвода их помиње као своје поверенике, који заједно с Хиполитом Дентелијем имају да однесу његова писма и усмене поруке главарима српским. Ну много значајнији радник на овоме и посредник војводини био је Вујо, брат Ива из Рисна. Преко њега се управо радило код војводе Грдана, патријарха Јована и главара српских, и да би лакше и безбедније могао преговарати с војводом, он је у лето 1610. год. ишао у Мантову, зато га војвода спомиње у писмима од 7. августа, и вели да му је овај донео писма и поруке од војводе Грдана, патријарха и главара, којима опет он по том истом одговара. У тим писмима војвода је нарочито нагласио како ће Вујо својим усменим саопштењем имати да допуни његова писма.¹³⁶⁾ Али посредничка улога овога постаде још значајнија пошто му погибе брат Иво,¹³⁷⁾ зато га которски провидур Јероним Молин врло често помиње у депешама из 1611. год.

У депешама пак од 9. априла 1611. год. Молин извештавајући Сенат о војводиним писмима од 10. новембра 1610. год., како их је добио од Јакова Пасквалија, вели да их је овај добио од Вуја, а њему их донео

¹³⁵⁾ Senato secreta, *Dispacci dei rett. e proc. in Dalmazia*, filza an. 1611.

¹³⁶⁾ „...L' amorevolezza che V. S. Illma mi mostra nella sua lettera portatami dal S^r. Conte Vuio è ricevuta dall' animo mio con tanto affetto che ella se ne puo promettere gratissima corrispondenza“ (У војводини писму Грдану) „...Le affettuose parole dettemi dal Sig^{ro}. Conte Vuio fratello di V. S. sono state di singolar condimento alla littera ch' ei m' ha presentato à nome di lui, onde con mio gran piacere me le dichiaro di affettione eguale alla grande amorevolezza sua, il che sarà conosciuto da V. S. quando piacerà a N. Sig^r. Idio, che io mi trovo in coteste parti. Intanto rimetendomi à quello che di più le dirà à mio nome esso Sig^r. Conte Vuio...“ (У писму Иву Ришњанину).

¹³⁷⁾ Иво Ришњанин погинуо је у почетку 1611. год., а убиен су га Паштровићи. Па како је Иво био султанов поданик а Паштровићи влетачки, то се Ивов син Стјено и стричеви му Вујо и Михаило пожалише которском провидуру те овај састави суд добрих људи, који у априлу те године створи умир и донесе пресуду, врло интересан прилог народном суђењу умиром.

војводи повереник Дентели, који се тих дана бавио у Дубовнику. Како су писма била писана италијански, то је Вујо имао да их сâм однесе, којима су била упућена и да им их прочита. Али пошто се Вујо тих дана не усуђиваше ићи тамо, јер се бојао да за то не дозна босански панша, који се у суседном крају бавио с великом војском, он писма даде Которанину Пасквалију те их овај однесе провидуру, који нареди да се одмах препишу па да се ориџинали врате Пасквалију, који је говорио како их не сме дуго остављати код провидура, јер их мора што пре вратити Вују.¹³⁸⁾ Па тако и би. За то пак време Вујо оде у Дубровник, где се нађе с Дентелијем, коме саопшти да ако војвода мисли још те године да предузме какав корак, треба он да се о свему претходно обавести; ако ли пак мисли да одгоди поход, зâтражи да се пошаље друга која личност од већег ауторитета, с којом ће моћи преговарати главари српски, у чије име ради он, Вујо. С таквим одговором отпутовао је Дентели из Дубровника у Мантову крајем априла 1611. год.¹³⁹⁾

Ну војвода мантовански беше толико одушевљен за овај рад, да му се не допадале одгађати с акцијом до године и жељаше, ако се ништа друго успети не може а оно бар да се завереницима дода оружја и ратних потреба, како би до године акција била што лакша. Да пак не напусти ту мисао, на њ једнако наваљиваху посредници, којих беше прилично на његову двору. Зато овај набави оружја и утовари га на један ратни брод, па га у пратњи оне двојице Дубровчана посла да пристане негде уз турску обалу на Јадранском Мору те да искрца и преда главарима.

Међутим за млетачке службенике, који су пратили рад војводина посредника, изгледало је као да је војвода био дигао руке од тога посла, јер цело лето 1611. год. не беше ни откуда вести. Али у септембру у Млетке стадоше стизати једна за другом од капетана млетачког бродовља на Јадранском Мору и од котерскога провидура. Првога септембра капетан бродовља дознаде да се у околини Дубровника појавио некакав гусарски брод, а дан касније дознаде да је на Молонти, па се из Цавтата хтеде упутити у потеру за њим, али се одмах врати натраг бојећи се да не настрада. По чувењу капетан закључиваше да ће бити савојски брод, а тако га увераваху и дубровачки посланици што дођоше да га обавесте о томе. Вест пак о броду стиже у исто време и которском провидуру, који појаву његову одмах доведе у везу с радом војводе мантованског и Мавриција насавског код Хришћана под Турцима, зато нађе два Пераштанина и стави им у дужност да то подробно испитају а нарочито да гледају ко ће са обале ићи на брод, па да дођу и да му одмах јаве. Два дана потом Пераштани се вратише у Котор и

¹³⁸⁾ Senato secreta, *Dispacci dei rettori e proved. in Dalmazia*, filza an. 1611.

¹³⁹⁾ *Ibidem*.

јавише провидуру да су од једног свог земљака дознали како је капетан оног брода овоме предао једно писмо да га одмах однесе Вују у Рисан, што је тај учинио, и сутра дан видео како се с обале некаква барка била отиснула право к броду, зато да поуздано држи да је то био Вујо. Тада провидур затражи да му доведу тог Пераштанина, али од овог не могаде дознати ни чији је брод нити пак кога има на њему. Зато, да би се обавестио о даљем раду, провидур обећа Пераштанину двадесет дуката, ако му у Котор донесе писмо, које му буде предао капетан брода за Вуја, а потом позва главаре из Кртола и Љуштице и нареди им да морају добро чувати стражу на обали, па чим што опазе, одмах да му јаве. У исто време преко поверљивих људи покуша да се обавести где се бави Вујо и дознаде да је у Рисну, али да му је млађи брат Михаило отишао војводи Грдану у Никшић.¹⁴⁰⁾

Ну провидуру не беху довољне те вести те захеле да се састане с Вујом и да од овога дозна појединости. Зато га позва к себи, али овај не дође одмах већ прво посла човека с вестима. Кад пак провидур обећа да му неће бити ништа и да Турци неће дознати о његову доласку у Котор, Вујо дође ноћу и би пуштен кроз градску капију. Провидуру Вујо признаде да је од капетана онога брода добио писмо али рече да га је спалио бојећи се да не падне шака другоме, и исприча му како је ишао на брод и тамо се задржао читава два сата у разговору с капетаном, који му је казао како је о трошку војводе мантованскога и Мавриција насавскога, а уз припомоћ шпанскога краља, окуљено бродовље од педесет бертона и десет галија, којим заповеда кнез Мавриције. По капетанову казивању то бродовље имало је да дође и да заузме улаз у которски залив а потом да освоји Нови. Како је пак ради тога потребно имати уза се народ у оном крају, савезници су на овом броду послали оружја и муниције, да се искрца на згодном месту. Ну о свему томе требало је прво известити војводу Грдана па тек да се искрца оружје. Зато је капетан брода био донео и писма за српске главаре, и хтео их је испрва дати Вују али се потом предомислио и обећао му их тек кад се буде вратио од Грдана, говорећи му како ће их за то време дати једном од својих људи на броду, да их преведе на српски. Потом је Вујо био напустио брод и упутио се право у Никшић к војводи Грдану, да му саопшти поруку из Италије, нашто је од овога добио одговор како су главари и народ готови за сваку прилику. Ну кад се Вујо повратио на обалу, да капетану саопшти Грданову поруку, не нађе брода, који је морао измаћи због млетачких ратних бродова, који су се били појавили у близини.¹⁴¹⁾

Тако је и овај покушај војводе мантованскога остао безуспешан.

¹⁴⁰⁾ У депешн провидуровој из Котора од 4. септембра 1611. год. (*Ibidem*).

¹⁴¹⁾ *Ibidem*.

Од како се почело радити на покрету Хришћана против Турака и кад се стекло уверења да на томе раде већином прогнаници из млетачке државе, а за рачун оних што млетачкој републици нису желели добра и радили су против њених битних интереса, Сињорија млетачка, као и представници њени на разним странама пажљиво су мотрили на сваки корак њихов трудећи се да од републике уклоне опасност. Из досадашњег излагања може се добити доста јасна слика о раду тих прогнаника и посредника између Западњака и главара српских и арбанаских. Цео пак низ факата, допуњен новим о приликама у млетачкој републици, јасно тврди да у колико је јачала акција оних посредника и изгнаника, и у колико је више било изгледа на успех, у толико је већа опасност била за републику; и противно томе, у колико је од почетка 1609. год. рад ових слабио, у толико је код Млечића све више нестајало зебње а све јаче преовлађивало уверење, да од свега тога неће бити ништа, јер се рад посредника сводио на преговоре, којима се краја није могло сагледати. Услед тога се у Млечима у току 1610. и 1611. год. овај рад није истицао у први ред текућих послова, као што је то било раније. Рад посредника, истина, праћен је и даље, али не с онолико пажње као пре. Према томе, може се схватити како су Сињорију непријатно дирнуле вести, што јој стигоше од капетана бродовља и которскога провидура. А зебње од тих догађаја могло је бити у толико пре што су у то доба била устала нека српска и арбанаска племена у Брдима, те је то дало маха да се мисли како има везе с радом повереника италијанских дворова.¹⁴²⁾ Ну да се Сињорија ужурба, нарочито је допринела вест, која у то доба стиже из Напуља, и по којој се отуда кренуо један део шпанскога бродовља с две хиљаде војника, с топовима, пушкама и осталим ратним потребама, па кад је стигло у Месину, по наређењу вице-краља сицилијанскога, да му је придодат знатан број галија те се тако ојачано кренуло некуда на Исток. У Напуљу се о њему проносила вест као да нема никакве везе с предузећем у Арбанији, али се у Млечима томе гласу није поклањала никаква пажња. Зато 17. септембра Сенат, пошто је двапут доносио одлуку и ништио је, усвоји тек трећу редакцију, по којој је разаслано хитно наређење капетану бродовља на Јадранском Мору, провидуру армаде, главном провидуру Далмације и Арбаније и которском провидуру, којим не само да им је обраћена пажња да брижљиво мотре на кретање шпанског бродовља, већ им је још наређено да силом спрече сваки покушај, да се појави на Јадранском Мору. Ради тога су млетачки резервни бродови одмах стављени на ратну ногу и послано појачање капетану бродовља и провидуру армаде.¹⁴³⁾

¹⁴²⁾ Били су се побунили Гучи, Клементе, Васојевићи и још нека њима суседна племена.

¹⁴³⁾ Senato secreta, *Deliberazioni*, Reg. 101. fol. 58., 59., и 60.

А те припреме млетачке и вести с разних страна о шпанском бродовљу зададоше посла и Турцима, поглавито у Новоме. Уз то још Дубровчани, да би од себе уклонили сваку сумњу да имају каквих било веза са својим прогнаницима и италијанским кнезовима, послаше свог човека новљанском заповеднику, да му саопшти све што се зна о раду италијанских кнезова против Турака. По њихову уверавању у Рисну су била тројица, у Новом двојица, а и у Будви двојица, и уз то још неки Дубровчани, који су радили на томе да се та места издаду Шпанцима и Италијанцима. И та вест узбуни Турке тако да се уплашише да у скоро не буде наумљени напад Шпанаца те одмах тајно послаше которском провидуру Хасан-бега, помоћника новљанског заповедника, да умоли провидура за заједничку одбрану од напасти. По речима провидуровим ови су се били толико застрашили, да се пре могло мислити да ће сви побећи из Новог него ли га бранити. Али у то у Нови стиже ћехаја босанскога паше са заповешћу да се припази на Вуја и брата му Михаила из Рисна, за које Дубровчани беху доставили да раде са Западњацима. Зато 9. септембра новљански капетан с великим бројем наоружаних људи дође у Рисан, где нађе оба брата у габели па их везане спроведе у Нови. Ну њихови људи окупише се сутра дан у Рисну, поседаше у две барке и одоше у Нови, а кад тамо стигоше, уз њих пристадоше тамошњи православни па и неки од мухамедоваца, те тако сви скупа дођоше пред кулу капетанову и затражише Вуја и Михаила, претећи, ако их не пусте, да ће бити триста чуда. Тада се капетан нађе у чуду: наређење паше босанскога гласило је да их треба држати добро, те хоћаше тако учинити, али с друге стране опасност од ускомешале светине биваше све већа. Зато их пусти обојицу,¹⁴⁴⁾ који праћени светином одоше у Рисан, и тамо, да би ову што боље придобили уза се, дадоше јој да једе и пије колико може.¹⁴⁵⁾

Недовољна енергија новљанског капетана у овој прилици запрепасти которског провидура тако да се није могао начудити како их је онај могао пустити и уступајући захтевима светине да Вују и Михаилу да маха, да наставе започети посао. Видећи какви су Турци он је рачунао да ова двојица могу лако у дело привести своју мисао, и по његовом мишљењу последице од тога имале су бити врло зле за млетачку републику, јер Вујо и ако јој се показивао наклоњен, више је радио за другога и радије је ишао Грдану, да се договара с њим него да новости саопштава њему, провидуру.¹⁴⁶⁾ А да Вујо донеста није мислио да се остави старих мисли, провидура су нарочито уверавале вести како овај и брат

¹⁴⁴⁾ У депешн котор. провидура од 10. септембра. (*Senato secreta, Dispacci dei rettori e proved. in Dalmazia*, filza an. 1611).

¹⁴⁵⁾ У депешн которског провидура од 8. октобра 1611. год. (*Ibidem*).

¹⁴⁶⁾ У депешн провидуровој од 10. октобра 1611. год. (*Ibidem*).

му Михаило гледају да кришом распродаду имаће па да се иселе у Италију те да оду кнезовима, за чији су рачун радили и одакле ће много слободније делати на започетом послу.¹⁴⁷⁾

Ну да једном оставим на страну излагање рада ове двојице посредника између војводе мантованскога и српских главара, па да објасним зашто сам ово учинио.

На први поглед изгледа као да је овим учињен знатан скок у страну од ранијег излагања о раду најглавнијег посредника, капетана Јована Ренезија, и може изгледати као да нема никакве везе с оним. У суштини пак, и ако при излагању ових догађаја из 1610. и 1611. год., у које су улетена имена тројице браће Ришњана, никако не би споменуто име капетана Ренезија, то не значи и да ово нема везе с њим. На против, треба имати на уму да као год што је раније Иво Ришњанин био посредник између Јована Ренезија, који је радио за рачун војводе савојскога, и војводе Грдана и патријарха Јована, као представника српскога народа, тако је касније радио брат му Вујо. Овај је просто наставио ранији рад свога брата и посредовао је између тих истих представника српског народа и капетана Јована Ренезија, који је сада радио за рачун војводе мантованскога. Ренези је и овде руководио пословима како за Далмацију и Херцеговину тако и за Арбанију, па док је за северније крајеве имао оруђе у Вују и брату му Михаилу и преко њих одржавао везе с војводом Грданом, за Арбанију имао је својих ранијих познаника, и тамо му је, као што је горе наглашено, рад био у толико лакши, што су се 1611. год. многа племена у Брдима била побунила против Турака, те је то био један од убедљивих разлога за војводу мантованскога да што јаче прегне на посао. И без сумње по његову упуству војвода је био послао један брод према Боки да искрца оружје и да га разда Грдановим људима, а други је био упутио у арбанске воде.¹⁴⁸⁾ А да је Ренези био главни руковалац целог овог рада, види се по начину како је и преко кога је вршен посао, а још више се утврђује речима Ренезијева пријатеља и повереника Вуја Ришњанина, који на састанку с провидуром 9. октобра 1611. год. потврди, да се у оно доба Ренези бавио код војводе мантованскога и да је овај војводу највише нагонио на рад.¹⁴⁹⁾

¹⁴⁷⁾ У депеши провидуровој од 8. октобра 1611. год. (*Ibidem*).

¹⁴⁸⁾ У депеши провидуровој од 9. октобра 1611. год. (*Ibidem*).

¹⁴⁹⁾ „No interrogato il conte Vuio... mi scoperse lui stesso un mese e mezzo esser stato à Mantova di dove è tornato vinti giorni sono, mandatovi dalli principali di Albania à procurar e sollicitar la loro liberatione si come per questo effeto molti di loro sono andati ad altri Principi et haverne raportato da quel Duca di riposta che V. Ser.^{ta} vedra per le copie che qui occluse le mando ...Tra li altri particolari dice ancora, che delli Capi principali di queste genti et che sollicita la cosa è Zuane Renesi che è à presente presso il Duca et è fratello del Capitan Nicolò Renesi ch' era quà con la compagnia al scoglio di Stratioti et un mese fa per ordine di sua Ecc^{za} tramutato à Zara...“ (У депеши провидуровој од 9. октобра 1611. год.).

Рад започет 1610., настављен 1611., војвода матовански продужио је 1612. год. Само нити прилике беху повољне у оној мери као ранијих година нити су посредници упутно радили. Раније поменути прогнаници дубровачки, који су имали руководити посао у горњем делу земаља на око узетих, повели су посао да није могло бити несрећније. У место да раде с војводом Грданом, они за смер свога рада узеше Стоп, који хтедоше заузети и предати га Шпанцима, те тим бадише ватру у свој родни град Дубровник. Становништво и представници власти поделише се за и против прогнаника и манитост овлада Дубровником тако да један другог не могао објаснити зашто да пристаје уз једне а не уз друге. Услед тога предузеће војводе мантованскога потпуно пропаде тамо, а не беше много боље ни с извођењем у јужном крају, доле у Арбанији. Брод с оружјем намењен томе крају није могао доспети камо је био упућен, а и шпанско бродовље, о коме се оно било чуло да, ојачано сицилијанским, из Напуља иде на Исток, није отишло у арбанске воде. Међутим Млечићи ојачаше своје бродовље тако да је било у стању да гусарском и шпанском стане на пут. Услед тога пак бродови мантованскога војводе послани у Јадранско Море беху немоћни да предузму какав било корак противан млетачким интересима, као што би било с нападом на које место у Приморју.

А где се део капетан Ренези? — Продужио је свој стари занат: да иде од једног двора до другога, да им нуди своје услуге и да склапа пројекте о освајању турских покрајина на лак начин.

Раније је наговештено¹⁵⁰⁾ да је у предузећу војводе мантованскога Виченца имао нешто удела и таст му војвода савојски Еманујло, који се није могао оставити мисли о освајању Арбаније и да се стави на чело походу против Турака. А то је знао Ренези, па кад је видео да од покушаја војводе мантованскога не може бити ништа, а нарочито кад Виченцо премину, он оде поново војводи савојскоме, да га подбада на раније започету акцију. И овај пристаде на то, али капетану Ренезију зла навика за несталношћу, за новотаријма и достављањем ни сад не даде да мирује и да не ради против самог предузећа.

Да пак војвода савојски поново отпочне радити на овом послу, много је допринело подстицање од стране шпанскога двора, чије жеље у то доба најбоље извршиваху његова два намесника у Италији: у јужној вице-краљ напуљски, а у северној намесник милански. Управо у то доба ова двојица у своје руке беху узели васколик рад у том правцу. Вице-краљ напуљски био је прибирао око себе како раднике из друге групе, о којима је горе било речи, тако и оне из треће, који су, као повереници Грданови и патријархови, ишли по Италији. Тако је и изасланик Грданов калуђер Дамњан, кад се у почетку 1612. год. с Димитријем Ба-

¹⁵⁰⁾ Види горе на стр. 43. и 44..

ранином враћао из Мадрида у Италију, био упућен на вице-краља напуљскога, да с њим преговара.¹⁵¹⁾ А то што је на југу Италије радио вице-краљ напуљски, на северу старао се да постигне намесник шпански у Милану, Дон Мендоза, који је с миланским кастеланом Дон Дијегом Пименталом, нећаком раније заинтересованог грофа Фуентеса, задржавао посреднике, који би ударили кроз Ломбардију и угуђивао их у Мадрид или војводи савојскоме, кога је изашиљањем тих изасланстава подстицао да се поново, под заштитом шпанскога краља, прихвати ранијега рада на покрету Хришћана на Балк. Полуострву против Турака, ослањајући се поглавито на рад војводе Грдана и патријарха Јована. У прилог томе ишле су тадашње прилике.

Још у почетку 1612. год. у Риму се проносила вест о стварању савеза хришћанских владалаца за напад и одбрану, а напереног поглавито против Турака. Тамошњи млетачки посланик Тома Контарини знао је за то, али је комбинацију сматрао простом измишљотином францускога посланика. Међутим у марту вест је добијала све више вид истинитости. По причању у Риму, савез је имао бити између папе, двора францускога, краља шпанскога и великога војводе тосканскога. Разлог пак његову стварању говорило се да је жеља великог војводе тосканскога да увећа свој углед, па је, као посредник у женидби краља францускога са Аном Аустријском, кћерју Филипа III, хтео да се користи и да придобије оба двора за акцију против Турака, којом се и он занимао, као што је то горе поменуто.¹⁵²⁾ Ну ма да је та вест имала све изгледе вероватности, ипак ју је Контарини непрестано сматрао измишљотином па је тако известио и Сенат млетачки депешом од 24. марта.¹⁵³⁾ Међутим и ако није било све као што се говорило у Риму, ипак је било нечега, што је било довољно да у Милану намесник и кастелан помисле на поновно покретање питања о освајању Арбаније.

У то доба Ренези је био у Млецима, али не остаде тамо за дуго па се крете у Турин. У том путу удари на Милан. Па како овај изра није беше познат као један од најзнатнијих посредника код главара српских и арбанаских, Дон Мендоза призна га к себи и покуша помоћу њега да доведе у везу војводу савојскога са главарима Хришћана у Турској. А да би га што лакше придобио, понуди му добру плаћу, коју овај, наравно, не само не одби, него за то саопшти како се води реч о савезу хришћанских владалаца против Турака, у који би ушли: папа, ћесар, шпански краљ, пољски краљ, а по могућству и француска краљица. Дакле, у неколико измењена и проширена комбинација из Рима. Ну како је акција против

¹⁵¹⁾ У депеши млетачког посланика у Мадриду од 30. јануара 1612. год. (*Communicate del Consiglio dei X*, filza 5).

¹⁵²⁾ Види горе на стр. 19.—21.

¹⁵³⁾ *Senato secreta. Disparci Roma*, filza 67.

Турака могла имати успеха тек ако се уз хришћански савез придобију Хришћани под Турцима, то је у првом реду требало придобити њихове главаре, што ће рећи, да је требало с њима наставити раније вођене преговоре. У ту сврху долазак Ренезијев у Милан за Дон Мендозу би као наручен како да се за поновљену акцију придобије војвода савојски тако и српски главари. Зато милански намесник задржа при себи Ренезија и стаде се с њим договарати на који начин да изведе своју намеру.¹⁵⁴⁾ Само о чему је све било речи, сада је непознато, али да је Ренези овде играо главну улогу, може се судити по резултату њихових договора.

Како се Ренези непрестано представљао као главни посредник и заступник главара српских и арбанаских код дворова италијанских, њему је и овом приликом била намењена та улога. Зато у Милану наваљиваху на њ да иде у Мадрид, на двор краљев, па тамо да у главном среди ствар, за коју ће бити после кога да је изводи. Уз Дон Мендозу у Милану нађе се још и епископ виђевански да наваљује на Ренезија да иде у Мадрид али незгодно беше упутити га тамо празних шака и без икаква овлашћења од стране српских и арбанаских главара, јер јасно беше да ће такав корак бити безуспешан. Зато се виђевански епископ Одескалки прими дужности да пише војводи Грдану и патријарху Јовану као представницима свих осталих главара, да Ренезију пошљу пуномоћство ради преговора с владалачким дворовима. И овај то учини 10. новембра 1612. год. и посла писма Грдану и патријарху путем, којим су дотад и друга ишла: преко Вуја из Рисна. У њима бискуп писаше како је Ренези преговарао с њим, као и с намесником и кастеланом миланским, о начину како да се оствари жеља српскога народа и његових главара, ради чега су *испослали* Ренезија у Италију. Па како је овај имао сада да се крене у Мадрид, на краљев двор, а при себи није имао специјалног пуномоћства, да преговара у име главара српскога народа, владика је нагласио како је потребно да му то пошљу војвода Грдан и патријарах. Пуномоћство имало је бити уредно и сређено на начин, како се радило обично у њихову крају: да га потпишу не само војвода Грдан и патријарах пећки већ и остали главари, и да поред потписа ударе на њ још и своје печате, а уз то да упуство буде јасно изложено. Пошто је пак Ренези имао што пре да иде на двор шпанскога краља, Одескалки је молио Грдана и патријарха да овоме што пре пошљу пуномоћство, како би га имао у рукама најдаље до почетка 1613. год.¹⁵⁵⁾

¹⁵⁴⁾ У депеши Андрије Суријана, млетачкога резидента у Милану, од 29. августа 1612. год. (*Communicate del Consiglio dei X*, filza 5).

¹⁵⁵⁾ Оба су писма оригинална и чувају се приложена одлуци Већа Десеторице од 1. октобра 1613. год. у *Communicate del Cons. dei X*, filza 6. Једно је било упућено All' Illmo Sig.^r mio Col.^{mo} Gerdan Vaivoda, а друго, пошто је било у оном првом, нема потписа с поља, али је на првој страни у дну забележено: Monsr Patriarca della Servia.

Бад су писма била испослана, требало је сачекати одговор. За то време Ренези је остао у Милану, а намесник и кастелан милански обрадили су се војводи савојскоме позивајући га да се лати посла пре три године напуштенога. На основу тога између њих настали су преговори, при којима је посредничку дужност вршио Ренезијев слуга Никола Радов, који је носио писма из Милана у Турин и обратно. Најзад преговори су били завршени пристанком војводиним, да се, у име шпанскога краља, стави на чело предузећу, које ће потпомагати савез хришћанских владалаца. А како је војвода раније био стекао угледа код главара српских и арбанаских, то се сматрало да је најподесније да им се он, преко својих ранијих повереника, обрати за изашиљање опуномоћеног посредника, с којим ће се углавити погодбе, на основу којих ће се потом радити код хришћанских владалаца. Војвода и на то пристаде, те, по упуствима Ренезија, намесника и кастелана миланскога 1. марта 1613. год., посла у Милан писма за војводу Грдана, патријарха Јована, Лалу Дрекаловића из Куча, кнеза Вуја Рајчева из Црне Горе и Вуја Стјепова из Рисна. Та писма из Турина бише послана у Милан, да би им Ренези могао приложити своја с упуствима па да се потом сва заједно пошљу којима су била намењена.

У писмима војводи Грдану и патријарху Јовану, потпуно једнакима садржином, војвода се одмах у почетку позивао на своје раније преговоре с њима, које су водили Јован Ренези и калуђер Дамњан, па наглашавајући своју жељу да Хришћане ослободи испод власти турске, извјављао се како Бог раније није допустио да му се испуни жеља и уверавао је да је једном дошло време томе. Ну да би предузеће имало што више изгледа на успех, писао им је како је потребно да свом представнику Јовану Ренезију даду уредно пуномоћство, на основу кога ће с хришћанским владацима водити преговоре и утврдити савез, чији ће задатак бити да уништи злу секту мусломанску. Зато им, вели даље војвода, шаље Ренезијева слугу Николу с писмима, према којима ће Грдан, патријарх и главари одмах написати по једно писмо: папи, ћесару Матији, шпанском краљу, француској краљици и миланском намеснику Хуану Мендози. Та писма имала су бити написана према готовим обрасцима приложеним његову писму, али како су ова имала послужити и као креденцијална за капетана Ренезија, то је требало да буду јасно написана и потврђена потписима војводе Грдана, патријарха и свих главара, а уз то још да поред имена имају и печате, те да тако добију прави вид пуномоћства. У накнаду пак за све то војвода је свечано обећавао, да ће те године, уз припомоћ божју, приступити делу и испунити обећање, о чему ће војводу Грдана, патријарха и главаре гласник Никола моћи уверити да је све тако. ¹⁵⁶⁾

¹⁵⁶⁾ „III.^{mi} SS.^{ri} et SS.^{ri} miei Coll.^{mi} Già dalle mie lettere scritte alle SS. VV. Ill.^{me} del desiderio che io tengo del negotio trattatomi dal S.^f Capitan Giovanni Renes

Ona druga писма војводина била су спроводна овим двама, као главнима. У писмима Дали Дрекаловићу и Вују Рајчеву јављало се овима како ће тамо доћи Никола с писмима за патријарха и друге главаре, те су умоњени да писма додаду којима су била намењена и да поступе по усеном саопштењу њихова доносиоца. У писму пак Вују Ришњанину војвода је јавио овоме о свима горе побројаним писмима и молио га да оде с гласником Николом и да их преда намењенима.

А уз писма војводина, као што је већ поменуто, били су приложени обрасци, према којима су главари српски и арбанаски имали написати креденцијална писма Ренезију за хришћанске владоце, на које се рачувало да ће бити чланови хришћанскога савеза за напад на Турке.

Ту су на првом месту два посебна обрасца: један за писмо војводе Грдана с осталим главарима и други за самог патријарха. Оба су имала бити намењена *шпанском краљу*, а према њима била би написана и за друге владоце. Њихова је садржина иста а разлика је једино у нешто испретураним реченицама. Главари су имали јавити шпанском краљу како му шаљу племенитога капетана Јована Ренезија, потпуно обавештенога о њиховој жељи и потреби. Они би даље молили краља да Ренезију поклони поверење те да га саслуша и донесе одлуку, која се очекује од његовог величанства и побожности познате у свем свету, зато нека верује капетану за све што с њим буде преговарао, као да би то били сами они, који му понизно љубе руку и нуде му се за одане слуге.¹⁵⁷⁾ Да би пак успех код краља био што извеснији, по упутству војводе савојскога, поред писама горе поменутих владоцима хришћанским, војвода Грдан с главарима а патријархах засебно, имали су упутити по једно писмо вој-

et del frate Damiano di procurare la liberatione de quei Populi de quelli Regni di tosti ma sino hora non è stato destinato dalla M.^{ta} d'Iddio, che questa impresa sia principiata ma hora è venuto il tempo da matterli in effeto, ma però non havendo il Sr Capitano Gianni gli debiti ricapiti dalle SS. VV. Illmo con li quali pottestimo stabilire con questi Principi Chrisiani una lega alla destructione di quella setta maladetta Maumethana e per questo spediamo Nicolò Rado con queste lettere accio subito loro SS.^{ri} scriveno una lettera à Sua Santità, una all' Imperatore Mathias, una à Sua M.^{ta} Catholica, una alla Regina di Francia, et un'altra à Don Giovanni Mendoza Governatore di Milano, che queste lettere siano credentiali conforme la coppia quà annesso con una procura, che tutto quello si stabilirà con il prefatto Sr Capitano Gianni, che voi altri SS.^{ri} habbiate rattaferma sigilata et sottoscrita dall' Illmo Sr Patriarca et dalle SS. VV. in forma valida et io imprometto in fede à prencipe, che quest' anno con l'aggiuto d' Iddio si vera à quel desiderato fine, come à bocca il sudetto Nicolò dira à loro SS.^{ri} così staremo aspettando quanto prima gli ricapiti et nel resto ne stiamo allegramente et di buono animo et di vivo cuore me gli offero à suoi comandi. Di Turino il primo Marzo 1613. Di VV. SS. Illmo Carlo Emanuel.^c

Писмо војводе савојскога војводи Грдану као и остала заједно с њим послата сачувана су у *Communicate del Cons. dei X*, filza 6.

¹⁵⁷⁾ *Ibidem*.

води од Лерме (duca di Lerma)¹⁵⁸⁾ као и миланскоме намеснику Дон Хуану Мендози, у којима би јавили како се шпанском краљу шаље Јован Ренези, да с њим преговара о врло значајној ствари, па нагласивши како се зна за велики утицај војводи код краља и колико се жели заложити у корист опште ствари, доставља му се како је к њему упућен капетан Ренези, који ће му разложити целу ствар и у име њихово замолити понизно да га прими у своју милост и заштиту, зато нека му верује, као да би то били сами они, патријарах или војвода Грдан са главарима.¹⁵⁹⁾

Ну најинтересније је имало бити заједничко пуномоћство патријарха и свих главара за Јована Ренезија. А интересно је што његов почетак показује нарочиту везу с почетком оног документа о збору главара српских у Кучима 1614. год. Оно гласи: „Ја Јован, патријарах Србије, Бугарске, Арбаније, Босне, Херцеговине и Македоније, поглавар над свима православним са свима потписаним војводама, кнезовима и господом из речених краљевина овим писменом дајем потпуну власт војводи Јовану Ренезију, арбанаском властелину, да преговара и погодбе утврђује са шпанским краљем или с којим било хришћанским владоцем, како се буде најбоље допало реченом Ренезију, о начину како да се ослободи народ речених краљевина, који је сада под насилником и непријатељем све вере хришћанске. А ово чинимо због великог насиља, које се над нама чини не само у виду великог данка, што га Турци од нас узимају већ и што у име данка морамо давати своју рођену децу, коју они одрођавају од вере Христове и васпитавају их у Мухамедовој. Зато нас небо и поштовање према Богу гоне да, ради спаса толико хиљада душа што их нестаје свакога дана, пошљемо капетана Јована Ренезија, и овим писменом овлашћујемо га да поради код шпанскога краља или код ког било другог хришћанског владоца, да нам се помогне да се ослободимо, а све што ће речени Ренези преговарати и обећавати у име наше, ми ћемо потврдити, и у знак истинитости ово писмо биће потписано и нашим властитим печатима утврђено према обичају, који у нас влада.“¹⁶⁰⁾

¹⁵⁸⁾ Поред мекушног и неодлучног шпанског краља Филипа III војвода Лерма (Don Francisco Gomez de Sandoval y Rojas, duca di Lerma) руководио је државним poslovima тако да је краљ само номинално а овај стварно владао Шпанијом. С тога је и било препоручено српским главарима да се, поред краља, обрате овом војводи.

¹⁵⁹⁾ *Communicate del Cons. dei X*, filza 6.

¹⁶⁰⁾ „Io Gianni Patriarca di Servia, Bulgaria, Albania, Bosna, Arcegovina et de Macedonia, superiore de quelli, che sono dell' erito Greco con tutti Voivodi, Conti e Signori infrascritti de sudetti Regni comedimo per virtù della presente ampla autorità al Voivoda Giovanni Renes gentilhomo Albanese di trattar et capitulare con la Maestà Catholica over con qual si voglia Principi Christiani, che più parera al detto Renes, espediente per la liberatione de populi delli sudetti Regni, che di presente si trovano soggiettati sotto il Tirano nemico commune della lege Christiana, e questo lo facciamo per la gran Tirania, che ne usa non tanto nei gravi Tributi, che gli Turchi ne pigli-

Сва ова писма у Турину сређена 1. марта гласник Никола Радов донео је у Милан, где му је Ренеzi дао и своја три: по једно за Вуја Ришњанина, војводу Грдана и патријарха Јована. У првome је Ренеzi молио Вуја да приложена писма војводе савојскога што пре испoшље, јер се тичу крунисања посла толико година припреманогa, а што се тиче појединости, упутио га је на свога повереника Николу, пошто није могао на хартију ставити све што је желео.¹⁶¹⁾ У другим пак двама потпуно једнаке садржине јављао је Грдану и патријарху како им шаље Николу с писмима и с усменим порукама, па им вели да се не чуде што се посао отегао тако дуго, кад се већ Богу хтелo да се једном докона, и соколећи их уверавао је да ће те године извесно отпочети извођење предузећа, које су они толико ишчекивали, с тога их је молио да похитају с попињањем тражених писма војводи савојскоме.¹⁶²⁾

5. марта Ренеzi је предао писма Николи, који се кренуо пут Рисна. Ну кад је по свему изгледало да ће једном бити штогод од толико пута започињатог и напуштаног рада, предузеће ометоше баш они, на које се поглавито рачунало, али који су и до тада то исто радили. Ометоше га Јован Ренеzi и Вујo Ришњанин.

Ренеzi је Млечићима открио свој рад још у августу 1612. год., кад се оно, идући из Милана у Турин, задржао у Милану, где се с намесни-

ano, come anco li proprii figliuoli per tributo ne convien darli da puoi (li fanno renegare la legge Christiana e gli levano nella legge Maumethana loro, per questo si siamo mossi dal Cielo et dal' honor d' Iddio per la salute de tanti mille anime, che si perdono alla giornata à far questo ed espedire il sudetto Voivoda Giovanni Renes con questa autorità gli concediamo con la presente acciò proveda appresso la Sua Maesta Catholica over con qualche altri Principi Christiani, che ne sii sporto qualche aggiunto per la liberatione come di sopra di tutto quello trattarà il detto Renes, et di quello, che lui prometteva in nome nostro da tutti noi sarà confirmado, et in fede del vero la presente sarà sottoscritta et sugelatta con li proprii suggelli nostri all' usanza et stille del Paese«.

Докуменат је где су и они други горе поменути и на полеђини има натпис: *Copia della procura che il S^f. Patriarca, con tutti li signori hanno di fare al Capitano Giovanni Renes.*

¹⁶¹⁾ „Molto Ill.^{re} S.^{re} Viene Nicolò con l'incluse da V. S. per le quali V. S. vederà il tutto che farà di bisogno; la prego ha voler sollecitare la sua ispeditione poi che in questo ponto sta il tutto quello che si è affaticato tanti anni se questi recapiti che si ricercino verranno si farà il tutto che Dio sà che mai ho manchato ne à spesa ne à fatica et hora ho veduto il negotio à bonissimo fine che tutti restaremo consolati et à bocha il tutto ve dirà il detto Nicolò che in carta non si può mettere il tutto et con tal fine baccio le mani V. S. Di Milano alli 5. Marzo 1613.« (*Ibidem*).

¹⁶²⁾ „... V. S. Illma... il tutto intenderà à pieno dal detto Nicolò et la non se faccia meraviglia, se il negotio ha portato longhezza di tempo, però ha piaginto à Dio che il negotio è redutto à bon termine et V. S. Illma se ne stia di bon animo insieme con li altri Sig.^{ti} di costi che credo sicuramente che questo anno se darà principio alla impresa, che tanto è desiderata da V. S. Illma et d'altri, et tutto sarà in buona congiuntura...« (*Ibidem*).

ком шпанским и кастеланом договарао о стварању савеза хришћанских владалаца за акцију против Турака. Ренези је 29. августа кришом посетио Андрију Суријана, млетачког дипломатског агента и доставио му је на каквом послу ради. Он је казао, како су га, као познаваоца прилика у Турској, намесник и кастелан милански звали, да с њим преговарају, те је код њих био три пут на договору, када им је изложио свој план о стварању савеза хришћанских владалаца, у који би ушли: папа, краљ шпански, краљ пољски, ћесар и краљица француска. Али он је још додао како од намишљеног предузећа може бити нешто само ако у савез буде ушла и млетачка република, и да је без ње у напред онемогућен успех. Даље је саопштио како је Дон Мендоза наваливао на њ, да иде у Мадрид па да краљу разложи своје мишљење, али да он то није хтео учинити, да не би изазвао неповерење код Сињорије, код које су га клеветали неки такмаци његови, и ако јој је он одан толико, да би за њу заложно и главу своју. Том приликом, а поводом речи о хришћанском савезу, Ренези је млетачком резиденту изнео свој план, који би по републику био врло пробитачан и по коме би се Шпанци упутили да воде рат што даље од земаља, које су некада биле млетачке, те да им интереси не дођу у сукоб с млетачким. Даље, ћесар и краљ пољски имали би с Турцима водити рат на суву, а Сињорија млетачка најљивом и опрезно радећи ступила би у рат тек кад би проценила прилике и пошто би сви други већ били загазили, те би се тако она користила а не би дошла у сукоб ни с једним од савезника.¹⁶³) Све то јавио је Суријано у Млетке још тог истог дана и депеша његова стигла је 6. септембра, па, као предмет тајне природе, била је упућена Већу Десеторице, које, пошто су претходно из њега била искључена двојица папалиста,¹⁶⁴) донесе одлуку да се, што је могуће опрезније и што у већој тајности, саопшти Савијима Колегија и Сената ради обавештења ова два Већа.¹⁶⁵)

Чим је Сињорија овако била извештена о раду миланскога намесника, с којим је, као што знамо, био у договору војвода савојски, она је тајним расписом јавила својим службеницима на све стране да мотре на даљи рад шпанских агената, који би имао везе с овим пројектом, и постарала се да предупреди његово привођење у дело. Према томе нарочита пажња обраћена је на војводу савојскога, на рад у Риму код папе и да которски провидур узапти преписку и омете договор с главарима српским и арбанаским. А како се у Милану није много хитало

¹⁶³) Препис шифроване депеше Суријанове од 29. августа, прочитане у Већу Десеторице 6. септембра 1612. год. (*Communicate del Consiglio dei X*, filza 5).

¹⁶⁴) Папалистима зване су у Млецима присталице папине, које су искључивали из већања приликом доношења тајне одлуке о ствари, која би имала везе с Римом.

¹⁶⁵) *Consiglio dei X, Deliberazioni Roma*, Reg. 4. fol. 101.

— што се види по томе што је Ренезијев повереник Никола с писмима војводе савојскога од 1. и Ренезијевим од 5. марта 1613. носио и писма вишеванског епископа Одескалкија од 10. новембра 1612. год. — то Сињорији није било тешко да на време обавести своје службенике, да добро мотре на кретање посредника између српских и арбанаских главара и дворова шпанског и италијанских. Од свих пак Сињорија је била обратила највећу пажњу главном провидуру Далмације и Арбаније, коме је јављено како се чује за припреме војводе савојскога и да се код њега бави чувени гусар Енглез Петар Истон (Eston), који води преговоре о уређењу једне флоте гусарске, која може лако упасти у горњи део Јадранскога Мора и помоћи посреднике у извођењу њихова пројекта. С тога му је било наређено да појача бродовље, које је дотад имао под својом заповешћу и да се припреми за сваки случај.¹⁶⁶⁾

Ну при онако изукрштаним и супротним интересима владалаца, који су улазили у комбинацију савеза хришћанскога, Сињорија се, у ствари, није имала чега плашити, јер је могла увидети да је пројекат неостварљив. Па ни од покрета Хришћана у Турској, који би био у вези с акцијом тога савеза, није имала зепсти, јер га је могла онемогућити прекидом преписке српских главара с кнезовима италијанским. А то је могла нарочито извести у ово доба, кад је у рукама имала онако погодно оруђе, као што су били у Италији Ренези а у Приморју Ришњанин Вујо и Котаринин Пасквали, којима се Сињорија у овој прилици могла користити тако да што је отпочео Ренези својом доставом Суријану у Милану, то би довршио Вујо у Котору.

Повереник Ренезијев Никола с писмима отишао је у Приморје у јуну 1613. год., нашао је тамо Вуја Ришњанина и саопштио му је своју мисију. Вујо пак узео је писма и послао их којима су била упућена, али је у исто време о свему томе јавио Которанину Пасквалију, који дознавши то одмах оде которском провидуру и саопшти му, на основу чега овај 2. маја среди нарочити акат, који, преко провидура, достави Већу Десеторице обећавајући да ће добавити писма војводе савојскога и друга и послати их у Млетке на увиђај.¹⁶⁷⁾ Како су писма, као и прилози, били писани италијански, то је неко морао протумачити садржину заинтересованим главарима. Ту дужност прими на се један од браће Ришњана, после чега задржа писма, мислећи да их, преко Пасквалија, да провидуру на разматрање а потом врати онима чија су била. С том намером 30. јула Вујо предаде петнаест писама Пасквалију, а овај провидуру, заједно с једним

¹⁶⁶⁾ Senato secreta *Deliberazioni*, Reg. 103., fol. 95 v. (одлука од 21. маја) и fol. 99. (одлука од 8. јуна 1613. год.). У првој одлуци Сенат вели да је још раније јавио провидуру о припремама војводе савојскога, што значи да је сем оних вести из Милана од Суријана било и других, којима је Сенат био обавештен непосредно о војводину раду.

¹⁶⁷⁾ *Communicate del Consiglio dei X*, filza 6.

писменом упућеним Већу Десеторице. Сутра дан пак провидур которски Захарија Соранцо справи писма и Пасквалијеве представке и посла их поменутом Већу у Млетке, молећи да му се писма врате, пошто буду размотрена и преписана. Ну ова писма, не зна се са ког узрока, у Млетке стигоше врло касно тако да је Веће Десеторице одлуку о њима донело тек 1. октобра те године¹⁶⁸) и не бише враћена Пасквалију већ за свагда остадоше у архиву Већа Десеторице.

Међутим Ренези се и даље бавио у Милану код шпанског намесника Дон Мендозе очекујући повратак свог слуге Николе с потребним му писмима од Грдана и патријарха, а за све то време дошаптавао је млетачком резиденту Суријану о свему што би дознао, а односило би се на питање о покрету Хришћана под Турцима.

Такву је једну доставу учинио баш у доба кад су његова и војводе савојскога писма била у рукама српских главара, који су тако жудно ишчекивали час ослобођења од турске власти и не знајући какву улогу врши онај што од њих тражи пуномоћство да преговара с јевропским владоцима у име њихово и у корист њихову. 16. јуна Ренези је отишао Суријану и саопштио му вест, како је војвода неверски на путу у Рим, камо иде да с папом преговара о предлогу владике лаћедемонскога, који је ради тога ишао у Француску. То је израније познати нам предлог, по коме је војвода неверски имао да упадне у Мореју и да тамо отпочне акцију против Турака.¹⁶⁹) По саопштењу Ренезијеву овај корак војвода је учинио договорно с владом француском и добио је одобрење краљичино, која је имала да спреми 30—40 бродова, с којима ће војвода неверски, као заповедник њихов, поћи у Мореју, да тамо искрца војску од петнаест хиљада људи и да отпочне акцију. На овом пак путу војвода је имао да за свој план придобије војводе од Мантове и Фиренце, да га у том потпомогну.¹⁷⁰) Сем тога Ренези саопшти Суријану и податке о ранијим предузећима. Тако достави му, како је капетан Антоније Луц, повереник насавског кнеза Мавриција, писао из Рима, да је кнез готов с припремама и да је послао неког свог човека у Милан, да се састане с Ренезијем. Па како је овај био стигао у Рим, Луц је јавио Ренезију да не иде из Милана већ да ту сачека једног рођака Маврицијева, те да се нађе с њим.¹⁷¹)

Ну беспослени Ренези требало је да се користи тим. Он је увиђао да од корака војводе савојскога и миланскога намесника неће бити ни-

¹⁶⁸) Један препис одлуке постоји у *Communicate del Consiglio dei X*, filza, 6., где су и сва писма, а одлука је заведена у *Consiglio dei X, Deliberazioni segrete di Roma* Reg. 4., fol. 126.

¹⁶⁹) Види горе на стр. 10. и 11.

¹⁷⁰) Види горе примедбу 15. и текст над њом.

¹⁷¹) У депешн Суријановој Већу Десеторице од 20. јуна 1613 год. (*Communicate del Consiglio dei X*, filza 6).

шта. Знао је да нема шта отуда да очекује. Зато му је требало да за времена нађе други извор за своје приходе. С тога достављајући горње вести Суријану Ренези нагласи како му се чини да они у Риму мисле да раде без њега, те да и оно Луцово писање, како ће Маврицијев рођак доћи у Милан да се нађе с њим, није ништа друго до покушај да га што више удаље од својих преговора. Зато представљајући се као човек одан Сињорији млетачкој, затражи да иде у Рим, где ће пратити кораке оних, па о свему што буде дознао да извести Сињорију. Тај предлог би по вољи Суријану, зато још тог истог дана писа Већу Десеторице и посла како вести добивене од Ренезија тако и предлог овога, у коме је налазио један доказ више његове оданости према Сињорији, те га с тога и препоручи пажњи Већа.¹⁷²⁾

Сутра дан по овоме ревностно достављач Ренези поново се обрете код Суријана. Беше дошао да му саопшти нове вести, које за Суријана нису биле без интереса. Ренези достави како је наишао на поклоника Франческа Чита, који га је звао да иду у Шпанију додајући како је у Милан стигао неки капетан Шпанац, којег је сам краљ послао у Напуљ, откудa ће га неки људи одвести у Турску, да извиди земљиште и прилике тамошње, како би потом краљ, на основу његових извештаја, донео своју последњу одлуку о предузећу против Турака. Па ценећи да ће рад овог шпанског изасланика бити од замашних и штетних последица по млетачку републику, Ренези, да се покаже одан Сињорији, предложи Суријану да он пође за капетаном у Напуљ и да га прати куда год тај буде ишао, да мотри шта ради и да о свему томе извештава Сињорију. Али како би то извео, Ренези је остављао свом нахођењу, да сам бира средства и да доскаче приликама. Да пак докаже како су му млетачки интереси најдражи и да га на тај корак нагони само велика оданост према републици, Ренези наговести Суријану како ће ради тога прежалити плаћу од 400 дуката, што је прима од Шпаније на рачун својега издржавања. И Суријан прими предлог оберучке и одмах извести Сињорију о Ренезијевој понуди.¹⁷³⁾

Али од овог Ренезијева предлога не би ништа. Ни Веће Десеторице нити Сенат не донесоме никакву одлуку, која би се тичала депеше Суријанове и предлога Ренезијева. Је ли пак овај што друго предузимао те године, не знам, јер о његовом даљем раду из 1613. год. немам никаквих података. Међутим према неким каснијим подацима може се претпоставити да Ренези није хтео седети скрштених руку, јер кад му Сињорија није прихватила предлог и пошто због горе изложених прилика није имао шта очекивати од учињеног корака код војводе савојскога,

¹⁷²⁾ *Communicate del Consiglio dei X*, filza 6.

¹⁷³⁾ У депеши Суријановој Већу Десеторице од 17. јуна 1613. год. (*Communicate del Consiglio dei X*, filza 6).

покушао је да другом понуди своје услуге. Први такав, коме се могаше обратити, био је војвода мантовански, кардинал Фердинанд, али како је овај био у великој незгоди због рата с војводом савојским, те се није имао кад занимати другим пословима, Ренези се ту није могао користити. Зато се обрати војводи пармскоме, на чијем се двору јавља у пролеће 1614. год., када је радио на послу, који има врло јаке везе са садржином извештаја о састанку српских главара у Кучима 8. септембра те године. Због тога разматраће рада Ренезијева у год. 1614. и 1615. јесте најинтересније, јер су тамо подаци, на основу којих се поглавито може наћи творац поменутог извештаја о састанку и договору српских главара, па према томе и оценити његова вредност.

Још у почетку ове расправе нагласио сам, да је за што бољу оцену вредности тог извештаја, као историјског податка, преко потребно наћи му досад непознатог творца, кога сам тражио међу авантуристима и посредницима између Западњака и представника српског и арбанаског живља. Зашто сам пак тако радио, разлози су наведени раније, те је непотребно да их понављам. Према томе и за пут, којим сам пошао у том трагању, мислим да је оправдан, јер је једини којим се може доћи до одговора на постављени задатак. Ну како је тих посредника било повише, то сам их, према њихову раду, поделио у три групе и анализујући им рад показао сам како творца документа не треба тражити ни у првој нити пак у другој групи, већ у оној последњој, чији су главни представници: султан Јахија и капетан Јован Ренези. С тога сам о њима и писао опширније. Али ако се досад изнесени рад ове двојице упореди, јасно је да се Ренези пре може сматрати творцем извештаја о састанку главара у Кучима него ли Јахија, јер кад у раду једног и другог потражимо података, који одговарају главним одељцима извештаја а поглавито догађаја у њему, лакше ћемо наћи тога код Ренезија. Ну за што потпунији и за што тачнији суд о томе треба имати нарочито у виду један факат, а то је: да је *Ренези био врло неискрен при вршењу послова врло поверљиве природе*. При таквим пословима он је ревностно вршио улогу достављача. Али је интересно при том запазити и други факат: да је он достављао не само што му је било поверено или што би дознао, већ је и сам *измишљао* много што шта, тако да му је то постало не забава већ *занат*. Према томе није никакво чудо што је овај, у намери да што боље протури своје лажи, створио не само онај извештај о састанку и договору народних главара у Кучима од 8. септембра 1614., већ и *још један досад неизознат*, опет о састанку тих истих главара у Кучима, само нешто раније, од 14. јула те године.

Овај други, али по времену ранији, Ренезијев извештај јесте кључ за решавање постављенога задатка. Он је врло интересна потврда раније изнесенога рада и суда о Ренезију, и пружа података, које прво треба

изнети на на основу њих доћи до поузданог закључка о творцу другог извештаја. Зато, дакле, да се прво задржим на њему.

Крстарећи по Италији с једног краја на други Ренези је, као окретан човек, направио доста познанстава. Једно од тих, тако стечених, било је с неким Ђакомом Пертузом, теологом и доктором права, који је имао веза с ученим и отменим светом. Тај Пертузо заједно са својим пријатељем, а с времена на време секретаром, Алфонзом Мармиљонијем из Мачерате, у марту 1614. год. бавио се у Милану, кад га једног дана нађе Јован Ренези и рече му како, знајући да врло добро стоји код многих отмених и да га ови радо примају, жели да од њега дозна ко би га могао тајно и поверљиво одвести војводи пармскоме, с којим мисли да преговара о врло значајном предмету, и обећа да ће њему, Пертузу, као пријатељу, све поверити. На то му овај одговори како ништа није лакше, пошто код пармскога војводе врло добро стоји његов пријатељ војвода од Поли.

После таквог одговора Ренези повери Пертузу како мисли да с пармским војводом преговара о освајању Арбаније, при чему ће се имати при руци народ из оног краја, са чијим главарима он стоји добро, те нуди своје услуге у пола готовој ствари. То се допаде Пертузу те без икаквог оклевања углави с Ренезијем да заједно иду у Парму, што и учинише одмах по Ускресу. Кад су стигли у Парму, Пертузо одмах се нађе с војводом од Поли, па састајући се с овим свакога дана исприча му о чему мисли Ренези да преговара с војводом пармским, а потом удеси те се састану Ренези и војвода од Поли. У разговору Ренези обавести овога о својој намери, који после тога кришом једне ноћи одведе Ренезија и Пертуза војводи на договор, а потом састанци војводини с овима учесташе и преговори потрајаше пуна два месеца.¹⁷⁴⁾ Резултат тих преговора би да војвода прими на се ранију улогу војвода савојскога и мантованскога: да са својом војском, а потпомогнут Шпанцима, упадне у Арбанију и потпомогне устанак српских и арбанаских племена, зашто ће га ова изабрати за краља тамо основаном краљевству. Ну како је за извођење тог задатка требало набавити средстава и припремити народ потчињен Турцима, то је оно прво војвода пармски примио на се рачунајући да

¹⁷⁴⁾ „Venne in detto tempo dell'anno 1614 (del mese di Marzo) in Milano il Cap^o. Gio. Renes à posta per trovare detto S^r. Giacomo et trovatolo gli disse che sapendo lui benissimo esso esser persona accetta à molti Sig^{ri} grandi d' Italia volesse insegnarli chi l' avesse confidentemente potuto introdurre col Ser^{mo} Duca di Parma, col quale era venuto à posta per trattare negotii importantissimi et per essergli amico à esso S^r. Giacomo li confidarebbe il tutto. Risposegli il S^r. Giacomo che cio li era facilissimo havendo appresso quella Altezza un suo caro Patrone et confidente che era il Duca di Poli, fratello dell' Illmo S^r. Cardinal Conti, già morto. Inteso questo il Cap^o. Giovanni, doppo haverli confidato quanto intendeva trattare con quella Altezza si risolsero d' andare à Parma, come fecero dopo le Santissime feste di Pasqua.

ово друго постигне преко Ренезија, и не хотећи одлагати рад да овоме писма за главаре и новаца за пут, па га упути у оне стране.

Шта је радио тамо, Ренези је изложио у свом извештају што га поднесе војводи по повратку у Парму. Он тамо вели како је 25. јуна те године био стигао у Црну Гору и одсео у кући некога кнеза Вуја,¹⁷⁵) оца кнеза Марка, с којима се прво договорио о послу што му га беше поверио војвода пармски. По договору с овима одмах је био послан човек Вују Стјепову у Рисан и Јову у Горњи Грбаљ с поруком да одмах дођу на састанак с капетаном Ренезијем и с његовим домаћинима, Вујом и Марком, што су ови учинили сутра дан и после дугог већања било је одлучено: да се дукађински првак Ђениђери и вршевачки кнезови позову на састанак у Кучима код Лале Дрекаловића, где ће им Ренези саопштити новости и поруку. Уједно би одлучено да, ако који од главара не може доћи на састанак, пошаље свој печат са заклетвом, да ће пристати на све што се на састанку буде одлучило.

По причању Ренезијеву, на разаслате позиве 14. јула на састанак у Куче било је дошло двадесет и пет главара, а деветнаесторица, што не моглоше доћи, послали су своје људе с печатима и са заклетвом. На збору је прво била саопштена порука војводе пармскога а потом међ сакупљене главаре позван Ренези, који је изложио војводине погодбе, на што му после дужег већања би одговорено: да се врати војводи, па пошто му од стране збора изјави поштовање, да каже како су га сви главари слонке изабрали за свог краља и господара, само да га сад моле да и он не уради као што су поступили толики други владоци, као папа Климент VIII, ћесар Рудолф и најзад војводе савојски и мантовански, који су својим обећањима побунили народ и навели га на велике трошкове, због чега је, кад није било помоћи, морао да страда животом, чашћу и имањем, јер су Млечићи, добри пријатељи турски, сваки пут извештавали Турке; па боље им није било ни од обећања католичких владалаца као да ће склопити савез и између себе изабрати једног, да с војском

„Dove arrivati la prima sera esso S^r. Giacomo solo con alcuni giorni seguenti si abbochè con detto S^r. Duca di Poli dandogli ragnaglio di quanto il Capⁿ. Gio. Renes intendeva trattare col Ser^{mo} Duca di Parma, poi fece abochare similmente sopra ciò il detto Capⁿ. con esso S^r. Duca di Poli, il quale inteso il tutto introdusse sescretamente ambidoi insieme di notte à quella Altezza colla quale per allhora et per doi mesi appresso hebbero più volte longo discorso sopra quanto esponeva il detto Capⁿ Gio....“
[У извештају Мармиљонијеву (без обележеног дана) од год. 1616., поднесеном Сињорци метачкој и сачуваном у Млет. Архиву, у *Proveditori Sopraintendenti alla Camera dei Confini: Dalmazia, Levante, Uscocchi, busta 4.*]

¹⁷⁵) Судићи по оном писму војводе савојскога од 1. марта 1613. год. ово је, без сумње, Вујо Рајчев, о коме се има података с друге стране да је био спахија Црне Горе и да му се син звао Марко. (В. у Вољичину *Опису скадарскога санџакага*, у *Staginata* X, 169., и у моме чланку *Црна Гора у почетку XVII века била је, заиста, потчињена Турцима*, у *Делу* за јануар 1898. год., стр. 78.—82).

и с бродовљем дође да ослободи народ. Зато је Ренези имао рећи како главари пристају да за свог краља приме војводу пармскога, који обећава да ће, уз припомоћ шпанскога краља, савладати све тешкоће и ослободити хришћански народ од насиља тако сурова непријатеља. Потом су му дали писмо да га преда војводи у руке с поруком да га, у име њихово, замоли, да им пошаље један добро наоружан брод, на коме би му могли сигурно послати своје посланике, које ће изабрати, чим се патријарах врати с пута из Цариграда.

По даљем казивању Ренезијеу, у писму главара посланом војводи био је означен број бораца, описани су градови и реке, што је овај желео да зна, а уз то главари су усмено поновили посреднику како се може окупити на две до три стотине хиљада бораца готових и вољних да се заложу за своју слободу и за свог будућег краља, напоменувши му како ће њихови посланици дати потпуног обавештења о свему што војводи буде требало да зна. Али приликом изласка пред војводу Ренези је имао још да изнесе жељу главара да се испошље и један инжињер, који ће извидети луке приморске и положаје, где ће се подићи тврђаве за што бољу одбрану земље, а и да не би било рђаво, кад би војвода набавио што је могуће више оружја за пешадију и коњицу као и топова, па да им се то пошаље.

С тим је био завршен договор на састанку 14. јула, после чега је Ренези напустио Куче и сишао у Приморје, откуда је потом прешао у Италију, да војводи пармскоме поднесе извештај и да му преда писма од збора главара. *Тако се вели у извештају, али све то није истинито.*

У Парму Ренези је стигао тек крајем октобра те године. Тада је одмах изишао пред војводу и усмено му саопштио све што су му били поручили на састанку у Кучима. Али војвода хтеде да му се о свему томе поднесе писмени извештај. Зато се Ренези повуче у засебне одаје у војводину двору заједно с Ђакомом Пертузом, па како им за сређивање извештаја беше потребан још неко вичан перу, Пертузо позва свог пријатеља, горе поменутога Мармиљонија, коме Ренези исприча свој пут и све што треба изнети у извештају, а овај му то одмах среди. Ну Мармиљони пошто среди конценат, прво с њега препише један препис за војводу, па кад је остао насамо, препише још један за се, сакрије га и при поласку из војводина двора понесе га собом,¹⁷⁶⁾ те тако сачува од

¹⁷⁶⁾ „... Cap^o Gio.....fece ivi ritorno alla fin d' Ottobre in circa del medesimo anno 1614 presentando lettere de quei Signori di quelle parti dirette à quella Altezza et al Rè di Spagna, che non sò quale particolarità contenessero, facendo in oltre relatione à bocca di quanto da quei Sig^{ri} gli era stato imposto, dal che tutto volse quella Altezza se ne facesse scrittura.

„Il Cap^o Gio. assieme col S^r. Giacomo ritirati in loco appartato della corte per eseguire l' intentione della scrittura che l' Altezza desiderava e bisognando in ciò persona fosse atta, esso S^r. Giacomo si servi di me, come haveva fatto sempre, in quel

заборава интересан докуменат, који је у овој прилици у толико интереснији што служи као најбољи доказ Ренезијева рада и улоге, коју је почео играти још од 1606. год. али је никад није изводио као ово 1614. и следеће године.

У том извештају поред саопштених података има још нешто о мисији Ренезијевој код војводе. Пошто је саопштио шта је радио у Кучима и какву је поруку добио од главара, овај је напоменуо војводи како се може радити с посланицима што их мисле слати главари, који, у знак што већег јемства, желе да за таоце даду своје синове и браћу, с тога је замолио војводу, да их, ради што бољег успеха започете ствари, драговољно прими, јер је уверен да главари неће изневерити дату реч, пошто необично жуде да се ослободе тешког и несносног јарма турског. О оном пак броду, на коме су се имали у Италију превести посланици њихови, казао је војводи да треба да буде јак и добро наоружан, да би се могао бранити, ако би наишао на млетачке галије или друго какво бродовље. А да се војвода увери, са колико жудње главари мисле да приступе послу, Ренези је додао како су му обећали да ће, пошто војвода исплати брод, они примити на се да плаћају бродаре на њему за све време док буде од потребе. По његову мишљењу на томе броду имали су се посланици превести у Италију и вратити натраг, а потом узети таоци. У случају пак да се породи рат у Италији, војвода се могао њим послужити за превоз војника и коња из Арбаније и других покрајина, у чему би му се нашли при руци речени главари. Најзад брод је могао послужити и за превоз робе, те тако ни у ком случају од њега не би било штете. А поред свега овога уз извештај Ренезијев приложен је и списак имена главара, како оних што су били на састању тако и оних других што су по својим повереницима послали своје печате и заклетву.

Према овоме, као и према садржини још неких хартија, које се тичу Мармиљонијева рада код млетачког резидента у Милану,¹⁷⁷⁾ може се сматрати као *несумњив факат*: да је Јован Ренези у октобру 1614. године *поднео шармском војводи извештај* о свом одласку у Куче, о састанку српских главара и о њиховој одлуци. Али утврђивањем тога факта није решено и друго за ову прилику много интересантије питање, питање *о тачности садржине извештаја* Ренезијева. А ово се питање мора истаћи, јер да је извештај поднело друго које лице, познато као честито и поуздано, сумњи у истинитост његове садржине не би било места, управо не би се имало разлога за то, ну кад је у питању рад аванту-

che gli era bisognato, e dai detti tutto dettatomi, fù da me scritto, che bisognandone poi una copia in bona forma come si usa per dare à S. Altezza, hebbi commodità di farne una altra copia per ritenerla appresso di me come feci....^c (У Мармиљонијеву извештају).

¹⁷⁷⁾ Делеша Антонија Марија Винчентија млетачког резидента у Милану од 3. децембра 1616. год. с прилозима (*Comunicato del Consiglio dei X*, filza 7.)

риста Ренезија, познатог *достављача, превртљивца и варалице*, сумња у тачност извештаја јесте оправдана, прво што у њој има података, који се косе с другим савременим и несумњивим подацима и друго што даљи рад Ренезијев из год. 1615., који је у непосредној вези са изнесеним у извештају, даје и сувише доказа о Ренезијевој склоности к *измишљању*.

Кад је овај авантурист дошао у Парму, представио се војводи као *нарочито послан* од стране српских главара, па је то исто говорио и другима тамо. Међутим то *не стоји*, јер Ренези напустивши рад са шпанским намесником и кастеланом у Милану дошао је у Парму и ту, користећи се писмима добивеним од српских главара, којима је био овлашћен за преговоре код шпанскога краља, представио се војводи пармскоме као *нарочито послан* к њему. При овом раду у Парми он није имао нових и нарочитих инструкција за посредовање код војводе, већ се послужио оним *раније добивеним преко свог слуге Николе*, на која су главари, према упуштвима владике виђеванскога, војводе савојскога па и самог Ренезија, ударили потписе и печате, као што је било сређено и оно писмо послано војводи савојскоме 1608. године од главара српских. Дакле, списак имена начињен је према оним писмима од 1613. године, а извештај је сређен тако да је за основ узет ранији догађај, коме је *појединости измислио Ренези*, па пошто је догађај бацно за годину дана у напред и довео га у везу с радом војводе пармскога, истакао је себе као главног радника. За потврду тога сâм извештај пружа доказа, али ћу их за сада навести само два. Такво је оно место у извештају где главари поручују војводи пармскоме, да не ради као што су раније радили многи владоци, па се чак помиње и *савез католичких владалаца*, који такођер није ништа учинио за спас Хришћана потчињених Турцима. Горе је изложено да је у ствари тај савез постојао само у *замисли* код оних, чији је посредник имао бити Ренези, док се бавио у Милану и у Виђевану, и да главари српски још нису ни ступили у везу с његовим извршиоцима већ су само овластили Ренезија да отпочне преговоре, о којима они нису били извештавани те према томе нису се ни могли жалити, а то значи да је онако у извештају *могао* писати Ренези, коме је био познат покушај таквога рада на савезу, али да тако *нису могли* говорити главари. Даље, Ренези је поднео извештај као да је био на збору, међутим тамо има очигледних доказа да тога није било. Такав је на пример у томе, што се у списку имена присутних главара на састанку спомиње и Грдан, оногоски војвода, који је био у животу 1613. год., кад је Николи Радову дато пуномоћство за Ренезија од стране главара, а за преговоре с војводом савојским краљем шпанским и намесником миланским, али *није био жив и 1614. год.*, у доба када Ренези вели да је био састанак у Кучима.¹⁷⁸⁾ Кад пак

¹⁷⁸⁾ Сем докумената из извора Ренезијева и Јахијина, у другима из године 1614. нигде се не помиње војвода Грдан, јер овај тада није био у животу, зато добар познавалац онога доба и краја, Маријан Волица, у додатку *Описа скадарскога санџака*та

Грдан у то доба није био у животу, значи да на веровном писму упућеном војводи пармском од стране збора српских главара није могао бити ни потпис нити пак печат његов, а ако је био на каквом писму, то је било на оном од 1613. год., којим се Ренеzi за ову прилику користио да представи војводи како је порука доиста од главара са збора државнога у јулу 1614. год. Из овога пак излази да је извештај о догађају 14. јула 1614. год. *лажан* и да је написан на основу података, који се тичу ранијега рада Ренеziјева. За јачу потврду овога служи даљи рад Ренеziјев из 1615. и 1616. год.

По речима Пертузова пријатеља Мармиљонија, који је у двору војводе пармскога, а по казивању Ренеziјеву, написао извештај о састанку главара у Кучима 14. јула 1614. год., и који је сав рад Ренеziјев код пармскога војводе обелоданио Сињорији млетачкој, кад је Ренеzi у октобру 1614. год. поднео извештај, војвода пармски хтео је да се увери о свему што му је овај саопштио писмено и усмено, зато је одлучио да у оне крајеве пошље своје поверенике, а капетана Ренеziја да задржи у Парми, док се ови не врате. Мармиљоније вели даље да је војвода остварио своју жељу, јер је нашао неке, којима је наредио да иду у Арбанију, да се увере о казивању Ренеziјеву. И ови су отишли, а кад су се повратили, уверили су га да је све тако и собом су довели некаквог фрањевца Андрију *Бошњака*, пријатеља и повереника главара српских и арбанаских, који је имао нарочито да потврди истинитост Ренеziјева казивања. Али незгода беше што овај није знао ништа италијански, те га војвода није могао насамо испитивати. Зато га војвода подуже задржа и даде му прилике да научи италијански, па кад то постиже, стаде га испитивати и дознаде како је Ренеzi истину рекао. Уверен тако да је наишао на добар пут војвода најзад у јулу 1615. год. у Арбанију опреми посланство састављено из Ренеziја, Андрије Бошњака и једног инжињера, да однесу писма, дарове и поздрав главарима и да отуд доведу таоце за јемство, да ће се радити како треба.

При поласку Ренеzi је говорио да ће се вратити од прилике при крају октобра и то преко Анконе, а војвода верујући тврдо у то, чим је изасланство отишло из Парме, пун одушевљења послао је нарочитог посланика шпанскоме краљу, да га извести о предузетом кораку и замоли за помоћ, кад му устреба. Војвода се загревао надом на успех од Рене-

вели овако: „Case N. 320 Onogosti et Nicholsich, comandata dal figliolo di Gardan vojvoda confina con li ribelli del ducato di Scuttari...“ (*Starine* XII, 192). У овоме свом спису Волица говори доста опширно о догађајима из 1613. год. што значи да га није завршио пре краја те године; посету пак написао је у Млецима 25. маја 1614. год., што ће рећи да је спис средно у Котору најдаље у пролеће те године, пре него је пошао у Млетке. Зато кад он у пролеће 1614. год. не помиње Грдана, него вели да је у Оногшту војвода Грданов син, значи да је помен умрлога војводе у Ренеziјеву списку главара тачан за јесен 1613. али не и за 1614. годину.

зијева предузећа, али ни он ни његова околина па ни млетачки достављач Мармиљони, у опште нико није могао запазити да је војвода запао у руке једној групи авантуриста. Јер и они војводини изасланици, као и набављени калуђер Андрија Бошњак — сви беху од истога кова, сви су радили по нарочито удешеном плану и сами су оверавали своје измишљотине, којима су се користили две године на рачун војводин.¹⁷⁹⁾ На војводину двору нико није могао мислити ни да Ренези није отишао у Арбанију. У ствари пак овај авантурист у место да иде тамо, ударио је на другу страну, пошао је за другим ловом, и кад је прошло толико времена, колико му је од прилике требало да оде у Арбанију, да се тамо нешто задржи и врати натраг, поново је дошао у Парму, да обмањује војводу и да му доноси нов лажан извештај, поздрав и поруку од српских главара, са којима се није ни видео.

У место да оде у Арбанију те да однесе војводину поруку главарима и да с овима ступи у преговоре, Ренези је отишао у Мантову, камо у то доба стиже и Јахија по повратку с Балканског Полуострва. Горе је напоменуто да је Јахија у Мантови нашао Николу Минијата Дубровчанина, који му је предложио да иде у Фландрију к Маврицију насавском,

¹⁷⁹⁾ За пример, како је била организована ова дружина, најбоље могу послужити речи Мармиљонијеве из његовог првог извештаја млетачкој Сињорији, кад се упореде с подацима који ће бити даље наведени и којима се потиरे раније стечено Мармиљонијево мишљење, као необавештеног и лаковерног у истој мери какав је био цео двор пармскога војводе. Мармаљоније вели овако: „... Capitano Giovanni l' anno 1614. alla fine di Ottobre, quando ritornò la seconda volta per ilche il Sig^r Duca non totalmente credendo quello che da costui gli fù esposto et perciò volendosene chiarire conforme è solito di Sua Alt^a, tratene il sudetto Cap^o Giovanni dal sudetto tempo fino alli 10 di luglio prossimo passato, et in questo mentre il Sr Duca spedi huomini suoi confidenti in quelle parti per tentare et chiariri del vero di dove anco fece venire un frate del ordine di S. Fran^{co} (Zoccolante) chiamato Andrea Bosnese di statura grande faccia mansueta, di volto proportionato, bianco, di eta di 28 anni in circa, di barba bionda benchè rara, occhio ne bianco ne nero, come quello che era intrinseco di alcuni di quei Sig^{ri} Principali et fattolo condurre quà con la destrezza che è proprio dei Principi gli ha fatto imparare perfettamenteamente la lingua Italiana, che non havea, per intendere da lui, si come ha fatto tutta la intentione di quelli Sig^{ri} et la verità del negotio. Onde per mezzo di questo et d' altri, è venuto in cognitione Sua A., che il negotio è verissimo, et perciò fece rissoluzione di mandare si come mando alli 10 di luglio prossimo passato il sudetto Cap^o Giovanni et sudetto frate Zoccolante et altri confidenti di Sua Altezza Ser^{ma} assieme con un Ingegnero con lettere et presenti à quei Sig^{ri} e con ordine che havessero à condurre gli Ambasciatori tutti sopra una nave comprata e nolizzata da S. A. ben monita...“ И сматрајући да је све то истина, кад се ово посланство повратило крајем октобра те године Мармиљони помишљао је да повдеч поткуни Андрију Бошњака или другога ког из њихове групе те да дозна шта су преговарали кришом с војводом пармским и за кад су удесили дан поласка војске у Арбанију. Али као што ће се видети из даљег излагања, то није било потребно, јер је Ренези намерно и с нарочитим планом обмањивао војводу чинећи тако услугу Сињорији млетачкој.

не би ли помоћу овога остварио своју намеру. У томе га је Јахија послушао па пошто се претходно јавио војводи мантованскоме, кардиналу Фердинанду, с Минијатом и својим слугама кренуо се на пут¹⁸⁰⁾ али је повео собом и Арбанасе, који се тада беху нашли у Мантови и с којима је био Ренеzi.¹⁸¹⁾ Њега је Јахија повео на пут, јер му је био потребан, пошто је Ренеzi једном био посредник војводе мантованског код кнеза Мавриција.¹⁸²⁾ Шта је даље радио Јахија и куда је пролазио, било је речи раније,¹⁸³⁾ али је од значаја истаћи факат, да је с њим био Ренеzi и да су заједно отишли у Француску војводи неверскоме, да му својим фантастичним пројектима, немереним обећањима и измишљотинама распаљују жудњу за освајањем турске царевине помоћу устанка српског и арбанаског народа. *Том приликом* ова двојица поднела су онај извештај о састанку и договору српских главара у Кучима од 8. септембра 1614. год., при чему је Ренеzi дао идеју, а у разради помагао га Јахија. А да Ренеzi заиста није ишао у Арбанију него да је с Јахијом био у Француској, за доказ служе три италијански писана писма султана Јахије, датована из Париза 10. септембра 1615. год., и једно писмо француски писано од војводе неверскога, из Невера од 23. септембра, која у исто време служе и за доказ да има везе између оног извештаја о састанку и договору главара у Кучима 8. септембра 1614. год. и Ренеziја, а у неколико и друга му Јахије.

Прво писмо Јахија је био упутио војводи Грдану. Тамо Јахија писаше овоме како му шаље свог капетана и војводу Јована Ренеziја, који ће му у руке предати писмо и с њим *преговарати о предузећу од врло великог значаја* а од нарочите користи за њ и за његове. С тога га мољаше да Ренеziју поклони потпуно поверење за све што му буде говорио у име његово или што било друго, али у корист реченога предузећа, јер ће му он обоје одобрити, па према томе увераваше Грдана и његове присталице, да ће им бити испуњено све што им Ренеzi буде обећао.¹⁸⁴⁾ Друго писмо било је упућено патријарху пећком, а са истим смером. И овога је Јахија молио да верује казивању Ренеziјеву, пошто све поруке не може

¹⁸⁰⁾ Види горе на стр. 24.

¹⁸¹⁾ „Lasciati in quella città (Млеци) li servitori acciò vendessero le mercantie, ando il Sultano à Mantova. dove trovò Nicolo Miniati sudetto, come consapevole delle cose di Servia, et alloggiato in casa sua, li racconto quanto s'era passato. Mandò poi à condur li suoi servitori con li suoi danari da Venezia e con li Miniati e certi Capitani Albanesi rissolsero andar tutti in Fiandra“ (*Levacovich — Catualdi*, стр. 400.).

¹⁸²⁾ Види горе на стр. 44.

¹⁸³⁾ Види горе на стр. 24. и 25.

¹⁸⁴⁾ „Riceverà V. Sig^a Illma, писаше Јахија Грдану, *којега више није било у животи*, la presente per mano del Sig^r Capitano Giovanni Renesi voivoda mio Gentil huomo et fedelissimo servitore et egli le *tratterà di negotii di grandissima qualità* et à lei in particolare utilissimi sicome consegentemente potranno sperare tutti quelli che sono da lei dependenti, ò in altro modo del suo seguito, conforme à che confido che

ставити на hartiju, и да га помаже у извођењу поверенога му задатка.¹⁸⁵⁾ Треће пак писмо његово било је упућено патријарху, митрополитима, владикама, свештеницима, војводама, кнезовима и свој господи хришћанској у турскоме царству. Свима овима Јахија је слао поздрав по Јовану Ренезију, који има с њима да преговара и уговара о стварима од врло великог значаја, којима се тежи *оштем спасу свих народа испод турске власти*, што ће свим главарима бити на корист а њему на задовољство, зато их је молио да буду на руци његову посланику, да га помажу и да му верују за све што им буде говорио, пошто је на то овлашћен од његове стране.¹⁸⁶⁾ А последње, писмо војводе неверскога, јесте спроводно,

gl' habbia da fare conoscere l' effetto *del negotio istesso*. Piacerà dunque à V. S. Illma dare intera fede al detto Signore Capitano in quello che da parte mia le esporrà, oltre à qualsivoglia altra cosa, ch' egli per se medesimo narrerà *in beneficio del detto affare*, et io l' uno et l' altro haverò per approvatissimo, assicurando lei et i suoi seguaci, che non resteranno defraudate di quel ch' à nome mio le sarà promesso dal Signore Capitano Giovanni....^c (Оригинално писмо с осталима сачувано је у Мает. Држ. Архиву, у одељку *Proveditori Soprintendenti alla Camera dei Confeni*, busta 246. — *Dalmazia, Uscochi, Levante*, busta 4., а објавио га је Катгуади у више пута поменутом делу, на стр. 538.)

¹⁸⁵⁾ „Invio.... Capitano Giovanni Renesi Voivoda mio gentilhomo... al quale si compiacerà Vostra Signoria Illma dare intera fede in tutto quello, ch' egli le referirà a mio nome, oltre à qualsivoglia particolare, ch' egli per se stesso le proporrà *in materia dei detti affari*, per i quali mi sono mosso *di mandarlo à posta*, acciò da lui à viva voce Vostra Signoria Illma resti à pieno informata di tutto quello, che per degni rispetti non ho giudicato espediente di mettere in carta, pregandola d' aiutarlo et favorirlo, et particolarmente in quelle cose concernenti il servizio *del negotio*, ch' egli le parlerà.... (Ibidem).

¹⁸⁶⁾ „*Agli Beatissimi Patriarchi Ill^{mi} et Rev^{mi} Arcivescovi, Vescovi, Rev^{di} Sacerdoti, Ill^{mi} Vaivodi et Sig^{ri} del detto Imperio*, salute del Sig^{ro} Iddio felicità et augumento nelle loro dignità et azioni. Per nostra speciale volontà, mosso da giustissime ragioni et cause habbiamo deliberato d' accompagnare con la presente come facciamo il Sig^{ro} Capitano Giovanni Kenesi, Vaivoda nostro gentilhomo et fedelissimo Servitore et come tale desideriamo che sia riconosciuto da tutti gli Capi et Sig^{ri} del sudetto Imperio, et perch' egli doverà *trattare, disporre et risolvere importantissimi negotii spettanti al servizio dell' Omnipotente Iddio, alla salute universale de Popoli et beneficio d' essi Capi* et nostra particolare sodisfattione esortiamo et preghiamo per ciò gli medesimi à volerli essere favorevoli et prestarli fedele assistenza et aiuto in tutto quello che gli occorrerà in materia *del nostro et loro servizio* notificandoli essere di nostra mente, che dieno al detto Sig^{ro} Capitano intera fede et credenza in tutti quelli affari, che esporrà di commissione nostra tenendo egli da noi amplissima autorità, come per la presente in ogni migliore modo et forma gli concediamo et haveremo per aprovatissimo quanto stabilirà con i detti Sig^{ri} ò altri dipendenti ò rappresentanti l' autorità loro et noi all'incontro saremo pronti à gratificarli di tutte quelle gratie, che saranno di loro gusto et sodisfattione et anco in honore et beneficio de loro Posterì et per essere così la nostra determinata volontà sarà la presente signata di nostra propria mano et sigillata con il nostro solito sigillo. Di Parigi li 10 di settembre 1615. Sultan Jahia gran Principe Ottomano^c.

koјим је овај наредио свим властима под собом да Ренеџија пропуштају и да му не чине никакве незгоде.¹⁸⁷⁾

Дакле, сва четири писма *везана су искључиво за личност капетана Ренеџија*, који је имао да прва три однесе из Француске српским главарима, те да с овима отпочне преговоре толико пута вођене за рачун кнезова италијанских. Према томе она јасно говоре да је *Ренеџи био с Јахијом код војводе неверскога*, и у исто време тврде да Ренеџи с поруком војводе пармскога *није отишао у Арбанију*, већ на другу страну, за новим пленом.

Ну Ренеџи није преварио само војводу пармскога. Он је то исто урадио и с Јахијом и с војводом неверским. Стари „гусар који само јури за ђаром и новотаријама“ није могао а да не продужи свој стари занат. Пошто је од Јахије, у име војводе неверскога, добио писма, која су била *одговор на онај његов извештај о састанку и договору главара у Кучима од 8. септембра 1614. год.*, Ренеџи је с њима као пошао да их преда којима су била намењена и да с главарима преговара о даљем раду. Ну он није отишао камо је требало, већ је из Француске поново дошао у Парму, да још једанпут обмане пармскога војводу. А да је тако, доказа имамо и у првом и у другом Мармиљонијеву извештају, упућеним Већу Десеторице. Нарочито је интересан каснији извештај од 1616. год., у коме Мармиљони вели како је у почетку октобра 1615. год. успео да његов пријатељ Фабије Ђентиле пише Млечанину Томазу Квиринију, како би овај доставио Сињорији о свем раду Ренеџијеву на покрету племена у Арбанији, обећавајући да ће дати списак имена свих завереника, владоца с којим су ови, преко Ренеџија, преговарали, као и све друге појединости. Сем тога Мармиљони се беше ставио Сињорији на расположење да јој, ако она усхтедне, преда Ренеџија у руке, пошто му то није били тешко постићи. После тог првог писма овај је очекивао одговор од Сињорије, али кад га не доби у току октобра 1615. год., он удучи zgodну прилику те из Милана у половини новембра оде у Парму, *где затече Ренеџија*, који

И ово писмо штампао је Катгауди, само тамо има два испуштена места те га објављујем по свом препису, а овде га саопштавам цело што у њему има места која се доводе у везу с оним каснијим извештајем о састанку главара у Кучима 8. септембра 1614. године.

¹⁸⁷⁾ Сироводно писмо војводе неверскога дато Ренеџију гласи: „Le Duc de Nivernois et de Rathelois, Pair de France, par la grace de Dieu Prince du St Empire e d' Arches, Prince de Mantoue etc. etc. Le Capitaine *Jehan Renesny allant où ses affers le pourront appelles*, Nous Prions tous ceux ausquelz ces presentes seront monstrées, et neantmoins en vertu di pouvoir à nous donné par sa Ma^{te} Commandons à tous ceux qui sont sous nos charge de le laisser librement passer sans luy donner aucun empeschement. Faict à Nevers le XXIIIe Septembre 1615. Le duc de nevers (Par Monseigneur Duczocs)“. — Докуменат је сачуван где и они горњи.

се био вратио управо крајем октобра, дакле, тачно у време како је оно обећао полазећи из Парме у мају месецу те године.¹⁸⁸)

У поменутом извештају Мармиљони вели даље да је војвода пармски лепо дочекао и гостио Ренезија, што значи да се овај умео добро договарати с оном другом двојницом *варалница*, с калуђером Андријом Бошњаком и с оним инжињером, те су сви скупа *преварили војводу о извршеној мисији*. Не изгледа да је друкчије било. А то, у осталом, Ренезију није било тешко постићи, јер се овај, као што се види, на такав посао био свикао. Али Ренези ни тамо није могао дуго остати. Пошто је у Парми поново преварио војводу, требало му је сад да превари и војводу неверскога — да буде *доследан у свом раду*. Зато се кренуо на пут, али пошто је сад у Парми провео од прилике онолико времена колико му је било потребно за пут у Арбанију и натраг, и кад је отуда пошао, *оист није отишао у Арбанију, већ се упутио у Француску к војводи неверскоме*. Дакле, у место да иде у Арбанију он се шетао између Парме, Париза и Невера. То се лепо види из наведених писама Јахијиних и Мармиљонијевих извештаја, као и из даљих писама Јахијиних, којима се *још јаче утврђује неваљала улога овога авантуриста*.

Ренези је напустио Парму последњих дана 1615. или првих дана 1616. године. Кад је стигао у Француску, отишао је у Невер, где се, на војводину двору бавио Јахија. Ну војвода беше заузет послом на другој страни те није могао обратити искључиву пажњу Јахијину предлогу нити одмах потпомоћи његово предузеће и дати му новаца за откуп оружја нарученог у Холандији. С тога је Јахија, не занемарујући свој рад с војводом неверским, морао тражити помоћи где на другој страни, па не знајући камо ће и на коју ће страну, помисли на великог војводу и војвоткињу тосканску те 20. априла 1616. год. даде Ренезију писма, с којима га упути у Фиренцу.¹⁸⁹)

¹⁸⁸) „E così nel principio d' Ottobre prossimo passato feci scrivere da detto Fabio (Gentile) à detto Illmo Sr Tomaso Quirini che proponesse questo negotio della Rebellion à questa Ser^{ma} Rep^{ca} con offerirmi di darli tutti li nomi precisi di congiurati, il Potentato con il quale havevano per mezzo del Cap^o Gio. trattato et tutte le altre particolarità et in oltre di più se la Ser^{ma} Rep^{ca} avesse gradito questo tale che trattava haverlo nelle mani, darglielo alla fine di detto mese d' Ottobre che facilissimamente si poteva prendere.

„Mandata questa prima lettera et offerta, da quel tempo stetti attendendo d' ordinario risposta di quella quanto Ser^{ma} Rep^{ca} mi avesse comandato, ne altro per tutto detto mese d' Ottobre essendomi avisato, andai con buonissima occasione in Parma verso mezzo il mese di novembre, e seppi da vero e certo loco il detto Cap^o Gio essere per apunto ritornato alla fine d' Ottobre, come io havevo avvisato et all' hora ritrovarsi e trattenersi nel giardino di Parma molto ben trattato e regolato“ (У Мармиљонијеву извештају).

¹⁸⁹) У првом писму, упућеном војводи, Јахија је молио да му се позајми 60.000 скуда за исплату капаре за оружје намењено за Арбанију, обећавајући да ће вратити кад буде дошао у Фиренцу (*Catualdi* op. cit., стр. 535.). У другом писму молећи за

Овај се прими понуђене мисије па пошто се снабде новцем крене се на пут, али не да би савесно извршио поруку већ да још једном превари своје пријатеље. 30. априла он је био у Турину, али не хтеде продужити пут, већ три дана потом пријави се Антонију Донату, млетачком посланику на савојском двору, и у разговору саопшти му шта је имао да ради за војводу неверскога у Фиренци и у Мантови. Како га Донато израније није познавао, то му први мах није могао поверовати, али кад Ренези изложи целу ствар, овај опази у њему „старог војника, који је пројурно свет, једном речју гусара који јури за ћаром и новотаријама“, ¹⁹⁰⁾ зато одмах извести Веће Десеторице о свему што му је овај био доставио.

У депеши од 2. маја Донато, по достави Ренезијевој, јављаше како је овај с Јахијом био у Француској, где су пробавили неколико месеца, *удешавајући план с војводом неверским*, на основу чега је Ренези послан с писмима и с новцем да изврши један део његов, по коме је *народу у Македонији, Србији и Арбанији требало дати оружја, те с те стране задати посла Турцима.* ¹⁹¹⁾ За даље пак извођење пројекта војвода неверски и његови помагачи надали су се да ће, пошто добију новаца, из Холандије имати лађа и оружја. Сем тога војвоткиња тосканска била им је обећала новаца а војвода мантовански нешто помоћи. ¹⁹²⁾ Али нарочито се полагала нада на помоћ од папе, због чега је војвода у Рим био послао једног капуцинера, који је раније био провинцијал у Паризу, а како се

новац вели како му холандски трговци траже 100.000 скуда, па додаје како Јован Ренези има да иде на Исток — у Арбанију, те да отуд доведе неке главаре, који ће уговарати с војводом неверским (*„La causa e che io l'anno passato non o posuto effettuare la mia impresa, e stata quella somma di danari overo la Capara che cercavano di me i mercanti cioè centomilia schudi, ora spero in Dio benedetto da fare questo anno quello che non ò fato l'anno pa(ssa)to, e per questo io mando il Capitan giovani renesi per condurre in Italia alchuni Signori di quei parti abboccarsi col Signor duca di Nivers...“* *Catualdi*, стр. 535. и 536.) У трећем пак писму, послатом војвоткињи, пише се о том истом само опширније и Јахија анегује на њену увиђавност о значају предузећа (*Ibid.*, 536, 537.)

¹⁹⁰⁾ „È il Capitan Renesi soldato vecchio, che ha girato tutte le parti del Mondo et in una parola un Corsaro, che va alla busca de guadagni e delle novità“ (Речи Донатове у депеши од 2. маја 1616. год. — *Communicate del Consiglio dei X*, filza 7.)

¹⁹¹⁾ „Questo (Renesi) pare che in Francia si sia accostato à far sicurtà ad un Sultan Jahia, che si nomina fratello del Gran Sig^r et con la prottione et consiglio del Duca di Nivers havendo per molte mesi *ordito et consulato un gran pensiero et disegno*, hanno espedito il detto Renesi con patenti, danari et lettere per poner in ordine molte armi e effettuarlo. — *Questo è di dar l'armi in mano alli popoli della Macedonia, Servia et Albania, et per quella parte travagliar l'Imperio Ottomano et far, com' egli dice, il servitio d' Iddio*, trattandosi il Sultano nominato per Christiano et Cattolico“. (*Ibidem*)

¹⁹²⁾ „... Di Fiandra pensano, havendo denari, di estrarher navi et armi. — La Gran Duchessa di Fiorenza ha promesso danari. — Mantoa un poco d' aiuto“. (*Ibidem*).

и краљица француска pokazivala nakložena preduzeću, nađalo se da ĥe se iz Marseļa moћи povesti povíše voјника.¹⁹³⁾ Dakle, saopšteње Рене-зијево указивало је на једну врсту савеза хришћанских владалаца. Ну то код Доната не изазва толико пажње колико достава да од свега тога ништа не би могло бити, да ту нема учешћа *шианског*, јер је неверски војвода једног свог повереника, некога фратра, био послао у Напуљ, а каваљера Валеца с Малте војводи осунскоме.¹⁹⁴⁾ Како је пак све ово тежило покрету Хришћана у Маћедонији, Арбанији и у Србији против Турака и пошто се ово није могло извести без довољно бродова, који ће морати оперисати на Јадранском Мору, то је Донато сматрао да је предузеће опасно по млетачку републику, јер је сама појава туђег бродовља ратног на Јадранском Мору могла повредити право, које је република врло суревњиво чувала толико столећа, и створити јој неприлику према Турцима.¹⁹⁵⁾

Што је све ово дознао, Донато је имао да захвали Ренезију, о коме у горе поменутој депеши има још података, који нису без интереса, да се још боље упозна овај авантурист. Тако млетачки посланик јавио је како је Ренези од војводе неверскога добио за пут новаца, спроводна писма као и препоруке за Мантову и Фиренцу, што је све било аутентично и печатима снабдевано. И кад је дошао Донатију у стан, Ренези му је та писма показао говорећи како је хтео да иде право у Млетке те да сав рад *прокаже* Сињорији, али да се бојао да то не опазе они што су га послали, те да неће моћи продужити да извештава Сињорију, зато је, као добар поданик млетачки, сматрао да је много боље да то саопшти њему, посланику Донату, у Турину него Контарину у Паризу, јер би онако војвода дознао, те му више не би смео отићи. Да пак докаже колика је његова оданост према Сињорији, Ренези је, показујући писма, нудио Донатија да их пошље у Млетке на увиђај, ну овај то не хтеде учинити, док отуд не добије упустава. Па ипак видећи Ренезија доста расположена за посао којег се примио и да мисли да иде у Фиренцу,

¹⁹³⁾ „... Et al Pontefice hanno espedito un *Capuccino*, ch' era Provincial in Parigi, et sperano grand' aiuti. — Per Marseglia condur francesi et buon numero di genti et la Regina si mostra inclinata per purgar con questa via li mali rumori del Regno...“ (*Ibidem*).

¹⁹⁴⁾ Војвода осунски (Duca d' Ossuno) био је тада вице-краљ сицилијански а наскоро потом постао је напуљски.

¹⁹⁵⁾ „... Ma quello che importa, è che parmi di soprir intelligenza con Spagnoli, dicendomi il Renesi, che il Duca di Nevers ha espedito un Frate à Napoli et un Cavalier Valez di Malta al Duca d' Ossuna. Sia il concerto in quel maniera: *si voglia*, il ponto è, che si tratta un unione à popoli di Macedonia et Albania. Questo non può seguire senz' armata, et il colpo senza notabile offesa di entrar in Colfo, di susctar humori importanti contra Turchi et d' intorbidar quello, che più giustamente perviene et è proprio della Ser^{ma} Rep^{ca}. Si vagliono del pretesto di questo nominato fratello del Gran Sig^{ra} et pare il negotio sia quasi maturo et di longa mano ordita...“ (*Ibidem*).

да изврши поруку добивену од војводе неверскога, посланик покуша да га од тога одврати те га стаде наговарати да иде у Млетке. Ну да овај при том не би отишао куд на другу страну и да не би радио на преврениој му мисији, што би било од штете за републику, Донато се постара да га задржи, док не добије упуства од Сињорије, коју је молио да га извести, да ли је добро урадио напомињући да ће, ако не добије никаквога упуства, пустити Ренезија да иде камо је пошао.¹⁹⁶⁾

У Већу Десеторице депеша је била прочитана 6. маја,¹⁹⁷⁾ али није донесена никаква одлука нити о њој више има каквог било трага. Па и даљи живот и рад Ренезијев потпуно су ми непознати. О њему нема више никаквог трага ни у подацима за даљу историју авантуриста Јахије, који с акцијом у започетом правцу није прекидао, већ је поново ишао на Балканско Полуострво на договор с главарима арбанаским.¹⁹⁸⁾ Сем тога из депеше которскога провидура у 1616. и 1617. год. види се да су племена у Горњој Арбанији и другим суседним крајевима очекивала шпанско бродовље и на њима војску, која их је имала помоћи у устанку на Турке, о чему су и ови знали, и Млечиће је извештавао Ришњанин Вујо Стјепов, који је знао Ренезија, али се *нигде* тамо овај не помиње, док се међутим говори о раније познатом нам посреднику Дубровчанину Јовану Долистовићу, који је у то доба радио на придобијању српских главара за рачун војводе осунскога, тада вицекраља напуљскога.¹⁹⁹⁾ Дакле, тамо где би требало тражити податке о даљем животу и раду Ренезијеву — њих нема. Истина о њему има још нешто података у каснијим депешама и извештајима млетачких службеника, али се од ових ниједан не односи на његов рад из друге половине 1616. год. и даље, већ на раније доба. Међутим није искључена могућност да ће се касније наћи и таквих података, из којих ће се дознати да је Ренези и даље још за неко време радио послове као што су ови изнесени.

Ну ради сврхе, којој је тежила ова расправа, доста је и ово изнесених података. Они нам дају доста јасну слику о авантуристу Јовану Ренезију, јасну за суд о удози овог достављача и варадице, који је варао сваког с ким би дошао у додир. Најинтересније је пак да је овај, поред свега тога, још *измишљао* догађаје и нарочито *удешавао* документа о њима. Према томе, и без мог нарочитог наглашавања, није тешко у њему наћи творца и оног извештаја о састанку и договору главара српских у Кучима 8. септембра 1614. год. Јер ако је, у опште, оправдан суд да творца извештаја треба тражити међу личностима, које су код војводе не-

¹⁹⁶⁾ *Ibidem.*

¹⁹⁷⁾ Према белешци на полеђини документа.

¹⁹⁸⁾ Али и тада, као и оно раније 1615. год., он је радио за свој рачун.

¹⁹⁹⁾ Такве су на пр. депеше которског провидура од 13. дек. 1616. 26., јануара, 11. фебруара, 9. марта, 3. априла 1617. (*Senato secreta, Dispacci dei rettori e provveditori in Dalmacia, filze an. 1616. и 1617.*)

верскога радиле да га задобију за освајање Арбаније, а преко ње и других крајева царевине турске, према изнесеним подацима једино се можемо задржати на Јовану Ренезију. А за такав суд поред горе изнесених има још разлога.

Пре свега утврђено је да је Ренези творац извештаја поднесеног 1614. год. пармскоме војводи о састанку српских главара у Кучима 14. јула те године, и да је садржина тог документа измишљена с нарочитом сврхом. Али с тим фактом треба довести у везу други један, а то је: да о покрету међу Србима и Арбанасима у 1614. и 1615. год., као и о односима ових са Западњацима и о посредовању појединих посредника, има прилично података, постанком савремених догађајима, али да у њима нема ни најмањег помена о каквом састанку главара у Кучима *са задатком обележеним у извештају*. А кад се то учини, кад се доведу у везу та два факта, излази закључак: да је о једном истом предмету, у неколико измењеном према различним приликама, за неколико месеца каснији извештај створио исти који је и онај ранији, пошто је само тај и знао за догађај како је представљен у двама извештајима.

Даље, из поређења ова два извештаја види се како се рад главара на оба састанка тиче у основу једног истог предмета, који је у двама извештајима друкчије израђен, не што су у истини била два састанка главара већ што је Ренези једном измишљотином хтео да придобије двојицу Западњака, код којих је радио наизменично, али их је обојицу варао. Поред тога треба имати на уму да различна разрада једног истог предмета није само због различних лица, којима се Ренези обраћао, већ и због других прилива, а нарочито због различних помагача при изради извештаја. За извештај поднесен војводи пармском, у коме је Ренези истицао само себе као посредника, показано је горе да га је израдио Мармиљони према Ренезијеву причању. Други пак, поднесен војводи неверскоме, писао је неко други, али главни сарадник био је Јахија. Према томе у овом извештају поднесеном војводи неверскоме имамо рада од три руке. Први одељак у горе саопштеном документу у српском преводу јесте творевина Ренезијева, што се јасно види према досадашњем излагању; одељци од другог до деветог одговарају ономе што знамо о Јахијину раду како на Балканском Полуострву тако и оном у Холандији и код војводе неверскога, а и касније код великог војводе тосканскога; остало пак јесте рад ове двојице у друштву с неким *грећим* од Западњака, који је био на двору војводе неверскога, јер оно не одговара тежњи главара српских и арбанаских, који су, истина, са својим народом *желели* да се ослободе, али им жеље нису имале онако далеку сврху, каква је тамо представљена. Народ и главари желели су и радили су да се ослободе, али онакав завојевачки план, са крајњим смером да се заузме Цариград, одговара тежњи Западњака, међу којима је било и Француза. Један од таквих био је капуцинер Жозеф ди Трамблеј, писац епа *la Turciade*, познат

под именом *Eminence grise*, за дуго време десна рука и *alter ego* кардинала Ришељеа, који је био код војводе неверскога, па је утицао на њ да не напушта мисао о освајању Турске, и по поруци овога, како Ренези беше доставио Донату, млетачком посланику у Турину 2. маја 1616. год., ишао је у Рим, да за ту ствар ради код папе.²⁰⁰⁾ Тај Пер Жозеф онајпре могао је бити овај трећи, помагач Ренезијев и Јахијин у склапању онако примамљивог пројекта о освајању Турске, а у виду одлуке главара српских и арбанаских на измишљеном састанку од 8. септембра 1614. године.²⁰¹⁾

Али да је онај податак у првом одељку извештаја Ренезијев и *нетачан*, па према томе и цела одлука зборска у онаком облику *измишљена*, има још доказа.

Први се добија кад се упореди казивање Ренезијево у извештају поднесеном пармскоме војводи са другим делом првога одељка у извештају поднесеном војводи неверскоме. У оном првом Ренези говори о себи да је био послан од стране збора и главара и себе представља као њихова пуномоћника у преговорима, а то исто вели и у другом одељку извештаја поднесенога војводи неверскоме, где се каже како се на састанку главара народних већало да се капетан Јован Ренези пошље у Италију к папи, да га извести шта се на састанку одлучило ради ослобођења од турскога насиља.²⁰²⁾ Обе вести, овако једнолике, потичу из истога извора, те кад је творац прве Ренези, он је створио и другу према првој Међутим кад знамо да 1614. год. Ренези није ни био у Арбанији, те према томе да отуда није могао бити послан ни папи нити пак војводи пармскоме, излази да су и појединости у извештајима *измишљање* Ренезијево.

Други доказ јесте у томе што ни сами главари при тек обновљеним преговорима са својим раније оглашеним краљем, с војводом савојским, не би изабирали другога за свог будућег владоца, не би у исто време овлашћивали Ренезија за свог пуномоћника и код папе и код војводе неверскога и код војводе пармскога са мисијом, како је представљена у извештајима. И најзад, ако су главари ишта озбиљно мислили предузимати, у онако малом размаку времена, од јула до септембра, не би имали два састанка са онако различним смером. Тога свега није могло бити нити је било у ствари, али је све то *могао* измислити капетан Ренези, за кога се није чудити што је у једном извештају казао да је на састанку главара од 14. јула био војвода Грдан, а на оном другом од 8. септембра пећки патријарх Јован, и ако тада првога није било међ живима, а други је био отишао у Цариград, где је наскоро умро.

²⁰⁰⁾ Види примедбу 193.

²⁰¹⁾ О Пер Жозефу има одлично дело Фањеово (Fagniez) *Le Père Joseph et Richelieu*, Paris 1893.—94., али га у овој прилици немам при руци.

²⁰²⁾ Види горе докуменат у преводу.

За доказ пак да главари српски и арбанаски нису радили како вели Ренеzi, има се података, који у исто време објашњавају један факат раније наглашен, а све то скупа појачава донесени суд о неистинитом представљању догађаја у Ренеziјевим извештајима.

Говорећи о раду капетана Јована Ренеziја код пармскога војводе, а на основу Мармиљонијевих извештаја поднесених млетачкој Сињорији, напоменуо сам како овај вели да је Ренеzi, дошавши као изасланик окупљених главара, донео војводи писмо с одлуком зборском. За то писмо, из кога је Ренеzi повадио имена главара, и ставио их у додатак своме извештају представљајући војводи као да су били на састанку од 14. јула, напоменуо сам горе да није могло бити друго до оно што су му га главари били послали по слози му Николи, који је био у Рису. Оно је имало да се напише према формулару посланом од стране војводе савојскога из Турина 1613. год., који је горе саопштен, и према њему Ренеzi је био овлашћен да у име главара посредује у *првом реду* код *краља шпанскога*, на кога је писмо и било упућено, али је њим Ренеziју било допуштено да може радити и код других владалаца западњачких. Ну док су главари рачунали да је Ренеzi, преко војводе савојскога, радио код шпанскога двора, с ким су они преко других својих посредника одржавали везе и од њега очекивали помоћи при општем устанку на Турке, Ренеzi напустивши рад код војводе савојскога, а користећи се оним главарским овлашћењем потврђеним њиховим потписима и печатима, кад је отишао војводи пармскоме представио је као да је састанак главара био ради његова избора за њиховог будућег краља. Према томе, као што је речено, овај је догађај из 1613. год. пребачен у годину 1614. а уз то лажно је представљен карактер самог састанка. То исто учинио је он и с оним другим извештајем поднесеним војводи неверскоме, у коме је онај састанак главара у јесен 1613. год. представљен као да је био у јесен следеће године.

Али тај његов рад није био познат главарима. Окупљени у јесен 1613. год. они су средили писмо за *шпанскога краља* и пуномоћство за Ренеziја, па су то послали и очекујући неће ли бити чега од посредовања војводе савојскога, они су тамо били упутили своје друге поверенике, који су се договарали о удруженој акцији. Потврде за ово имамо у догађајима у Арбанији што се развијаху од 1615. до 1617. године, који тврде да је било *договора српских и арбанаских главара са шпанским двором*, али не и с војводама пармским и неверским, о којима нема трага, да су у ово доба српски главари радили с њима.

Кад је оно Мармиљони првим својим извештајем обавестио млетачку Сињорију о Ренеziјеву предузећу код војводе пармскога, Веће Десеторице одмах је о том известило поморскога ђенерала и наредило му да својим подручницама обрати пажњу како у свим лукама имају добро мотрити на долазак сваког непознатог брода из Италије. Бенерал Зане на то у првом реду обратио је пажњу которском провидуру Камилу Микијелу,

који 28. новембра посла Сенату депешу, у којој се у почетку говори о некаквој завери хришћанских главара против Турске, а у договору с неким владоцем са Запада, и да је извештен од ђенерала Зана да се на томе ради у Арбанији и у Србији; а то није било ништа друго до вест о раду Ренезијеву по достави Мармиљонијевој.²⁰³⁾ Даље у депеши Микијели јављаше како се трудио што је могао више да продре у суштину тих преговора, те је зато одмах послао тамо Которанина Франа Болицу (Грбичића), на ког се могао поуздати, да ће извршити поруку. И Болица је отишао у Рисан и тамо се нашао с Вујом Стјеповим, од кога је дознао да доиста постоји договор о покрету између главара српских и арбанаских, али договор *са шпанским краљем*, и да има доста дана како се очекује некакав брод, на коме ће бити изасланици, да утврде рад на томе.²⁰⁴⁾ За доказ пак, да је Вујо доиста био умешан у ту заверу, Микијели навођаше како је 28. септембра била дошла некаква фелука²⁰⁵⁾ са седамнаест људи у близину Будве, где је била ухваћена, за што кад је дознао Вујо, помисливши да ће то бити ти изасланици, био је наумио да бежи, да не би настрадао, али кад је потом видео да то није очекивани брод, остао је и провидуру Микијелу испричао о преговорима, које овај не описује у овој депеши већ вели да се подударају са његовим ранијим казивањем које је познато Сенату.²⁰⁶⁾

У целој овој депеши нема никаква помена о каквом било другом западњачком владоцу сем краља шпанскога, о коме се вели да је у *договору са завереницима*, што одговара оном горе показаном, јер су се њему главари и обраћали и преко Ренезија и преко других својих по-

²⁰³⁾ „L' Eccmo Sig^r General Zane con sue lettere di 30 ottobre passato mi scrive esser avisato dalla Ser^{ta} Vostra, che si sia ridotta à stretto termine et in procinto di vicino effetto una sollevatione o congiura nella Servia et Albania, concertata da principali et più potenti di ambi le dette Provincie con Principe che non si nomina, al quale sendo stati inviati Ambasciatori de congiurati erano andati ò dovevano andare huomini di detto Principe con l' ultima risoluzione sopra il concerto introdotto et con vassello grosso ben armato, con quale devono esser levate altre genti delle stesse Provincie, et che intorno à ciò li viene dalla Ser^{ta} Vostra con efficace maniera commesso di star avertito et di avisarneme in particolare...“ (У депеши Микијелјевој од 28. новембра 1615. год. из Котора — Senato secreta, *Dispacci dei rettori e provveditori in Dalmacia*, filza an. 1615.)

²⁰⁴⁾ „.... Ho immediate spedito il Sr Cavalier Franc^o Bolizza... il quale colla debita circospetione et senza pericolo di dar ombro del servitio, che presto s' è conferito à Risano, dove ha giudicato poter venir in qualche cognitione di questo negotio et mi riferisse haver inteso per bocca di un conte Vuio Stjepov da Risano, fratello del gia conte Zuanne, con mezo de quali ha la Ser^{ta} Vostra ne tempi adietro havuto altre informazioni di molto momento, esser veramente introdotta dalli Capi che governano le dette Provincie di Servia et Albania, la pratica della congiura et sollevatione *col Rè di Spagna*, et che sono molti giorni che si aspetta una feluca di Ponente colla compita rissolutione et stabilimento di questa trattatione...“ (*Ibidem*).

²⁰⁵⁾ Врста брода врло брзог а различне величине.

²⁰⁶⁾ У горњој депеши.

вереника што су ишли преко Напуља. А да је било преговора са шпанским двором, али и да главари нису знали за рад Репезијев код пармскога и неверскога војводе, види се по томе што је у духу преговора вођених са шпанским двором био предузиман рад, о чему се има података из год. 1616. и 1617., док о преговорима с оном двојицом војвода нема никаква трага. Тако Камило Микијели у својој депеши од 13. децембра 1616. год. јавио је Сенату како од новости може послати само једну о Вују Стјенову, који му је причао како је скоро ишао у Србију, где главари сваког дана ипчекују вест о учињеном договору са *шпанским двором*.²⁰⁷⁾ О таквом споразуму између српских главара и шпанског двора, а без икаквог посредништва војводе пармскога а још мање неверскога, који се тада бавио мишљу и радио на *самосталном* извођењу свога плана, има даљег помена у Микијелијевој депеши Сенату од 26. јануара 1617. год., а још више у депеши од 11. фебруара, у којој се говори о намери шпанског бродовља да нападне на Скадар.²⁰⁸⁾ О томе истој има и даље у депешама од 9. марта²⁰⁹⁾ и 8.²¹⁰⁾ и 22. априла као и у прилозима њиховим и уз раније депеше.²¹¹⁾ Али тамо, и ако се Микијели старао да према

²⁰⁷⁾ ...Nel negotio del quale ultimamente scrissi à Vostra Ser^{ta} non ho cosa di nuovo da notificarle se non che quel conte Vuio Stieпов da Risano riferisce essersi transferito in Serbia et che in quelle parti s' aspettava dai principali della natione di giorno in giorno qualche aviso sopra il concerto da loro *introdotta alla corte di Spagna*...⁶

²⁰⁸⁾ „... Tengo aviso per lettere del Vescovo sapatense, col quale per inanzi ho passato officii di complimenti per via di lettere et visitatolo di qualche presente persona fedelle, e ben affetta alla Ser^{ta} Vostra, che in quelle parti e particolarmente à Scuttari si viva in grandissimo sospetto e timore dell' Armata di Spagna, la quale per una voce sparsa tra quei Popoli si dice doversi indirizzare contro la detta Città di Scuttari, che intendo esser poco provvista si per mancamento di capi come di genti...“

²⁰⁹⁾ „... Mi scrive anco Sua Ecc^{za} (банло из Цариграда) essersi sparsa voce in Constantinopoli che *da Spagnoli* vengono promossi mottivi nella Serbia et che vi si tenta qualche sollevatione et mi ricerca che havendone io qualche sentore gliela comunichi...“

²¹⁰⁾ У то доба на Јадранском Мору беше се појавило шпанско бродовље, и о њему Будланин Андрија Леварда на саслушању у Котору 8. априла изјави: „... ho veduto dieci Bertoni che stavano sorti et hanno presi tutti li posti della punta di S^a Croce fino alle Bocche di Stagno... e di questo (печ је о највећем броду) è Capitano il Raguseo chiamato il Cavalier Dolisto et ho inteso che commanda anco à gli altri... et ho inteso che si aspettano altri Bertoni spagnoli fino al numero di 28 et hanuo da portare 12 mille soldati et 80 galee...“ О раду Долистовића из тога времена има података и у раније наведеној књизи *Storia Arcana e Aneddotta d' Italia*, raccontata dai veneti ambasciatori, vol. III, стр. 119., 184. и даље.

²¹¹⁾ У саслушању Петра Трифунова из Пераста од 9. фебруара, приложенога депеши од 11. фебр., има једно врло интересно место, које гласи: „... li Turchi vogliono che tutti essi Christiani vadino à guardar la Città di Scuttari et che minacciano à tagliare à pezzi quelli che non vi andaranno, perche stano essi Turchi in grandissimo travaglio dell' *Armata di Spagna*, la quale, si dice, sii per comparire di giorno in giorno per

вестима добивеним из Млетака, докучи што о раду поменуте двојице војвода, није могао ништа дознати о томе, док је међутим једнако јављао о преговорима шпанскога двора са српским главарима, без посредништва иједног од ове двојице. Зато кад ни у саопштењима Вуја Ришњанина, као добро обавештеног, нити пак у депешама добро обавештених млетачких службеника не налазимо никаква трага од онаквих веза између главара српских и арбанаских и војвода пармскога и неверскога, како је то Ренеzi изнео у својим извештајима, а противно томе има се података о преговорима главара са шпанским двором и зна се да је Ренеzi био *варалица*, може се с пуно поузданости и основа узети: *да је овај, због прилика ради којих су извештаји писани, састанку главара од 1613. год. приписао потпуно друкчији карактер него је био у истини, према чему је тамо догађај неверно представљен, а остале појединости у оба извештаја да су проста измишљотина Ренеziјева.*

Кад су пак оба извештаја, онај о састанку главара од 14. јула као и онај други о састанку од 8. септембра, творевина и измишљотина Ренеziјева, и пошто су то документи којима се тежило *обмани* и *превари* заинтересованих Западнака — значи да ни један од њих не може послужити као историјски податак о догађају у њима изнесеном и о карактеру његову. Зато мислим да је архимандрит Руварац добро учинио што расправљујући питање о политичком положају Црне Горе према Турцима XVI—XVIII столећа из оног извештаја о састанку главара у Кучима од 8. септембра 1614. год. није изводио никакав закључак,²¹²⁾ док је, супротно томе, Л. Томановић погрешно што је прецењивао вредност овог за нарочиту прилику и са нарочитом сврхом удешенога документа,²¹³⁾ који никако не може послужити за доказ у питању, које су расправљала поменута двојица.²¹⁴⁾

prender essa Città di Scuttari et si trovano essi Turchi in molto bisogno di gente, perche è venuto un commandamento da Constantinopoli, che molti di questi Turchi b' Albania vadino à Constantinopoli per andar in Persia alla guerra. Interrogato come si sii saputo che l' armata di Spagna sii per venir a Scutari et in questi mari, respose: ho inteso dalli sodetti Christiani, che li Turchi hanno presi alcuni preti che hanno rivelato questo et volevano anco impallare uno dicendo che essi che sanno scrivere sono causa di queste cose, ma quel prete è fuggito da J(u)suf Beg Turco suo cugino, et perciò li Turchi imputavano detto J(u)suf, che anco lui fosse consciente, et è detto J(u)suf come Capitano del Contado di tutti quei paesi....^c

²¹²⁾ Архимандрита Илариона Руварца *Montenegrina*, 2. изд., стр. 60.

²¹³⁾ Д-р Л. Томановић, *Г. Руварац и Montenegrina* (Сремски Карловци 1899.) стр. 37.

²¹⁴⁾ Датуми из архивских докумената употребљени су свуда по новом календару као што су документи обележавани.

Relatione della congiura fatta in Cuggi ¹⁾

Ser.^{mo} Principe,

Alli 25 di Giugno dell' anno sopradetto arrivai à Montenegro et alloggiài in casa del Sig.^r Conte Voio (Vuio) padre del Conte Marco, con li quali conferii il trattato fatto con V. A. Ser.^{ma} dove subito fù spedito un huomo apostà al conte Voio (Vuio) da Risano et al Conte Giovanni di Zuppa di sopra acciò venissero subito ad abboccarsi meco et con li sudetti sig.^{ri} Conti, Padre et figliolo, la notte seguente arrivorno et tutti insieme fatto un buono et lungo discorso, risolvessimo di mandare à chiamare l'infrascritti Sig.^{ri} tutti della congiura: il Conte Lalla Drecalo di Cuggi et il Genigeri in Ducagini, Albania Superiore et li Conti Versevo, acciò avvisassero tutti li congiurati delli Regni convicini, che per tutto li 25 (14) di Luglio si ritrovassero in Cuggi del sopradetto Conte per statuire et intendere tutto quello che meco portavo di nuovo circa li negotii et fine della nostra congiura; et quando che alcuni di loro non fossero potuti venire, mandassero i loro segreti sigilli co'l giuramento, acciò tutto quello havesse determinato et rissoluto l'Assamblea s'intendesse da loro ratificato per buono et così fecero.

¹⁾ У прилог мишљењу изнесеном о раду авантуриста капетана Јована Ренезија прилажем његов до сад непознати извештај о изменишеном састанку српских и арбанских главара у Кучима 14. јула 1614 год., поднесен војводи пармском у јесен те год. Као што је горе напоменуто, Ренезијев извештај сачуван је у двоструком извештају млетачког агента Мармилионија, поднесенога Већу Десеторице у *Communicate del Cons. dei X*, filza 7. и у *Proreditori soprintendenti alla Camera dei Confini: Dal-mazia, Lecante, Uscochi*, busta 4. Ренезијев је извештај унесен у Мармилионијев, из кога су нека места саопштена горе у прим. бр. 174., 179., 188., али је овоме од интереса и сам почетак, који служи за увод Ренезијеву извештају и који гласи: „L'anno del 1614. capitò quà messo mandato apposta dalli Sig.^{ri} Congiurati delli Regni di Albania et della Servia il Cap.^o Giovanni Renness al Ser.^{mo} Sig.^r Duca di Parma, con il quale trattò lungamente l'intentione di quei Sig.^{ri} Congiurati. Onde speditosi da quell' Alt.^a della quale n' hebbe bonissima intentione. Et perciò con lettere, danari et favori fece ritorno in quelle parti, dove havendo dato difusissimo raguaglio all' Assamblea che fu li 25 di Giugno (treba 14 Luglio) dell' Anno sudetto, la quale Assamblea havendo inteso, che il Sig.^r Duca volentieri havea abbracciato il negotio tornò a spedire indietro il sudetto Cap.^o Giovanni, il quale giunse quà del mese di Ottobre et presentatosi inanzi à quell' Alt.^a che di buon occhio lo vidde fece la seguente relatione“.

Докуменат се саопштава у облику како је сачуван и, ради што поузданијих закључака што се из њега могу изводити, у њему није ништа исправљано. Према томе и имена главара у приложеном списку саопштавају се како су тамо записана.

Alli 14 di luglio furono radunati li congiurati in Cuggi al n.º di 25 delli più principali non essendo gl' altri potuto venire per gravissimi loro rispetti, ma ben mandarono li loro segretarii con i proprii sigilli et giuramenti che furono al n.º de 19, dove fatto una fidelissima Congregatione, nella quale io referii tutto quello, che portavo da V. A. Ser.^{ma} mostrandoli li Capituli, che mi haveva dati V. A. sopra li quali havendo fatto bonissima consideratione mi fecero chiamare dentro nell' Assamblea et mi dissero ciò che segue.

Ritornate dal Sr Duca et in nome nostro fattali prima riverenza li direte che noi tutti d' accordo habiamo rissoluto di accettarlo per nostro Re et S.^{re}, ma che ben lo preghiamo, che nõ voglia ancor lui fare si come tanti altri Prencipi hanno fatto, cioè Papa Clemente Ottavo, l' Imperator Rodolfo et finalmente li SS.^{ri} Duchi di Savoia et di Mantova, li quali con le loro promesse ci hanno fatto fare sollevationi et spese grandissime, dove che poi havendone mancato dell' aiuto et soccorso promessoci habiamo patito et nella vita et nell' honore et nelle robba per mezzo delli Venetiaui, li quali per esser tanto amici dell' Inimico Commune ogni volta l' anno avisato et per ciò disperati dell' aiuto delli Prencipi Cattolici per la loro longhezza havevamo pensato al ritorno vostro quando però nõ haveste reportato soda rissoluzione di espedirvi al Re d' Inghilterra et al Conte Maurizio, acciò che havesse fatto lega con tutti li Principi Protestanti di Alemagna, et che frà di loro havessero eletto un Capo che fosse sofficiente à regger questi popoli nostri et à diffenderci con l' aiuto dell' Armata et de soldati. Ma poi che piace à Dio, che questo Prencipe si come egli promette con l' aiuto del gran Rè di Spagna superare ogni difficultà et liberarci dalle Tirranide di così Crudel Inimico, ci contentiamo di accettare lui per nostro Re et li darrete queste lettere nelle proprie mani, supplicandolo in nome nostro, che se degni mandarci una Nave benissimo armata, acciò possiamo sicuramente al vostro ritorno quà mandare à Sua Altezza Ser.^{ma} nostri Ambasciatori, li quali elegeremo et espediremo subito venuto l' Illmo Patriarca nostro, che si trova in Constantinopoli à pagare il tributo di due anni, che sono cinquanta quattro mille sultanini.

Circa poi alla quantità delle fortezze et fiumi, che S. A. dissidera sapere, sono messe in lista et quantità delle genti che à noi basta l' animo di sollevare, direte che sarrano ducento et anco trecento mille huomini armati, pronti et sicuri per servizio della nostra libertà et esaltatione del nostro Re futuro. Nel resto gl' Ambasciatori nostri, che li mandaremo sù la Nave sua li darranno pienissimo raguaglio di tutte le cose necessarie alla sodisfatione di Sua Altezza Ser.^{ma} et nostra et alla realtà di così importante negotio. In tanto diteli, che al ritorno vostro quà con la Nave non sarrà se non bene, ch' egli mandasse un' Ingegnero, acciò vedesse tutti li Porti e siti, dove si doveranno piantare fortezze per assicurar meglio il paese et sarebbe ancora bene, che Sua Altezza Ser.^{ma} facesse provisione di quella maggior quantità possibile d' armi per fantaria et per cavalleria, et di quanti più canoni si potrà havere per servirsene alle parte maritime, et qui fue fine alla sua relatione il Capitan Giovanni Renes et riprese à dire:

Ser.^{mo} Principe.

Quello che io ho detto è quanto è passato et che quelli Sig.^{ri} m' hanno imposto, hora come da me acciò l' A. V. Ser.^{ma} conosca quanto io professi honore et realtà con i Prencipi pari suoi Grandi, li dico che à me basta l' animo

di operare talmente con quelli Ambasciatori che saranno mandati, che da loro stessi offerirano per ostaggio di sicurezza li proprii figlioli et fratelli di tutti li Sig.^{ri} Congiurati. Onde la prego ad accettarli gratamente, come cosa per sua maggior sudisfazione et mia fatta et come comporta un negotio di tanta gravità et importanza, ancorch'io mi renda certo, che quelli sig.^{ri} non siano giamai per far mancamento della lor parola et giuramento fatto, si per l'integrità et fortezza di Animo, che nei loro petti regna, come anco per ardente bramo che tengono di sottrarsi dal grave et intollerabile giogo della schiavitudine, ma tutto prenda V. A. Ser.^{ma} per buon zelo et scarico mio.

Circa della Nave, ella è necessaria, et che sia bene armata et monita, acciò che dando nelle Galere de Venetiani ò in altri Vasseli possa almeno difendersi da quelli, et perche l' A. V. Ser.^{ma} veda quanto siano dessorosi quei Sig.^{ri} d' impor fine à questo negotio promettono fatto che ella haverà il primo sborso della Nave mantenerlo à lor costo di tutto punto, cioè pagar li marinari et sustenerli sino al fine, la qual Nave servirà per condurre quà et ritornare al Paese li Ambasciatori et portar gli Ostaggi; et in caso, che le guerre d' Italia andassero avanti potrà servire à V. A. Ser.^{ma} per condurre Cavalli et soldati d' Albania, e di altre Proventie, con la corrispondenza di quelli Sig.^{ri} che per ogni viaggio si potrà condurre sessanta ò settanta Cavalli alla volta, li quali viaggi di Ancona in Albania presto si fanno. Potrebbe parimente servire per mercantie diverse come a Vostra Alt.^a Ser.^{ma} piacerà.

Nomi, Cognomì et Patria di tutti li Sig.^{ri} Congiurati, et prima delli sei Capi principali, che tengono Carico et autorità di chiamare in occasione di Dieta tutti gl' altri.

Prima

1. Gradan Voivoda da Nuovogoste	13. Conte Drazigo Gezeno
2. Conte Lalla Drecchalo da Cuggi	14. Conte Menzita Serniza
3. Conte Voio da Risano	15. Conte Nichulla Neghulla
4. Conte Voio da Montenegro	16. Genigeri Ducagini
5. Giezi bandi da Miridita	17. Conte Vuli Dubigne
6. Protopo Ivanovich	18. Conte Radosava Bronci
	19. Conte Marco da Montenegro
	20. Conte Giovanni di Zupa superiore
7. Conte Nicolà Ot puperi	21. Voivoda Vuchegi Clementi
8. Conte Selach della Gria	22. Conte Tomaso de Versevo
9. Voivoda Raiz bilo Pavligi	23. Conte Pavvo Ot priseme
10. Rade Voivoda Otplano	24. Voivoda Sechula Odubcha
11. Conte Petar Ot pluscive	25. Conte Milia Otbiele.
12. Conte Cepivo Lescovopoglie	

Quelli che erano absentì:

26. Conte Giovanni Plesisi	30. Conte Milos Cocchagni
27. Conte Dragoi Odrudina	31. Conte Michaello Ot preis
28. Conte Miletta Rigani	32. Conte Toma Ot costa
29. Conte Giovanni Mustachi	33. Conte Vuisco Ot bilossi

34. Conte Vigio ravan Ot grigi-
anach	38. Conte Mile Ot cupe
35. Conte Vulhegi Otusano	39. Conte Tomaso Ot pegerizzi
36. Conte Vuoin Ot balea	40. Conte Stipan Raschucco
37. Conte Andria di Zuppa In-
feriore	41. Conte Vule Ozzete Voivoda
	42. Vuchossa Otrebiesa
	43. Conte Andria Ot plesivici
44. Popov voin Orasavina.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIJINICA

00000487361

Издање у две стотине примерака

1. Conte Vercelli da ...	14. Conte ...
2. Conte ...	15. Conte ...
3. Conte ...	16. Conte ...
4. Conte ...	17. Conte ...
5. Conte ...	18. Conte ...
6. Conte ...	19. Conte ...
7. Conte ...	20. Conte ...
8. Conte ...	21. Conte ...
9. Conte ...	22. Conte ...
10. Conte ...	23. Conte ...
11. Conte ...	24. Conte ...
12. Conte ...	25. Conte ...

26. Conte ...	29. Conte ...
27. Conte ...	30. Conte ...
28. Conte ...	31. Conte ...